

ОБРАЗОВАНИЕ,

**НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ
В МИРЕ**

международный научный электронный журнал

*Выпуск журнала № 53
Часть-1_ Сентябрь -2024*

OPEN ACCESS

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Сентябрь - 2024 год

ЧАСТЬ - 1

QO'QON XONLIGI MADANIY HAYOTINING O'ZIGA XOS RIVOJLANISH TARIXI

Xidirov Islomjon Tojiboy o'g'li

Farg'ona viloyati Uchko'prik tumani 1-son

Kasb hunar maktabi Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada O'zbek davlatchiligi tarixida qo'qon xonligining o'rni, xonlik tarixiy madaniyatining o'ziga xos jihatlari xususida fikrlar ifoda etilgan.

Kalit so'zlar: davlatchilik, xonlik, madaniyat, siyosat, etnik tarkib, madaniy hayot.

Аннотация: в данной статье высказываются мнения о роли Коканского ханства в истории узбекской государственности, специфических аспектах исторической культуры ханства.

Ключевые слова: государственность, ханство, культура, политика, этнический состав, культурная жизнь.

KIRISH

XVIII asr boshlariga kelib Farg'onada yangi Buyuk O'zbek Davlatlaridan biri — Qo'qon xonligi tashkil topdi. Bu davlat o'zbek davlatchiligi tarixida alohida o'rin tutadi. Biz bu yerda Qo'qon xonligi aholisining etnik tarkibi haqida ma'lumot berishni joiz deb bildik. Ma'lumki, Farg'ona vodiysi va unga tutash hududlar aholisi azaldan polietniylik xususiyati bilan O'rta Osiyoning boshqa hududlaridan ajralib turgan. Bunday etnik o'ziga xoslilik, Qo'qon xonligi davrida ham saqlanib qolgan edi. Qo'qon xonligi hududida asosan o'zbeklar, tojiklar, qirg'izlar, uyg'urlar va qoraqalpoqlar istiqomat qilganlar. Bundan tashqari xonlik hududida son jihatidan kamroq bo'lsada yahudiylar, tatarlar va boshqa etnik jamoa vakillari ham yashar edilar.

ASOSIY QISM

Qo'qon xonligining 18-19-asrlar 1-yarmida kechgan madaniy hayotida ham sezilarli ijobiy o'zgarishlar va siljishlar yuz berib borganligi ayondir. 19-asrda Qo'qon xonligida tarixnavislik sezilarli ravishda o'sib borgan. Oldinlari yozilgan bir necha tarixiy asarlar fors va arab tillaridan o'zbek tiliga tarjima qilindi va yangi kitoblar yozildi. Bu yangi asarlarning o'ziga xos xususiyatlari ham bor edi — ularning ayrimlari she'riy yoki qisman she'riy yo'lda yozildi. Bu esa qo'qonlik tarixchilarning adabiyotni yaxshi bilibgina qolmay, o'zlari ham she'riyatda qalam tebratganliklarini ko'rsatadi. Mas, „Tarixi jahonnamoyi“ (Junayd Mullo Avazmuhammad Mullo Ro'zi Muhammad so'fi o'g'li), „Shohnoma“ (Abdulkarim Fazliy Namangoniy), „Shohnomayi Umarxoniy“ (Mirzo Qalandar Mushrif Isfaragiy, u Fazliy Namangoniyning „Zafarnoma“ asarini nasriy qilib yozgan). „Muntaxab at-tavorix“ (Xo'ja Muhammad

Hakimxon-to'ra bin Sayid Ma'sumxon), „Tarixi Shohruxiy“ („Tarixi sayyidi Xudoyorxon“, Mullo Niyoz Muhammad Xo'qandiy Niyoziy bin Mullo bin Ashur Muhammad Xo'qandiy), "Tarixi jadidai Toshkand (Muhammad Solihxo'ja ibn Qorixo'ja), „Shohnoma“ (Mahzun Ziyovuddin Xo'qandiy), „Jangnomai Xudoyorxon“ (Shavqiy Namangoniy) va boshqa

XIX asr boshlarida shakllangan Qo'qon adabiy muhiti ham xonlikning madaniy hayotida katta o'rin tutgan. Qo'qon hukmdorlarining qator namo-yandalari temuriylar an'anasini davom ettirib, o'zlari ham ilm-ma'ri-fat bilan shug'ullanib, bu sohani ravnaq topdirishga katta sa'y-harakat qilganlar. Ayniqsa, bunda Qo'qon xonlaridan Umarxon (1810-22) va muhammad Alixon (1822-41) davrlari yaqqol ajralib turadi.

Xususan, Akmal (Maxmurning otasi), Amiriy (Qo'qon xoni Umarxon), Boqixonto'ra, Muhammad Sharif, Gulxaniy, Maxmur (Mahmud), Muntazir, Nizomiy Xo'qandiy (asl nomi Nizomiddin Muhammadaminxo'ja o'g'li), Nodir, Nozil Muhammad Avaz, Avazmuham-mad Yormuhammad o'g'li Pisandiy, Fazliy Namangoniy, G'oziy singari shoirlar xalq ichida mashhur edilar.

Qo'qon adabiy muhitining yana bir muhim xarakterli jihati shundaki, bu davrda o'zbek va fors-tojik tilida bab-baravar qalam tebratgan bir qator taniqli va mashhur o'zbek shoirlari iste'dodi keng rivoj topdi. Mas, Dilshod otin, Zebuniso, Zinnat, Mohzoda Begim, Mahzuna, Mushtariy, Nodira, Nozuk Xonim, Uvaysiylarning ijodi ayricha ahamiyatga molik-dir.

Qo'qon adabiy muhitining samarali ta'siri o'laroq bu yurtidan keyinchalik Muqimiy, Furqat, Zavqiy va boshqa yetuk badiiy so'z san'atkorlari yetishib chiqdilar va o'z xalqining erki, hurligi va ozodligi uchun xizmat qildilar.

Umuman olganda, XIX asrning o'rtalariga kelib, O'rta Osiyo xonliklarida adabiyot va tarixshunoslik bilan bir qatorda mat., tibbiyot, geogr., astro-nomiyaga oid hamda diniy asarlar yara-tildi. Bu xonliklarda miniatyura va xattotlik san'ati ham o'z o'rniga ega. Bu davrning madaniy hayotida dorbozlik, askiya, qo'g'irchoq teatri, masxa-rabozlik, ayniqsa, bastakorlik bir-muncha rivojlandi.

Qo'qon xonligining barcha bekliklarida madrasa, maktab va qorixonalar mavjud edi. Madrasalarda ham diniy, ham dunyoviy fanlar bo'yicha tanilgan mudarrislar, olimlar bor bo'lganligi uchun ham bu yerga turli mamla-katlardan ko'plab talabalar kelib o'qishgan.

XULOSA

XVIII asr boshida Ashtarxoniylar xonligida hukm surgan siyosiy inqiroz sharoitida Farg'ona Buxorodan ajralib chiqadi. Markazi Qo'qonda joylashgan mustaqil davlatga dastavval hojalar, keyin Ming xonlar sulolasi hukmronlik qila boshlaydi. Xonlik o'z tarkibiga Namangan, Qo'qon, Andijon va Marg'ilon viloyatlarini kiritdi. Birinchi hukmdor etib o'zbeklarning Ming qabilasidan Shohruhbiy e'lon qilindi. 1721/22 yillar Shohruh amirlarning ba'zi guruhlari o'rtasidagi nizolar oqibatida halok

bo'lad. Uning o'g'li Abdurahimbiy (1721/17-1733yy.) Xo'jand va Andijonni xonlikka qo'shib oldi, Samarqand, Kattaqo'rg'on, Jizzaxni ishg'ol qildi. Uning akasi Abdukarim (1733-1747/48yy.) hukmronligi davrida O'sh zabt etildi. Keyingi yigirma yillik hukmdorlarning tez-tez almashib turishi bilan ajralib turadi. 1770-yil Qo'qon zodagonlari Norbo'tani (1770-1800yy.) hukmdor deb e'lon qilishdi. U Chust, Namangan va Xo'jand hukmdorlarining ajralib chiqishga bo'lgan harakatlarini bosishga muvaffaq bo'ldi. Norbo'tabiy Toshkentga ham qo'shin yuboradi, lekin shaharni bo'ysindira olmaydi. Norbo'tabiy davrida nisbatan siyosiy osoyishtalikka erishildi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy taraqqiyotga yo'l ochdi. Sug'orish tizimi kengaytirildi, yangi madrasalar, jumladan, Mir madrasasi bunyod etildi. Norbo'taning o'g'li Olimbek (1800-1809yy.) Qo'qonning siyosiy mavqeini sezilarli tarzda ko'tardi. Olimxon hokimiyatni markazlashtirishga bo'lgan harakatlarida o'zi tog'li tojiklardan tashkil qilgan yollanma qo'shinga suyandi. U Toshkent va Farg'onani bo'ysintirdi, O'ratepaga bir necha marta yurish qildi.

Xonlikda hunarmandchilik va kosibchilik ishlab chiqarishini asosan, paxtachilik, ipakchilik, chorvachilik tarmoqlari hamda yer osti boyliklarini qazib chiqarish sohalari xom-ashyo bilan ta'minlagan. Hunarmandchilik uchun zarur bo'lgan xom-ashyolar xonlik hududi va chet mamlakatlardan sotib olingan.

ADABIYOTLAR

1. Мадрахимов З. Ш. Кукон хонлигида савдо муносабатлари.Тарих фанлари номзоди... дисс.. - Тошкент, 2009.
2. Мадрахимов З. Ш. Кукон хонлигида савдо муносабатлари тарихи.- Монография. - Тошкент: Yangi nashr, 2014.
3. Ikromjon Kuzikulov. Qo'qon xonligi tarixi«Namangan» nashriyoti.2018.
4. Erkinov, Aftandil S. "Imitation of Timurids and Pseudo-Legitimation: On the origins of a manuscript anthology of poems dedicated to the Kokand ruler Muhammad Ali Khan (1822-1842)," GSAA Online Working Paper.
5. Erkinov, Aftandil S. „Les timourides, modeles de legitimite et les recueils poetiques de Kokand“. Ecrit et culture en Asie centrale et dans le monde Turko-iranien, XIVE-XIXe siècles // Writing and Culture in Central Asia and in the Turko-Iranian World, 14th-19th Centuries. F.Richard, M.Szuppe (eds.), [Cahiers de Studia Iranica. 40]. Paris: AAEI, 2009.
6. Golden, Peter B. (2011), Central Asia in World History, Oxford University Press.
7. Levi, Scott C. „Babur's Legacy and Political Legitimacy in the Khanate of Khoqand.“ to be submitted to the Journal of Asian Studies.
8. „The Muslim World“; Part III, „The Last Great Muslim Empires“: Translation and Adaptations by F. R. C. Bagley. (Originally published 1969). Brill Academic Publishers, ISBN 978-90-04-02104-4.

RHUS CORIARIA

Shukurova Dilorom Bahadirovna

Samarkand State Medical University. Uzbekistan

M. I. Qungratova

Sòzangaron Abu Ali ibn Sino Public Health Technical

Abstract: На нашей территории Узбекистана много видов сумаха дубильного. Существует несколько его видов, особенно в горной местности. Поэтому если задуматься о его полезных целебных свойствах

Key words: семена, отвар ,плод, витамин ,танин, листья.

Tannic sumac (lat. *Rhus coriária*) is a small tree or shrub; a species of the genus Sumac (*Rhus*) of the Sumac family (Anacardiaceae).

It grows wild in Southern Europe, including France and Ukraine (Crimea); in North Africa (Algeria, Canary Islands, Madeira, Tenerife); in Western and Central Asia (Uzbekistan-Surkhandarya, Tajikistan). It grows in the mountains at an altitude of 700 m above sea level on dry rocky slopes, cliffs, in sparse forests and along the edges. It is cultivated in protective forest plantations. A small, relatively small branched tree or more often a shrub 1-3 (up to 5) meters tall. The bark is oblong-wrinkled, gray-brown on annual shoots, brown on perennial branches. The leaves are 15-18 cm long, alternate, unpaired, with a winged, rough-fluffy petiole in the upper part, with 9-17 leaflets. The leaflets are rough-fluffy, sessile, oblong-ovate or lanceolate, coarsely serrated, 3-5 cm long and 2-3 cm wide, rounded or broadly wedge-shaped at the base, pointed at the tip. The flowers are greenish-white, in apical oblong-conical panicles, sometimes partially in small axillary panicles, almost sessile, unisexual, staminate and pistillate in different panicles. It blooms in June and July. The fruits are small, spherical or kidney-shaped, single-seeded drupes, reddish-brown from dense glandular pubescence. The fruits ripen in August — October.

Useful properties of SUMAC

Sumac is rich in vitamins and minerals such as: beta-carotene - 100%, vitamin B1 - 77.3%, vitamin B2 - 73.8%, vitamin B5 - 75.9%, vitamin B6 - 76%, vitamin B12 - 100%, vitamin C - 76.8%, vitamin E - 100%, vitamin PP - 75.3 %, potassium - 72.3 %, calcium - 98.8 %, silicon - 100 %, magnesium - 69 %, phosphorus - 106.6 %, chlorine - 100 %, iron - 76.4 %, manganese - 100 %, zinc - 80.9 %

B-carotene is provitamin A and has antioxidant properties. 6 mcg of beta-carotene is equivalent to 1 mcg of vitamin A.

Vitamin B1 is a part of the most important enzymes of carbohydrate and energy metabolism, providing the body with energy and plastic substances, as well as the

metabolism of branched amino acids. The lack of this vitamin leads to serious disorders of the nervous, digestive and cardiovascular systems.

Vitamin B2 participates in redox reactions, helps to increase color sensitivity by the visual analyzer and dark adaptation. Insufficient intake of vitamin B2 is accompanied by a violation of the condition of the skin, mucous membranes, impaired light and twilight vision.

The leaves, young branches and bark of the trunks are rich in tannins (13-33%), with the highest concentration during budding. The acidic peel of the fruit contains a large amount of malic and tartaric acids, extractives, essential oil (0.01%). Gallic acid predominates in the leaves, gallic acid methyl ester, myricitrin and other flavonoids, up to 15% tannin, ascorbic acid are found. There is evidence that seeds contain a complex of substances that favorably affect the assimilation of carbohydrates by the body. Liquid extract and tincture of fruits are indicated for mild diabetes mellitus. As a medicinal raw material, a leaf of tannic sumac (Latin *Folium Rhois coriariae*) is used, which is harvested during the summer (June — August) and dried in ventilated attics, under canopies or in dryers at 40-45 ° C. The leaves were used in folk medicine and folk veterinary medicine for poisoning with heavy metal salts and alkaloids, as a wound healing, astringent, anti-burn and anti-inflammatory agent. The leaves of sumac tannin have diuretic, astringent, hemostatic, antiseptic, anti-inflammatory and wound healing properties. The infusion of leaves is used for bleeding, diseases of the biliary tract, diarrhea due to enteritis, colitis, rheumatism, gout and paralysis.

In folk medicine, a decoction of leaves is used for poisoning with substandard food, acute and chronic gastritis, stomach ulcer and inflammation of the colon. Crushed fresh leaves, lotions with a decoction or infusion of dry leaves are applied to burns, soaking ulcers, purulent wounds and parts of the body affected by eczema. Externally, the infusion of leaves is used for rinsing with inflammatory processes in the mouth and throat. Homeopathic tincture of *Rhus coriaria* is prepared from fresh leaves and prescribed for diarrhea, rheumatism, gout, paralysis, exhaustion, diseases of the biliary tract.

Dried, powdered or pickled sour unripe fruits or their peel are used as a spicy seasoning for meat and fish dishes, especially kebabs. The leaves are mixed with tobacco to give it a pleasant smell.

Young branches and leaves harvested before the formation of green fruits are important raw materials for the production of tannic extracts and the production of technical and medical tannin and gallic acid.

Reproduction:

Seeds – directly into the ground. They grow, especially in the first year of life, quite quickly. Annual seedlings have a height of 2-2.5 m.

The only difficulty is that sumac seeds have a very hard shell. To destroy it, the seeds are immersed in concentrated sulfuric acid for 50 minutes, and then scalded with boiling water. After such a procedure, shoots appear on the 20th-30th day.

It can be sown without acid treatment, in spring after two months of stratification or in autumn. But then, in the first year after sowing, only single shoots will appear. A quality product has a tonic, wound-healing, immunomodulatory, diuretic and astringent effect, accelerates metabolism and prevents the development of oncology, heavy metal intoxication and scurvy.

Dried, powdered or pickled sour unripe fruits or their peel are used as a hot seasoning for meat and fish dishes, especially for shashlik. The leaves are mixed with tobacco to give it a pleasant smell.

Young branches and leaves, collected before the formation of green fruits, are an important raw material for the production of tanning extracts and the production of technical and medical tannin and gallic acid.

Contraindications

Due to the high concentration of acids and other biologically active compounds, overdoses of sumac are fraught with: inflammatory reactions in the gastrointestinal tract; headache; minor food poisoning. Because of this, it is forbidden to use during exacerbations of peptic ulcers of the gastrointestinal tract. An absolute contraindication to flavoring food with sumac is its individual intolerance (allergy).

Литература

1. Xolmatov X.X, Axmedov U.A Farmakognosiya — 2 qism.-Toshkent: Fan, 2007.-400 bet.
2. Пўлатова Т.П, Холматов Х.Х. Фармакогнозия амалиёти — Тошкент: Абу Али Ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 2002.-360 бет.
3. Trease and Evans Pharmacognosy. International Edition: Edinburg, London, New York, Philadelphia, Sidney, Toronto (16th edition). -London (UK): Saunders Elsevier Limited, 2009.
4. Самылина И.А., Аносова О.Г. Фармакогнозия. Атлас: учебное пособие в 2-х томах.- М.:ГЭОТАР-Медиа, 2007.-Т.1.-192 с.
5. Самылина И.А., Ермакова В.А., Бобкова И.В., Аносова О.Г. Фармакогнозия. Атлас: учебное пособие в 2-х томах.-М.:ГЭОТАР-Медиа, 2009.-Т.3.-488 с.
6. Лекарственное растительное сырье. Фармакогнозия. Учебное пособие /Под ред. Г.П.Яковлева и К.Ф.Блиновойю-СПб.:Спец. Лит, 2004.-765 с.
7. Ковалёв О.У., Павлій Т.У. и др. Фармакогнозія с основами біохімії рослин - Харків;
8. Саякова, Г. М. Фармакогнозия [Текст] : учебник / Г. М. Саякова, У. М. Датхаев, В.С. Кисличенко. - М. : "Литтерра", 2019. - 352 с.
9. Лекарственные растения, лекарственное растительное сырье и некоторые сырьевые переработки сырья животного происхождения. Учебное пособие по фармакогнозии. Издание второе, доп. Часть I: Лекарственные растения и лекарственное растительное сырье, содержащие углеводы, жиры и жироподобные вещества, витамины, терпеноиды. — Алматы: издательство «Эверо», 2018. — 206 с. https://www.elib.kz/ru/search/read_book/744/
10. Джангозина Д.М., Лосева И.В., Ивлева Л.П., Дербуш С.Н.
10. Лекарственные растения, лекарственное растительное сырье и некоторые сырьевые переработки сырья животного происхождения. Учебное пособие по фармакогнозии. Издание второе, доп. Часть II: Лекарственные растения и лекарственное растительное сырье, содержащие сердечные гликозиды,

- сапонины, алкалоиды. – Алматы: издательство «Эверс», 2020.– 194
https://www.elib.kz/ru/search/read_book/746/
1. Raxmatullayevna, X. G., Azizjon o'gli, S. B., & Abdumajidovna, X. M. (2024). SHAKARNI KAMA Y TIRADIGAN O'SIMLIK. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 36-45.
 2. Rakhmatullaevna, K. G. (2024). Herbal Sugar-Lowering Plant. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 2(3), 1-7.
 3. Raxmatullayevna, X. G., & Zafarovich, B. B. (2024). OG'IZDAN BADBO'Y HID KELISHI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 46-55.
 4. Хасанова, Г. Р., & Соатова, М. З. (2024). ЛЕЧЕБНЫЕ СВОЙСТВА АЛЫЧА (PRUNUS CERASIFERA EHRH). *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 18(5), 28-35.
 5. USMONOVA, M., ERNAZAROVA, M., QO'YLIYEVA, M. U., & XASANOVA, G. DORIXONA FAOLIYATINI TASHKIL ETISH, DORILAR SAQLASH CHORA TADBIRLARI.
 6. Xasanova, G. R. (2023). MINERAL MODDALARNING INSON HAYOTIDAGI AXAMIYATI. *Journal of new century innovations*, 26(4), 102-108.
 7. Xasanova, G. R., Abluraxmonova, D., & Eshmuxammatova, D. (2023). BUYRAKLAR TO'GRISIDA FIKRLASHAMIZ. *Journal of new century innovations*, 25(1), 38-46.
 8. Raxmatullayevna, X. G. (2023). DORIVOR O'SIMLIK LARDAN AJRATIB OLINGAN ODDIY EKSTRAKTLARNING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI HAQIDA. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(5), 44-48.
 9. Xasanova, G. R., & Salohiddin o'gli, M. M. (2023). SHIFOBAXSH CHOY HISLATLARI. *Journal of new century innovations*, 25(1), 47-53.
 10. Karomatov, N. T. (2023). DAFNA BARGI EFIR MOYI (LABR-LAURUS). *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(2), 126-129.
 11. Хасанова, Г. Р. (2023). ШИФОБАХШ АНОР-PUNICA GRANATUM L. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 15(5), 33-36.
 12. Xasanova, G. R., & Ernazarova, M. E. (2022). SHIFOBASH QOQI O'TINING FOYDALI JIHATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 4-2), 989-991.
 13. Yakubova, S. R., & Xasanova, G. R. (2022). KAMQONLIK HAQIDA TUSHUNCHA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 4-2), 897-900.
 14. Хасанова, Г. Р., Усманова, М. Б., & Нажмитдинов, Х. Б. (2022). ВИТАМИНГА БОЙ ЛОВИЯ (PHASCOLUS) ЎСИМЛИГИНИНГ УМУМИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(9), 333-336.
 15. Махмудова, А. Ш. К., Гайбуллаева, К. Ф. У., & Хасанова, Г. Р. (2022). СОҒЛОМ ОВҚАТЛАНИШ ТАРЗИ. *Ta'lim fidoylari*, 24(17), 571-575.
 16. Хасанова, Г. Р., & Усмонова, М. Б. (2022). Применение фасоли (phascolus) в медицине. *Science and Education*, 3(11), 117-125.
 17. Xasanova, G. R., Ernazarova, M. E., & SHIFOBASH, Q. O. (2022). № Special Issue 4-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/shifobash-qoqiotining-foydali-jihatleri>, 3.
 18. Daminovich, K. N., Raxmatullayevna, X. G., & Sherali o'g'li, A. M. (2024). ODDIY ZIRK-BERBERIS VULGARIS L. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 19(2), 185-191.
 19. Raxmatullayevna, X. G., Mustafo o'gli, O. S., & Laylo, K. (2024). OLMA VA BOSHQA SIRKA TURLARINING DORIVOR XUSUSIYATLARI HAQIDA. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 19(2), 192-201.
 20. Rakhmatullaevna, K. G. (2024). Herbal Sugar-Lowering Plant. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 2(3), 1-7.
 21. Xasanova, G. R. (2022). White mulberry.
 22. Khasanova, G. R., & Olimov, S. M. (2022). Ordinary mountain Basil-origanum vulgare.
 23. Khasanova, G. R., & Eldor, U. (2023). THE IMPORTANCE OF MINERALS IN HUMAN LIFE. *Journal of new century innovations*, 26(4), 109-115.
 24. Kodirov, N. D., & Khasanova, G. R. (2023). Characteristics of the Almond (Amygdalus L.). *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(8), 188-193.

25. Khasanova Gulbahor Mamatova Zarnigor Murzabekov Suhrob Pumpkin (Тыква) – Cucurbita L AMERICAN Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education Volume 02, Issue 03, 2024 ISSN (E): 2993-2769
26. Khasanova Gulbahor Eshonqulov Azizbek Muhammadiyev Akobir The Role of Medicinal Plants in the Development of the Pharmaceutical Industry in Uzbekistan AMERICAN Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education Volume 02, Issue 03, 2024 ISSN (E): 2993-2769
27. Khasanova Gulbahor Sobirov Hasan Ahadov Ilgor Medicinal Properties of Alycha (Prunus Cerasifera Ehrh) AMERICAN Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education Volume 02, Issue 03, 2024 ISSN (E): 2993-2769
28. Роль лекарственных растений в развитии Фарм промышленности Узбекистана. Young Scientist Research Journal Of Kararalpakstan Vol 2 issue 2 2023 Хасанова Г.Р. Дониёрова С.О
29. Хасанова Г.Р. Махмудова М.М. Нажмиддинов Х.Б. Современные подходы к лечению острых и хронических болей у пациентов с заболеваниями опорно-двигательного аппарата. Фокус на безопасность фармакотерапии Та'lim fidoiyilari>> Respublika ilmiy uslubiy jurnali 10-сон октябрь 2021й
30. Хасанова Г.Р. Якубова С.Р. Современные технологии диагностики и лечения в Стоматологии и краниофициальных исследований>> SPECIAL ISSUE 18-19 март 2022й
31. Боймуродов Э.С. Хасанова Г.Р. Олимов Фармакология фанига кириш. Фаннинг бошқа фанлар билан боғлиқлиги, келиб чиқиш тарихи. Экономика и социум>> № 11.90.2021 ISSN 2225-1545 11(90) 20-21 ноябр 2021
32. Шукурова Д.Й. Хасанова Г.Р. Олимов С. Таркибида эфир мойи бўлган доривор ўсимликлар ва маҳсулотлар. Экономика и социум>> № 11(90)2021. ISSN 2225-1545 11-сон 20-21 ноябр 2021й.
33. Khasanova Gulbahor. Mamatova Zarnigo Murzabekov Suhrob Saffron or Crocus (Zafaron) – Crocus Sativus L . AMERICAN Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education Volume 02, Issue 03, 2024 ISSN (E): 2993-2769
34. Хасанова Г.Р. Кодиров Н. ДЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ, СОДЕРЖАЩИЕ ФИТОНЦИДЫ ЖУРНАЛ ГЕПАТО-ГАСТРОЭНТЕРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК ISSN 2181-1008 Doi Journal 10.26739/2181-1008.
35. Хасанова Г.Р. Усманова МБ Geksikon shamchasini tayorlashda uning asosni almashtirish. SCIENCE AND EDUCATION ISSN 2181-0842. VOLUME 3, ISSUE 11 Ноябрь 2022
36. Хасанова Г.Р. The Importance of Essential Oils for Plants and Methods of Their Separation AMERICAN Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education Volume 02, Issue 05, 2024 ISSN (E): 2993-2769
37. Rahmatullayevna, X. G., & Daminovich, K. N. (2024). ARFAZETIN YIG'MASI VA UNING ALOHIDA TARKIBIDAGI POLISAXARIDLARNI O'RGANISH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 46(8), 12-19.
38. Хасанова, Г. Р. (2024). РАСТИТЕЛЬНЫЕ САХАРОСНИЖАЮЩИЕ РАСТЕНИЕ. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 46(8), 20-30.
39. Хасанова, Г. Р. (2024). РОЛЬ ОРГАНИЧЕСКИХ КИСЛОТЫ В ЖИЗНЕ РАСТЕНИЯХ. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 46(8), 6-11.
40. Olimov Sardor Mustafayevich, & Khasanova Gulbahor Rakhmatullaevna. (2024). *PHYSALIS ALKEKENGİ. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 52(1), 150–154. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/16057>
41. Kodirov Nizom Daminovich, & Xasanova Gulbahor Raxmatullayevna. (2024). ФИЗАЛИС ОБЫКНОВЕННЫЙ – *PHYSALIS ALKEKENGİ L. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 52(1), 131–137. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/16053>
42. Olimov Sardor Mustafayevich, & Khasanova Gulbahor Rakhmatullaevna. (2024). HEALING PROPERTIES OF APPLE AND OTHER TYPES OF VINEGAR. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И*

ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 52(1), 124–130. Retrieved from

<https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/16052>

43. STUDY OF POLYSACCHARIDES CONTENT IN. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. <http://www.newjournal.org/> *Khasanova G.RShunqarov T.M*
Выпуск журнала №-52 Часть–2_ Сентябрь –2024стр 108-114

44. БОЯРЫШНИК– CRATAEGUS L. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. <http://www.newjournal.org/>Выпуск журнала №-52 Часть–2_ Сентябрь –2024стр186-193.
Хасанова Г.Р. .Шукурова Д.Р.

45. WALNUT– JUGLANS REGIA L. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ
<http://www.newjournal.org/>
Выпуск журнала №-52 Часть–2_ Сентябрь –2024стр 179-185. *Khasanova G R.Shukurova DB*

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ТА'ЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА РАҲБАРНИНГ РОЛИ

Aripova Surayyoxon Iminovna

Andijon viloyati Paxtaobod tumani DMTT-32 direktori

Аннотация: Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarlar ta'lim jarayonlari samaradorligini orqali oshirish yo'llari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Аннотация: В данной статье представлена информация о путях повышения эффективности воспитательных процессов руководителями в дошкольных образовательных организациях.

Abstract: This article provides information about ways to improve the effectiveness of educational processes by leaders in preschool educational organizations.

Калит so'zlar: rahbar, interfaol uslublar, kommunikativ faoliyat, raqamli texnologiyalar, pedagoglar, ta'lim jarayonlari.

Ключевые слова: лидер, интерактивные методы, коммуникативная деятельность, цифровые технологии, педагоги, образовательные процессы.

Key words: leader, interactive methods, communicative activity, digital technologies, pedagogues, educational processes.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarda kadrlar rezervini shakllantirib, ular bilan doimiy ish olib boradi. Mudira bolalar bog'chasining butun faoliyatiga, bolalar bog'chasini obodonlashtirish, ko'kalam-zorlashtirish ishlariga rahbarlik qiladi. Smeta bo'yicha xarajatlarni to'g'ri taqsimlash, muassasani oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash tartibini to'g'ri tashkil etish, bog'chani rejadagi bolalar bilan to'ldirish, ta'lim-tarbiya dasturining bajarilishi uchun javobgar, yozgi sog'lomlashtirish ishlari, pedagogik va xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning bilimi, ishga nisbatan munosabati, ularning mala-kasini oshirish ishlari bo'yicha bosh rahbardir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlar mudirasi xalq ta'limini boshqarish bo'limlari tomonidan oliy ma'lumotga va 5 yildan kam bo'lmagan ish stajiga ega shaxslardan tayinlanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarda kadrlarni tanlash, joyjoyiga qo'yish, tar-biyalash bo'yicha ishni mehnat jamoasi, maktabgacha ta'lim tashkiloti kengashining faol ishtirokida amalga oshiradi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlari kadrlarning kasb mahoratini, umumiy ta'lim mahoratini va madaniy darajasini muntazamo'stirib borishiga g'amxo'rlik qiladi, xodimlar malakasini hisobga olgan holda va maktabgacha ta'lim tashkiloti manfaatlaridan kelib chiqib, ularni tartibli vao'z vaqtida joydan-joyga ko'chirib turili-

shini ta'minlaydi. Ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish, ta'lim oluvchilarning mustahkam nazariy bilim, faoliyat, ko'nikma va malakalarini shakllantirish, ularni kasbiy mahoratga aylanishini ta'minlash maqsadida o'quv tarbiya jarayonida interfaol metodlardan foydalanish davr taqozosi hamda ijtimoiy zaruriyat sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Hozirgi kunda o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish, uning mazmun mohiyatini bilish, uni ta'lim jarayoniga tadbiiq qilish va metodikasini yaratish juda muhimdir. Pedagogik kadrlarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashda ularning metodik tayyorgarligini shakll antirish jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish mazkur jarayonning samaradorligini orttirishga zamin tayyorlaydi. Mudira maktabgacha ta'lim tashkilotlarning tashkilotchisi, rahbari, malakali pedagog, uning faoliyati maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni komil inson qilib tarbiyalash vazifalarini to'la-qonli hal etishga qaratilgan. U bolalar muassasalaridagi ta'lim-tarbiyaviy, pedagogik va gigiyenik talablar muvofiq ravishda amalga oshirilishi uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlaydi. o'z jamoasida ishchanlik, maqsadga qaratilgan inoqlik vaziyatini yaratadi. Ularga umumiy rahbarlik qiladi. Mudira o'z ishida davlatimiz va Xalq ta'limi vazirligi tomonidan qabul qilingan qaror, qonunlarga amal qiladi va o'z ustida ijodiy ravishda ishlashni amalga oshiradi. Yuksak onglilik va siyosiy yetuklik, prinsiplilik, o'ziga va qo'l ostidagilarga talabchanlik, mudiraga qo'yiladigan asosiy talablardir. Bundan pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga o'quvchining dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod qilish va izlanishga majbur etilishi, pedagoglar o'quv jarayonida mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishlarini domiyligini ta'minlanishi, pedagoglarning fanga bo'lgan qiziqishlarini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirilishi, pedagogik va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini doimiy ravishda tashkil etishlari kiradi. Ana'naviy dars shaklini saqlab qolgan holda, unga turli-tuman ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan metodlar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasining ko'tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayonini oqilona tashkil etilishi, pedagog tomonidan pedagoglarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar kabi metodlarni qo'llash va pedagoglarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ularning manfaatdorligini (motivasiyasini) oshirishga ko'maklashish imkoniyatlariga ko'ra, shuningdek, har xil turdagi multimediali o'quv axborotlarining uyg'unlashuvi, interfaollik, moslashuvchanlik sifatlariga ko'ra multimedia foydali va mahsuldor ta'lim texnologiyasi hisoblanadi. Interfaollikning ta'minlanishi axborotlarni taqdim etishning boshqa vositalari bilan taqqoslaganda raqamli multimedianeing muhim yutuqlaridan hisoblanadi. Interfaollik

ta'lim oluvchining ehtiyojlariga mos ravishda tegishli axborotlarni taqdim etishni nazarda tutadi.

Hozirgi kunda sinovdan o'tgan maxsus axborot vositalari: kompyuter texnikalari, audio va video vositalari qatoriga kelib qo'shilgan elektron ta'lim resurslari, virtual stendlar, animatsiyali dasturlar vositasida dars mashg'ulotlarini olib borish talabalar tomonidan dars mashg'ulotlarini o'zlashtirishlariga samarali natijalar berib borishi tayindir. Elektron ta'lim resurslari yordamida ta'lim jarayonlarni tashkil etish jarayoni, bunda bolalarning olayotgan bilimlarini na faqat eshitish, balki ko'rish sezgilari orqali ham qabul qilishlari va tushunchalarning g'oya va mazmunini chuqur anglab etishlariga samarali yordam beradi. Qator mualliflar tomonidan turli elektron o'qitish vositalari yordamida mavzularning yoritilishni joriy etib borilayotganligi, bunda bolalarning bilim saviyalarining oshib borayotganligini bevosita ishonch hosil qilish mumkinki, bu usullarning yanada takomillashtirilishi, yuqori pog'onaga olib chiqish kabi zaruratlar oldindan ko'rib, shu yo'sinda ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etish har bir rahbar hamda pedagogning dolzab vazifasi bo'lishi talab etiladi. Ma'lumki, o'quv jarayonida qo'llaniladigan pedagogik va informatsion texnologiyalar bir necha turlarga bo'linib, ulardan eng muhimi — kompyuter texnikasi vositalari yordamida o'qitishdir. Shundan kelib chiqib, elektron darslik, vertual stendlarga qo'yilgan talablarni inobatga olgan holda, mashg'ulotlarni elektron variantda ishlab chiqib, foydalanish maqsadga muvofiqdir. Zamonaviy ta'limda har bir davlatning o'zi ishlab chiqqan, o'z milliy qarashlarini aks ettirgan tizimlari bo'lishi bilan birgalikda jahon miqiyosida yangi texnologiyalarni, raqamli ta'limning istiqbolli natijalarini ham kuzatib boradilar. Zarur hollarda esa muvafaqqiyatli deb isoblangan loyihalar albatta amaliyotga joriy etib boriladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'p sonli elektron darsliklar va elektron o'quv qo'llanmalarni ta'lim jarayonida qo'llash va u orqali o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish, masofaviy ta'limni yo'lga qo'yish, boshqaruv faoliyatini masofaviy tashkil etish, talabalar fikr-mulohazalarini doimiy bilib borish, avtomatlashgan nazorat sinovlarini tashkil etish, elektron o'quv manbalarini o'zida mujassam etgan katta ilmiy bazani shakllantirish, virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalarni joriy etish va ko'p sonli dasturlardan samarali foydalanishda namoyon bo'ladi.

Ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishning dolzarb muammolari. Demak, ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligi pedagogning o'quv mazmunini o'zlashtirishga yo'naltirilgan mustaqil mutolaa bilan samarali shug'ullanishi, mustaqil fikr uritishi va tafakkur faoliyati bilan bog'liq. Zamon bilan hamnafas bo'lishda ziyoli pedogoglar bilan bir qatorda shijoatli yoshlarning ham o'rni beqiyosdir. Ilm-fandagi so'nggi yangiliklardan xabardor bo'lishimiz bilan birgalikda shunga yarasha biz ham javob qaytara olishimiz lozim bo'ladi. Zamonaviy texnologiyalarning afzalliklarini yaxshi anglagan jamiyat darhol uni o'zida joriy etish bilan birgalikda, o'zi ham bu borada

izlanishlarga keng yo'l ochadi, xalqning tabiiy resurslari, qimmatbaho energiya va qiymatli vaqtini tejagan holda ishlab chiqarishda, agrar, ta'lim, sog'liqni saqlash, moliya qo'yinki barcha tarmoqlarda yuqori natijalarga erisha oladi. Bu esa bevosita davlatining bug uni va kelajagi ravnaqining asosi bo'lib xizmat qilishi shubhasizdir. Ta'lim jarayonida har bir daqiqani hisobga olgan holda ish olib borish zarur hisoblanadi. Xususan, dars mashg'ulotlari davomida har bir fan va darslikni o'zlashtirish uchun ajratilgan ma'lum bir vaqt mavjud bo'lib, shu muddat ichida darsning samaradorligiga erishish lozim bo'ladi. Bu esa pedagog va o'qituvchidandan yuksak mahorat, bilim va tajribadan tashqari zamonaviy texnologiyalarni ham bilish ko'nikmasini talab etadi. Albatta ta'limga biror yangi texnologiyani olib kirishda tajriba ishlari olib borilishi kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R. Ishmuhammedov, M. Yo'ldoshev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar (Ta'lim tizimi hodimlari metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o'quv qo'llanma) – T: 2013.
2. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: Moliya,
3. Usmonov M. Interaktiv elektron o'quv kurslar — o'qitish faoliyatining yangi vositasi sifatida. //”Xalq ta’limi” jurnali, 2013, 5-son.
4. Begimqulov U.SH. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: “Fan” 2007. Taylaqov N. I. Elektron darslik yaratishda qo'yiladigan talablar. //”Xalq ta’limi” jurnali, 2005, 2-son

THE ROLE OF MODERN TECHNOLOGIES AND PLATFORMS IN THE EFFECTIVE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES

Azamatova Muxlisa Ilyos qizi

Uzbekistan state world language university

English philology faculty first year student

Mukhlisa Djurayeva Shadiyarovna

Scientific adviser: Teacher of Uzbekistan state

World Language University

Annotation: This article aims at examining the role of modern information technologies as necessary components of teaching a foreign language at a university, as well as the role of modern interactive types of communication generated by scientific and technological progress, such as interactive program contents and internet.

Key words: foreign languages, quality content, usage of internet in teaching, technological progress

Introduction: Technology plays a crucial role in modern foreign language instruction by enhancing the learning process and improving students' language skills. Innovative approaches like interactive learning methods, such as role-playing games and business simulations, contribute to improving the quality of foreign language education and preparing students for effective communication in a professional context. The integration of digital learning technologies in higher education has elevated the quality of foreign language training, creating a more immersive and adaptive learning environment that enhances students' fluency and cultural understanding in a foreign language. The use of IT in English classes is a very important part of the system, which is necessary for the development of interest in the English language and information technology itself, by expanding ideas about the fields of application of computers and computer science methods.

The use of IT in English classes is a very important part of the system, and it is necessary to develop interest in English language and information technology itself by expanding the ideas about the fields of application of computer technology and informatics methods. Computer technologies are used in the teaching of almost all subjects, open the possibility of using new sources of information, increase the efficiency of independent work, create new opportunities for creativity, acquisition and strengthening of professional skills, enable the implementation of fundamentally new forms and methods of teaching. . One of the leading factors in improving the capabilities of foreign language teachers, especially English teachers, is quality content

and applications that help in language learning. They can be used for different purposes. For example, conversations with native speakers to improve speaking skills or complete grammar programs to master grammar have been developed.

Today, the methodical standard of teaching foreign languages is, of course, the communicative-oriented method, which models the process of communication most closely to real conditions. Providing conditions at the university that will contribute to the implementation of this method is very difficult. But with the advent of the computer, new and more effective ways of solving the above problem have appeared. Many authors who develop this problem note that a computer is the most appropriate tool in teaching a foreign language, the purpose of which is interactive communication (Brown, 1994).

It is worth noting several advantages of teaching English on the computer:

1. Creating a comfortable psychological environment, increasing the motivation to learn English.

2. Methodological advantages of computer teaching: higher level of interactivity of teaching than working in a classroom or language laboratory; the ability to independently choose the speed and level of tasks performed in accordance with the principles of individual training. In addition, as stated in the National Report of the Russian Federation "On Education Policy and NIT", the speed of mastering grammatical structures and accumulating vocabulary when learning a foreign language with the help of a computer is 2- increases by 3 times.

3. Technical advantages of teaching English using a computer: the ability to perform technical translation; use grammar and spelling checks; use of multimedia, interactive video in teaching speech. The graphic capabilities of the computer emphasize this method of teaching against the background of traditional methods and allow the implementation of the principle of visualization of teaching. The educational value of global computer networks, which connect several machines locally and worldwide, connecting several machines in one educational institution, is almost immeasurable.

4. Increasing the professional level of teachers. The fact that the teacher enriches their skills through various foreign experiences is certainly the result of the development of the Internet and quality content.

5. Faster formation of language skills. This aspect allows unlimited use of any material related to the language in the Internet world and creates the opportunity to learn the language faster. For example, Duolingo is used to learn multiple languages all over the world and it is quality content to learn a language step by step.

Modern computer technologies are used in all spheres of human activity today. The training of a specialist in any field of knowledge includes at least mandatory training of users, computer literacy is becoming one of the components of the modern

concept of an educated person. That is why it is necessary to pay serious attention to the use of new information technology tools in teaching English today.

The communicative method assumes the construction of the educational process as a model of the communication process. Therefore, we need to find the form that the content of the communication fulfills, which will be a sufficient basis for the selection and organization of speech material. For the success of learning to communicate in a foreign language, properly organized teamwork and communicatively oriented construction of the educational process as a whole are of great importance. It can be seen that the success of the joint activity of the student and the teacher largely depends on the organization of this activity. Effective knowledge of a foreign language implies, first of all, independent work on language learning, maintaining and constantly improving one's knowledge, improving one's skills, developing communicative and informational culture. In this regard, the student's independent educational activity becomes the most important component as the basis of effective language education. In the course of independent education, and through certain programs and video lessons, students will have the necessary information for themselves.

The use of computers in foreign language classes significantly increases the intensity of the educational process. Interactive teaching with the help of educational computer programs helps to implement the entire set of methodical, pedagogical, didactic, psychological principles, makes the educational process more interesting. This method of teaching allows to take into account the work speed of each student. At the same time, the student's value-semantic sphere is changing, his cognitive activity is increasing, which undoubtedly helps to effectively increase the level of knowledge and skills. But it should be remembered that the computer cannot replace the teacher in the learning process. This requires careful planning of working time with the computer, using it only when required by the educational process is one of the main aspects of the educational process, excessive use of social networks and the Internet and spending a long time in front of gadgets and phones can cause not only health problems, but also misleading ideas.

Voices, text and video are widely used as multimedia tools in teaching foreign languages. It is difficult to imagine the educational process without multimedia applications and demonstrations. They are an important part of quality organization of foreign language education.

The method of the project is to achieve practical results through advanced didactic materials and to add foreign language dialogues and some dialogue parts to students' daily communication programs. As a practical form of the project, students will be able to strengthen and improve their knowledge of using computers and modern technologies. It allows students to develop the skills of using electronic dictionaries,

electronic versions of reference books and encyclopedias and language knowledge, and increases the level of practical use of foreign languages.

The use of Internet technologies provides an opportunity to increase communication, exchange social and cultural values, intensively learn a foreign language, overcome communication barriers, and develop creative potential.

Thus, Internet resources can be used:

- search for necessary information by students within the framework of project activities;
- for independent study of a foreign language;
- development of students' creative potential (participation in various contests, quizzes, conferences);
- To independently prepare for the state academic exam, the unified state exam;
- for remote learning of a foreign language under the guidance of a teacher;
- searching for the necessary material during the preparation for the lesson, extracurricular activities.

References:

1. Azimov E.G, Schukin A.N. (2009). A new dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages). - IKAR
2. AA (2014). Language and intercultural communication, M. Publishing house of Moscow State University, P.58.
3. Brown H. D. (1994). Principles of language learning and teaching. N: Prentice Hall, 1994.
4. Reinders, H. (2010). "Twenty ideas for using mobile phones in the language classroom." English Teaching Forum. (3), Pp 21-23.
5. Information technology in education. Collection of scientific papers of participants of the VII scientific-practical conference-exhibition on October 30–31, 2007 Rostov n / a: Rostizdat, 2007.
6. Polat E.S. The method of projects in foreign language lessons // Foreign languages at school. - 2000. - No. 2, 3.
7. Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). Second language acquisition: an introductory course. Routledge.
8. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). Techniques and principles in language teaching. Oxford university press.
9. Mayer, R. E. (Ed.). (2005). The cambridge handbook of multimedia learning. Cambridge university press.
10. Tomlinson, B. (Ed.). (2011). Materials development in language teaching. Cambridge university press.

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNI TASHKIL ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

O'shxo'jayeva Zulxumorxon Shukrillo qizi

Andijon viloyati Paxtaobod tumani

32-son DMTT musiqa rahbari

Annatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimda olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil qilish. Hozirgi kunda bollar salomatligi va psixologiyasiga ta'siri, va ma'naviy marifiy ishlarni maktabgacha ta'lim tizimida samarali tashkil qilish haqida aytib o'tilgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается организация духовно-просветительской работы, осуществляемой в системе дошкольного образования. В настоящее время говорится о влиянии на здоровье и психологию детей, эффективной организации духовно-просветительской работы в системе дошкольного образования.

Annotation: In this article, the organization of spiritual and educational work carried out in the preschool education system. Currently, it is mentioned about the impact on the health and psychology of children, and the effective organization of spiritual and educational work in the preschool education system.

Kalit so'zlar: bolalar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, ma'naviyat, ma'rifat, tadbirlar, she'r, raqs.

Ключевые слова: дети, дошкольные образовательные организации, духовность, просветительство, деятельность, поэзия, танец.

Key words: children, preschool educational organizations, spirituality, enlightenment, activities, poetry, dance.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligi va ta'sirchanligini oshirish, xalqimiz o'rtasida hamjihatlik va hamkorlikni yanada mustahkamlash, milliy qadriyat, an'ana va urf-odatlarini keng targ'ib qilish, badiiy ijod va kitobxonlik madaniyatini faol qo'llab-quvvatlash maqsadida "Ma'naviyat va ijodni qo'llab-quvvatlash maqsadli jamg'armasini tashkil etish to'g'risida" qarorining qabul qilinishi ham mamlakatimizda birinchi marta ma'naviy-ma'rifiy sohadagi iqtisodiy masalalarni hal etib, uning moliyaviy asoslarini mustahkamlab qo'ymoqda. Bolalar g'ayratli raqsga tushishar, she'rni ko'zlari yonib, to'tidek o'qishar, biroq, she'r, raqs tugagach, ko'zlari bo'm-bo'sh, hamma qatori bo'lib qolishar edi. Chunki tarbiya og'zaki edi. Amaliy emas edi. Fazilatlar treninglarda o'rgatilmay, shu sabab natija fazilatga aylanmasdan, bilim darajasida qolib ketar edi. Shuning uchun bugun ayrim yoshli bolalarimizning xulqi bizni ranjitayotgan bo'lsa,

bunga ular aybdor emas. Ularning bilmasligi – tushuntirilmaganidan, qilmasligi – o‘rgatilmaganidan. Vatanparvarlikni ham, choy suzishni ham, uyalishni, ma‘suliyatni, salom berishni ham.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar, ma‘naviy ma‘rifiy ishlarni tashkil etishning asosiy maqsadi - kelajagimiz poydevori bo‘lmish yosh avlodni ongi va qalbiga milliy g‘oyani singdirish, har tomonlama etuk, barkamol avlodni voyaga yetkazish, insonparvarlik, poklik, ezgulik bag‘rikenglik, iymonlilik hamda kuchli e‘tiqodli etib tarbiyalashga, ma‘naviy dunyoqarashi shakllantirishga qaratilgan. Shu boisda barcha ta‘lim muassasalarida jumladan, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarning o‘tkazishi, yuksak ma‘naviyatli barkamol shaxsni tarbiyalashda beqiyos o‘rin tutadi. Ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar bolaga ta‘limiy faoliyatlarda olgan bilimlarini mustahkamlash imkonini beradi. Bola milliy ruhda, qadriyatlarimizni his etgan holda ulg‘a boshlaydi va shu bilan bir qatorda bolalarni ehtiyojlari va qiziqishlari jadal suratda o‘sib, takomillashib boradi. Bola borliqni anglay boshlaydi, tengdoshlari bilan ijobiy aloqaga kirisha boshlaydi, jamoaviy ishlashga o‘rganadi, atrofni kuzatadi, tahlil qila boshlaydi, unda savollar tug‘ila boshlaydi. Bola shu tariqa ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma‘rifiy, g‘oyaviy, mafkuraviy ruhda shakllanib boradi. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarga ma‘naviy tarbiya berishda tadbirlarning o‘rni muhim sanaladi. Bolalarni har tomonlama rivojlantirish, sifatli o‘qitish va maktab ta‘limiga tayyorlash maqsadida “Ilk qadam” va “Ilm yo‘li” davlat o‘quv dasturlari yaratildi. Bu dasturlarning to‘laqonli amaliyotga joriy etish maqsadida didaktik materiallar, o‘quvmetodik qo‘llanmalar, o‘yinchoqlar va har xil turdagi sport inventarlari ta‘lim tashkilotlariga etkazib berildi. Maqsad - ta‘lim-tarbiya jarayonida o‘rili foydalanish orqali ta‘lim-tarbiya sifatini yanada oshirish, optimallashtirishdan iboratdir. Ta‘limiy, tarbiyaviy faoliyatda zamonaviy pedagogik texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida barcha imkoniyatlar yaratilmoqda.

Bugungi kunda, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim-tarbiya sifatini oshirish maqsadida “Mahorat maktabi” faoliyati yo‘lga qo‘yilgan. “Mahorat maktabi” ning yo‘lga qo‘yilishi ta‘lim-tarbiya sifatini oshirishga turtki bo‘lmoqda. Bu maktabning faoliyati o‘quv-metodik faoliyatini muvofiqlashtirish, metodik tavsiyalar ishlab chiqish, zamonaviy ta‘lim texnologiyalarini faoliyatda o‘rinli qo‘llash, ilg‘or tajribalarni topish va ular faoliyatini ommalashtirish orqali maktabgacha ta‘limda ta‘lim-tarbiya sifatini yanada yaxshilash, takomillashtirish bo‘yicha maqsadli, samarali ishlarni amalga oshirishdan iboratdir.

2023-yil davomida “Mahorat maktabi” ish rejasi asosida:

- “Eng yaxshi didaktik materiallar”
- “Eng yaxshi milliy o‘yinchoqlar”

- “Eng yaxshi ertak qahramonlari”
- “Eng yaxshi tarixiy obida” ko‘rik-tanlovlari o‘tkazildi.

Bundan tashqari maktabgacha ta’lim tashkilotlarida “Ochiq eshiklar kuni” belgilangan tartib asosida tashkil etildi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish hamda ta’lim-tarbiyada milliylikni singdirish maqsadida “Zumradoylar davrasida” nomli ko‘rik-tanlovlari tashkil etilib kelinmoqda. MTTlarda faoliyati yo‘lga qo‘yilgan

“Zumradoylar davrasi” to‘garagi qiz bolalarda mehnatsevarlik, to‘gari so‘zlik, rostgo‘ylik, kamtarlik, do‘stlariga, yaqinlariga, qarindoshlariga nisbatan mehr-muhabbatli bo‘lishga, sog‘lom turmush tarzini tarbiyalashga qaratilgan. Shu bilan birga to‘garakda bolalar ota-onasini ko‘maklashish, ilm olishga qiziqish, bo‘sh vaqtini bekor o‘tkazmaslik, tozalikka rioya qilish, kattalar oldida odob saqlash, pazandalikdan ilk saboqlar olish kabi qator axloq odob qoidalarini o‘rganishadi.

Maktabgacha ta’lim o‘zining shakl va usullaridan qat’iy nazar quyidagi vazifalarni bajarishi lozim:

- bolalarning jismoniy va psixik sog‘ligini mustahkamlash;
- bolalarni milliy, umuminsoniy, qadimiy va madaniy qadriyatlarga jalb etish;
- bolaning aqliy, intellektual salohiyatini rivojlantirish;
- milliy an’analar va udumlar asosida yuksak ahloqiy va ma’naviy sifatlarni shakllantirish;
- bolalarni tizimli va maqsadli ravishda maktabda ta’lim olishga tayyorlash, ularning individual xususiyatlari va iqtidorini rivojlantirish.

Yuqorida bayon etilganlar shunga guvohlik beradiki, O‘zbekiston Respublikasidagi maktabgacha ta’lim tizimi bolaning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda, davlat va jamiyat talablariga binoan har tomonlama rivojlantirilishini ta’minlashi lozim. Maktabgacha yoshning xususiyati shundan iboratki, ushbu davrda aynan umumiy rivojlanish ta’minlanadi, natijada kelajakda har qanday ijtimoiy bilim, malaka, ko‘nikma va faoliyatning turli ko‘rinishlarini egallash uchun poydevor yaratiladi. Ta’lim jarayoni bola shaxsiga yo‘naltirilganligidan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi bolalarning ta’lim-tarbiyasi shaxsning rivojlanishida ijodiy va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda ta’lim-tarbiyaning usul va uslublari tizimidan tashkil topgan hamkorlik pedagogikasi tamoyillariga tayanib amalga oshirilishi lozim. Pedagogik hamkorlikning asosiy holatlari-ta’limga tarbiyachi va bolaning o‘zaro ijodiy hamkorligi sifatida munosabat; majburlamasdan o‘qitish;

qiyin maqsad g'oyasi (bolaning oldiga murakkab maqsad qo'yiladi va uni yengib o'tishiga ishonch hissi singdiriladi); tayanchdan foydalanish (tayanch signallar); o'z-

o'zini tahlil qilish (bolalar faoliyati natijalarini yakka tartibda va jamoa bo'lib muhokama qilish); erkin tanlov (tarbiyachi tomonidan ixtiyoriy ravishda bolalarning o'quv dasturini yaxshiroq o'zlashtirishlarini maqsad sifatida belgilab o'qitish vaqtini tanlashi); guruhning intellektual foni (o'qitishning mazkur bosqichida ahamiyatli hayotiy maqsadlarni qo'yish va tarbiyalanuvchilar tomonidan dasturga nisbatan kengroq bilimlar egallash); shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tarbiyachi va ot-onalar hamkorligi. Ta'limning natijalari bolada hozirjavoblik, mehribonlik, muloqotchanlik, rostgo'ylik, haqiqatparvarlik, maqsad sari

intilish, tashabbuskorlik, dadillik, tashkilotchilik, mehnatsevarlik, javobgarlikni his qilish, ziyraklik, vazminlik, mardlik, mustaqillik, ishchanlik, kuzatuvchanlik, topqirlik kabi shaxsiy fazilatlarining o'zgarishida namoyon bo'ladi.

Tarbiya qancha mukammal bo'lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi. Ma'naviyatning asosida avvalo tarbiya yotadi. "Tarbiya qancha mukammal bo'lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi", deydi donishmandlar. Tarbiya mukammallik kasb etishi uchun esa, bu masalada bo'shliqqa yo'l qo'yib bo'lmaydi. Hozirgi kunda mamlakatimizda kitobxonlik saviyasini oshirish, mutolaa madaniyatini yuksaltirishga katta ahamiyat berilayotgani hammamizga ma'lum. Ko'plab bolalarimiz kitob, internet orqali zamonaviy bilimlarni egallamoqda, shu bilan birga qanchadan-qancha yoshlar kitobdan uzoqlashib, qimmatli vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazmoqda. Biz yillar davomida qayta-qayta inson qalbi va ruhini izdan chiqarishga qaratilgan mafkuraviy tahdidlar, axborot xurujlari avj olgan tahlikali bir davrda yashayapmiz, degan fikrni aytib keldik. Ammo bugun dunyoda sodir bo'layotgan mafkuraviy jarayonlar har qachongidan ham ko'ra tahlikaliroq tus olmoqda.

Xulosa shuki, Ma'naviyat, uning asosi bo'lgan yuksak axloq, ruhiy poklik, qalban uyg'uslik, bedor vijdon, mustahkam iymon bahor nafasiga o'xshaydi. U shakllanib, rivojlanib borarkan o'z yo'lida qancha gullash fasllarini ko'rdi, ayozlarning ta'qibu tahdidlarini boshdan o'tkazdi. Uning faraxbash nafasi ta'siri qanchalar mavjud bo'lsa, afsuski unga qarshi sovuq yellar ham shunchalar mavjuddir. Shu bois ham u hamisha, har bir davrda bu sinovu tahdidlardan kuchli bo'lib, qudratga to'lib o'tadi. Negaki, unga davru davronlarga uyg'onish baxsh etuvchi sohibdillar ezgu amallari

birla quvvat baxsh etadi. Boshlanayotgan ma'naviyat bahori barchamizga muborak bo'lsin!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 3 maydagi "Ma'naviy ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi PQ -4307-son qarori.

2. Nosirov O'. Ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish va boshqarish. Uslubiy qo'llanma, toshkent-2010.

3. Sh.To'rayev, N.Jamolova, N.Xusanova, A.Madraximov, Z.O'lmasxo'jayev, K.To'rayev "DAVLAT TASHKILOTLARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNI TASHKIL QILISH"2023y

4. B.Xusanov "DAVLAT TASHKILOTLARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNI TASHKIL QILISH"2023y 11-14 b

IMPACT OF INTERNET ON EDUCATION

Azamatova Muxlisa Ilyos qizi

Uzbekistan world languages university

English philology faculty first year student

Mukhlisa Djurayeva Shadiyarovna

Scientific adviser: Teacher of Uzbekistan state

World Language University

Abstract: The Internet is a global network of interconnected computers and devices that communicate with each other using standardized protocols. It is a vast infrastructure that enables the transmission and exchange of data, information, and resources worldwide. The Internet connects millions of computers, servers, routers, and other devices, forming a complex web of networks. It allows individuals and organizations to access various services like email, websites, online platforms, social media, and more. The Internet operates on open standards, allowing seamless connectivity and interoperability among devices and systems. It has become an essential part of modern society, transforming various aspects of our lives, including communication, commerce, entertainment, education, and research.

Introduction: The Internet holds immense importance today, impacting various aspects of our personal and professional lives.

Access to Information: The Internet provides unprecedented access to a vast amount of information and knowledge. It serves as a global library, offering resources on almost any topic imaginable. With search engines and online databases, individuals can quickly find information and research topics and stay updated on the latest developments across various fields.

Communication and Connectivity: The Internet has revolutionized communication by enabling real-time interaction and connectivity across the globe. Email, instant messaging, video conferencing, social media, and other online platforms have transformed how we connect and collaborate, irrespective of geographical distance. It has opened new avenues for global collaboration, cultural exchange, and fostering relationships.

Education and Learning: The Internet has significantly impacted education and learning. It provides access to online courses, virtual classrooms, educational videos, interactive learning platforms, and digital libraries. Students and educators can tap into a wealth of resources, engage in self-paced learning, and participate in collaborative projects. The Internet also facilitates lifelong learning opportunities for individuals of all ages.

Economic Opportunities: The Internet has become a driving force behind economic growth and entrepreneurship. It has created new business models, expanded markets, and opened up global trade possibilities. E-commerce has flourished, enabling online shopping and international transactions. The Internet has also facilitated remote work, freelancing, and the gig economy, providing individuals with flexible employment opportunities.

Innovation and Creativity: The Internet catalyzes innovation and creativity. It offers platforms for sharing ideas, collaborating on projects, and showcasing talents. Online communities and forums bring together like-minded individuals, fostering innovation and problem-solving. The Internet has also given rise to digital art, music, literature, and other forms of creative expression.

Access to Services: The Internet has made accessing various services more convenient. From banking and online payments to healthcare consultations and government services, individuals can avail themselves of various services from the comfort of their homes. This has brought about greater efficiency, accessibility, and convenience in our daily lives.

The internet has revolutionized the way we access and consume information. With the click of a button, we can access a vast array of resources, participate in online courses, and connect with educators and students from around the world. The impact of the internet on education and learning is profound, affecting the way we teach and learn in both formal and informal settings.

Accessibility of Information

One of the most significant impacts of the internet on education is the accessibility of information. In the past, students and educators were limited to the resources available in their libraries and classrooms. Now, with the internet, we have access to an endless supply of information at our fingertips. This has transformed the way we conduct research, write papers, and engage with course material.

Online Education

The rise of online education has been a game-changer for many students. Online courses and degree programs have made higher education more accessible to people who may not have the means to attend a traditional college or university. Additionally, online education allows for greater flexibility in scheduling and learning pace, catering to the needs of a diverse student population.

Collaborative Learning

The internet has also facilitated collaborative learning experiences. Through platforms such as Google Drive and Zoom, students and educators can easily collaborate on projects, share resources, and engage in discussions. This has expanded the possibilities for group work and peer learning, allowing for more interactive and dynamic educational experiences.

Personalized Learning

With the abundance of educational resources available online, students have more opportunities for personalized learning. They can explore topics of interest, seek out specialized instruction, and access a variety of learning materials to suit their individual needs. This has the potential to cater to different learning styles and abilities, making education more inclusive and effective.

Internet technology and education are co-related. The education system is using the internet as a powerful tool to amplify the learning process.

It is providing access to the most updated and latest information. A student from any corner of the world no matter how much third world country he belongs can access the quality and latest information.

Earlier it was very difficult for the marginal families to provide quality education to their children. The Internet has connected and linked the world. And it is benefiting the students attaining the quality education they desired.

Internet technology is providing access to the most latest research papers and information. A student can learn and search for every topic they want. It broadens the limitations in the way of learning and education.

Available 24/7 internet access and education :

The most prominent benefit of the internet is that it is available 24/7 of the year. It never has a specific time. It is a school or teacher that never goes on vacation. It never gets tired and doesn't need res and this is the best advantages of internet in education.

If a student needs information regarding the research or extra material about a topic of biology he just read in the school he can use the internet it any time. The internet will provide you the information you need as long as you have an internet connection and electricity.

If students need an assignment or they have to complete a science project the internet will be there to support them all the time no matter day or night if they have knowledge about Use of Internet Technology in Education.

Learning with Multimedia and Animations:

Some times learning is a very complex process and for weak students, it's not less than a mess.

But thanks to the internet it has numerous education sites that use multimedia and animations to enhance the learning process for educational purposes.

If a student is unable to understand a hard and complex topic in the school he can browse on the internet and search for digital media and animation that explains those topics.

Teachers use animation and multimedia in order to give a good understanding of the students about the topic.

The internet has a very positive effect on education by providing animative learning tutorials and digital media. Through the internet, the boring topics and subjects are now fun for the students

Reduced the Cost of Education:

One of the positive effects of the internet on education is that it reduced the cost of quality education.

Earlier it was difficult for the students belonging to low-income families to get quality and up-to-date knowledge. They were not able to afford the cost of knowledge.

Internet technology solved this suffering of the poor. Internet technology provides similar searches to educational information.

If a student wants to study extra material related to a subject he can access it without any inconvenience. Internet technology provided a path to all the knowledge in the world for a student.

Online platforms for Learning:

Internet technology is the most useful tool in today's world. The immense benefits and a wide range of applications have transformed the education system. There are thousands of platforms that encourage and support learning progress.

There are websites specifically designed for learning various subjects. It does not matter to what field you belong or what type of information and knowledge you want to search.

The internet is having everything you need, An excellent example of such platforms is Khanacademy that have a very classified learning source categorized in subjects.

There are famous platforms that are widely used around the world for learning. You can find the best channels on youtube related to your field of interest and make use of Internet Technology in Education.

Conclusion: In today's rapidly evolving world, the Internet has become an indispensable tool in the teaching and learning process. Its significance lies in its ability to connect individuals across the globe, facilitate access to vast amounts of information, and provide innovative learning opportunities. The Internet has revolutionized education by breaking down geographical barriers, enhancing communication and collaboration, and offering a wealth of resources for both students and educators. From online research and virtual classrooms to interactive multimedia content and global networking, the Internet has transformed traditional educational methods, making learning more engaging, interactive, and accessible than ever before. Its importance in the teaching and learning cannot be overstated, as it empowers individuals to acquire knowledge, develop critical thinking skills, and prepare for a rapidly changing digital world.

References:

1. https://www.academia.edu/36216947/IMPACT_OF_INTERNET_USE_ON_THE_EDUCATIONAL_BEHAVIOR_OF_STUDENTS
2. The Growing Impact Of Internet On Education [Infographic] | Bit Rebels
3. Importance of Internet in education at schools - Klient Solutech
4. The Impact of Technology on Education (eschoolnews.com)

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТА'ЛИМ ТИЗИМИДАГИ РАҲБАР ХОДИМЛАРИНИНГ ЗАМОНАВИЙ БОШҚАРУВ УСУЛЛАРИ

Kutlimuratova Baxitgul Kuchkarovna

Qoraqalpog'iston respublikasi

Chimboy tumani 10-sonli DMTT direktori

Аннотация: Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish va rejalashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalardan sanaladi. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarlik va boshqarishning yangi innovatsion usullari to'g'risida fikrlar bildirilgan.

Аннотация: В данной статье управление и планирование организаций дошкольного образования рассматривается как одна из актуальных задач современности. В статье высказываются мнения о новых инновационных методах лидерства и управления в дошкольных образовательных организациях.

Annotation: In this article, management and planning of pre-school education organizations is considered one of the urgent tasks of today. The article expresses opinions on new innovative methods of leadership and management in preschool educational organizations.

Kalit so'zlar: rahbar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, boshqaruv, ta'lim tizimi, metodik boshqarish, innovatsion faoliyat, pedagogik jarayon.

Ключевые слова: лидер, дошкольные образовательные организации, менеджмент, образовательная система, методическое руководство, инновационная деятельность, педагогический процесс.

Key words: leader, preschool educational organizations, management, educational system, methodical management, innovative activity, pedagogical process.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zgarishlar, ilmfan, texnika, texnologiyalar sohasidagi taraqqiyot va axborotlar globallasuvi jarayonida uzluksiz ta'lim tizimini, xususan, maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishda izchil faoliyat ko'rsatayotgan rahbarlarning ilmiy-metodik tayyorgarligini rivojlantirish masalasi dolzarb muammolardir. Maktabgacha ta'lim ta'lim tizimi oldiga qo'yilgan ijtimoiy buyurtmani hisobga olgan holda rahbar kadrlarning ilmiy-metodik tayyorgarligidagi mavjud kamchiliklarni ularni qayta tayyorlash va malakasini oshirish hamda o'z ustlarida mustaqil ishlashlarini tashkil etish orqali bartaraf qilish mumkin. Ularni zamonaviy pedagogik nazariyalar, ta'lim texnologiyalari bilan qurollantirish zaruriyati mavjudligi soha vakillari oldida turgan ulkan vazifalardan biridir.

Jumladan, rahbarlarga ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmini takomillashtirishdan iborat dolzarb vazifalar qo'yildi. **Boshqaruvning uch xil vositalari bo'lib**, birinchisi, tashkilot, boshqaruv ierarxiyasidir, Bu yerda asosiy vosita - bu odamga yuqoridan ta'sir qilish (faoliyatni rag'batlantirish, rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish, shuningdek taqsimlashning asosiy funksiyalaridan foydalanish) bo'lik va boshqalar.). Ikkinchisi - boshqaruv madaniyati, bularga jamiyat, tashkilot, odamlar guruhi tomonidan ishlab chiqilgan va tan olingan qadriyatlar, ijtimoiy normalar, munosabatlar, xatti-harakatlar majmuyi. Uchinchisi esa – bozor, bozor munosabatlari, bular. mahsulot va xizmatlarni sotish va sotib olishga, sotuvchi va xaridor manfaatlari balansiga asoslangan boshqaruvdir.

Kuzatishlarimiz bugungi kunda maktabgacha ta'lim ta'lim tashkilotlarini ilmiy-metodik asosda boshqarishda:

- uzluksiz ta'lim bosqichlari orasida uzviylikning to'la ta'minlanmaganligi;
- rahbar kadrlarning kasbiy, ilmiy-metodik tayyorgarligi ta'lim mazmuni va uning metodik ta'minotidan orqada qolishi;
- aksariyat MTT direktorlari ijodiy va ijtimoiy faollik, g'oyaviy-siyosiy yetuklik talab darajasida emasligi;
- MTT direktorlari tayyorlash tizimining ilmiy-nazariy hamda metodik jihatdan yetarlicha asoslanmaganligi,
- bu jarayonda zamonaviy pedagogik, axborot va innovatsion texnologiyalardan foydalanish uchun zarur bo'lgan metodik bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga e'tibor berilmaslik kabi nuqsonlar mavjud ekanligi tasdiqdanmoqda.

Ta'lim tashkilotlari direktorlarining kasbiy-pedagogik tayyorgarligi bu ularning ilmiy-nazariy, psixologik-pedagogik, ilmiy-metodik tayyorgarligi, g'oyaviy-siyosiy va ma'naviy-axloqiy yetukligidan iborat. Kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari bir-birini to'ldiradi, o'zaro uzviy ravishda shakllanib, rivojlanadi, rahbarning mazkur tarkibiy qismlar bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalari pedagogik faoliyatda qo'llaniladi. Shu sababli MTT direktorlarining ilmiy-metodik tayyorgarligi kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari ichida asosiy o'rinni egallaydi. Amaldagi me'yoriy hujjatlarda belgilangan ta'lim sohasidagi davlat siyosatining tamoyillaridan kelib chiqqan holda ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish va uni takomillashtirish hamda rahbarlik faoliyatini rivojlantirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Hozigi tez o'zgarayotgan bir davrda MTT boshqaruv

kadrlari har tomonlama intellektual salohiyatli, o'z faoliyatiga jiddiy qaraydigan, har bir bajarayotgan vazifasiga ijodiy yondashadigan rahbar sifatida faoliyat olib borishini davrning o'zi taqozo etmoqda. Chunki, rahbarning teran tafakkuri va keng dunyoqarashi, zamon talabiga javob beradigan, pedagogika, psixologiya, boshqaruv ilmidan xabardorligi, ijodiy fazilat va xislatlarga, iymon-e'tiqodga, muomala madaniyatiga ega, ijtimoiy faol, tashkilotchi va tadbirkorligi u boshqarayotgan ta'lim tashkilotining kelgusidagi samarali faoliyatini belgilaydi. Zamonaviy ta'limni rivojlantirish va uni isloh qilish vazifalarini belgilashda uning sifatini ta'minlash masalalari ustuvor o'rin tutadi. Ta'lim tizimida innovatsion faoliyatini rejalashtirishning o'zi ham bir qator tamoyillarga muvofiq amalga oshiriladi.

Jumladan:

- + strategik (yuqori maqsad) va taktik (bir yillik joriy maqsadlar, oylik vazifalar) rejalarning ustivorligi va ustunligi.
- + strategik va taktik rejalarning ijtimoiy yo'naltirilganligi.
- + rejalashtirish obektlari va ularning zahiralarini oqilona taqsimlash maqsadida ularning muhimligi bo'yicha ajratish.
- + rejalarning mavjud moddiy shart-sharoitlarga mosligi.

Har qanday rahbar yangilik kiritishda– bu printsiptial jihatdan yangi tarkibiy qismni yaratish va keyinchalik amalga oshirishdan boshqa narsa emas, buning natijasida atrof –muhitda sifatli o'zgarishlar ro'y beradi. Texnologiya, o'z navbatida, ma'lum bir biznesda, hunarmandchilikda yoki san'atda qo'llaniladigan turli xil texnikalar to'plamidir. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida innovatsion texnologiyalar zamonaviy komponentlar va texnikalarni yaratishga qaratilgan bo'lib, ularning asosiy maqsadi o'quv jarayonini modernizatsiya qilishdir. Buning uchun bolalar bog'chasidagi pedagogik jamoalar boshqa maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan farqli o'laroq, bolalarni tarbiyalash va intellectual rivojlantirishning eng yangi modellarini ishlab chiqadilar. O'qituvchilar kasbiy faoliyatlarida uslubiy vositalar, usullardan foydalanadilar va qabul qilingan modelga to'la mos keladi. Kelajagimizni shakllantirish maktabgacha ta'lim tashkilotidan boshlanishi, aynan shu davrdagi bolalarni yaxshi bilimlar bilan ulg'aytira olishimiz bilan bog'liq ekan biz bu borada befarq bo'lolmaymiz. Maktabgacha ta'lim tashkilotiga hayotimizdagi eng ilg'or o'qituvchi, tarbiyachilarni joylashtirimiz va har bir ta'lim beruvchilarni tanlab talablarga javob bera oladigan kadrlarnigina olishimiz zarur. Shundagina biz bu sohada ilg'or natijalarga ega bo'lishimizga ishonaman. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlari tobora ko'proq foydalanilmoqda va ularni amalga oshirish natijasi o'n yildan ko'proq vaqt davomida paydo bo'ladi. Bugungi kunga qadar keng Vatanimizdagi bolalar bog'chalarida qo'llaniladigan yuzdan ortiq ta'lim texnologiyalari mavjud.

Ular orasida quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim.

- ❖ sog'liqni saqlash texnologiyalari;
- ❖ loyiha faoliyati bilan bog'liq texnologiyalar;
- ❖ loyiha faoliyatida qo'llaniladigan texnologiyalar;
- ❖ axborot –kommunikatsiya texnologiyalari;
- ❖ har bir shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar (shaxsga yo'naltirilgan);
- ❖ o'yin texnologiyalari deb ataladi.

Pedagogik adabiyotlarda ta'lim tashkilotlarini boshqarish ancha to'liq va aniq belgilab berilgan va tavsiflangan. Maktabgacha ta'limga kelsak, biz uni bir qismi deb hisoblaymiz mumkin. Demak, boshqaruv fanining barcha asosiy qoidalari, pedagogik menejment jumladan maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish uchun ham qo'llaniladi. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanish tarixining xususiyatlari va ko'p qirraliligi, ichki fazilatlarini va xususiyatlarini ham maksimal darajada hisobga olish muhimdir. "Natijaga asoslangan boshqaruv" tushunchasining o'zi tashkilotning barcha a'zolari tomonidan belgilangan va kelishilgan natijalarga erishadigan boshqaruv va rivojlanish tizimi sifatida belgilanishi mumkin. Har bir rahbar o'z maktabgacha ta'lim muassasasini rivojlantirishning asosiy maqsadlarini belgilab, pedagogik jamoa bilan birgalikda butun pedagogik jarayonni tashkil qiladi, ya'ni u doimiy ravishda olingan natijalarni rejalashtirilgan natijalar bilan taqqoslaydi. Bu vaziyat bo'yicha aniq natijalar uchun tezkor qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Natijaga asoslangan boshqaruv, dastlab jamoaga maqsadga erishish uchun barcha resurslar bilan ta'minlangan haqiqiy berilgan deb taxmin qilanadi. Bunday resurslarga odamlar, vaqt, moliya, moddiy-texnika bazasi, texnologiyalar, usullar va boshqalar kiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshqaruvchi va boshqariluvchi o'rtasidagi o'zaro hurmat, samimiy munosabatlar ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 10 iyundagi PQ-5144-son qarori.
2. F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo'latova, N.M.Kayumova, M.N.A'zamova Maktabgacha pedagogika T-"Ma'naviyat" 2018y.
3. Tretyakov P.I. "Maktabgacha ta'lim muassasasi: natijalarga ko'ra pedagogik jarayonni boshqarish", M., UTs "Perspektiva", 2010y.
4. Рахматуллаева, П. М., & Махкамова, М. А. (2022). Yoshlar ta'lim sifatini oshirishda motivatsiyaning o'rni yoxud ulkan maqsadlar sari dastlabki qadam. Central Asian Research Journal
5. Karimova N.Q "Maktabgacha ta'lim muassalari boshqaruvining dolzarb muammolari"3-4B(2021)

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМДА СИФАТИЛИ ТАЛ'МИНИ ТАШКИЛ ЕТИШ ВА БОШҚАРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИ

Azizova Zeboxon Sainuridinovna
Namangan viloyati Chortoq tumani
13-son DMTT direktori

Annotatsiya. Maqolada ta'lim sifatini boshqatish, ta'lim tizimini sifatli tashkil qilish, zamonaviy sifatli ta'lim tizimini yaratish, ta'lim samaradorligini oshirish to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Аннотация. Статья содержит информацию об управлении качеством образования, качественной организации системы образования, создании современной системы качества образования, повышении эффективности образования.

Abstract. The article contains information on managing the quality of education, quality organization of the education system, creating a modern quality education system, and increasing the effectiveness of education.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati menejmenti, ta'lim tashkilotlari, ta'lim sifati, ta'lim samaradorligi, ta'lim jarayonlarini tashkil qilish, ta'lim jarayonlarini boshqarish, vazifalar, tamoyillar.

Ключевые слова: управление качеством образования, образовательное учреждение, качество образования, эффективность образования, организация образовательного процесса, управление образовательным процессом, задачи, принципы.

Key words: educational quality management, educational institution, educational quality, educational efficiency, organization of educational processes, management of educational processes, tasks, principles.

So'nggi o'n yilliklarda maktabgacha ta'lim tizimida tub o'zgarishlar ro'y berdi, bu ta'lim tashkiloti rivojlanishining ushbu bosqichida o'qitish, tarbiyalash va boshqarish muammolariga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Tom ma'noda 5-6 yil oldin maktabgacha ta'lim tashkilotlari omon qolish yoqasida edi, ammo tartibga solish, ma'muriy, iqtisodiy sharoitlarda sodir bo'lgan katta o'zgarishlar maktabgacha ta'limning barcha bo'g'inlarini modernizatsiya qilish imkonini berdi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlariga o'z qiyofasini topishga, o'z ishida jo'shqinlik topishga imkon beradigan mazmunli yo'nalishlarni va o'ziga xos ta'lim shakllarini izlash tendentsiyasi aniq. Yaqin-yaqingacha odat bo'lib kelgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarini

birlashtirish ularning turlarining xilma-xilligi, o'quv rejalari va dasturlarining xilma-xilligi, yangi texnologiyalarni joriy etish bilan almashtirildi. Rossiya ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha joriy ko'rsatmalar - mavjudlik, sifat, samaradorlik - maktabgacha ta'lim tashkilotlariga ortib borayotgan talablarni qo'yadi. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishni tashkil etish faqat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatida sifat o'zgarishlariga hissa qo'shadigan va ularning sifat jihatidan yangi bosqichga - rivojlanish rejimiga o'tishda ifodalangan innovatsiyalarni ishlab chiqish bilan mumkin.

Maqsad: Bolalarga maktabgacha yoshidan boshlab zamonaviy ta'lim berish, ularni psixik, aqliy va ijtimoiy va jismoniy jihatdan faol rivojlantirish – hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida hal qilinishi kerak bo'lgan dolzarb masalalardan hisoblanadi. Bunday o'quv mashg'ulotlari bolalarda katta qiziqish uyg'otib, o'yin davomida ortiqcha zo'riqishsiz mantiqiy hamda ijodiy fikrlash rivojlanadi, ijtimoiy faollik va axloq me'yorlariga rioya qilish ko'nikmalari tarbiyalanadi, tabiiy va ijtimoiy muhit to'g'risidagi tasavvurlari tartibga solinadi va tushunchalarni to'g'ri shakllanishi ta'minlanadi. Ta'limning turli bosqichlarida davlat ta'lim standarti ta'lim faoliyati natijalari standarti sifatida qaraladi – ma'lum bir tarixiy davrda ma'lum bir jamiyat uchun zarur bo'lgan ta'limning mos yozuvlar darajasi; ta'lim standarti, ta'lim to'g'risidagi tegishli hujjatlarni olish uchun shaxs tomonidan erishish kerak bo'lgan daraja. Maktabgacha ta'limda davlat ta'lim standarti ta'lim jarayonini amalga oshirish uchun shartsharoitlarning standartidir. Maktabgacha ta'limning vaqtinchalik standartiga muvofiq, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining maqsadi va natijasi ta'lim jarayonini amalga oshirish uchun sharoit yaratishdir. Ta'lim sifatini boshqarish (ta'lim sifati menejmenti) ta'limni boshqarishning umumiy tuzilmasi tarkibiga kiradi. Bunda ta'lim sifati menejmenti rahbarning yakkaboshchiligi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan va amalda o'z samaradorligini ko'rsatgan boshqarishning chiziqli tuzilmasini inkor etmaydi. O'z o'rnida, sifat menejmentining joriy etilishi umumiy boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi – ta'lim muassasasi rahbari, xodimlari va manfaatdor jamoat tashkilotlari vakillari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Vazifalarning bajarilish ketma-ketligi, vazifalarning o'zi, bajarish yo'llari, alohida usul va xarakatlarning batafsil tartibi, ta'lim sifatini ta'minlovchi asos sifatida, qabul qilingan boshqaruv qarorlarining samarali ijrosini kafolatlaydi.

Demak, ta'lim sifatini boshqarish ta'lim tizimidagi boshqaruv faoliyatining mavjud nazariyasi va amaliyotini muhim elementlar bilan to'ldiradi, ya'ni u ta'limni boshqarish yaxlit tizimining tarkibiy qismi sifatida amalga oshiriladi.

Ta'lim sifati tashqi auditini jalb qilgan holda o'quv muassasasi faoliyatini tizimli va holis baholashga tayanuvchi ta'lim sifatini ta'minlash tizimining rivojlanish mantiqi

ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati menejmenti tizimini ishlab chiqish va joriy etishni taqazo qiladi.

Bundan tashqari, o'quv tashkilotlarida ta'lim sifati menejmenti tizimining mavjudligi kelajakda ta'lim jarayoni sifati va natijalarini baholashning tashqi nazorati tadbirlarini ichki nazorat va o'zini-o'zi baholash natijalaridan foydalanish bilan almashtirish imkoniyatini yaratadi, mazkur jarayonlarning jamoatchilik nazoratiga ochiqdigi esa ta'lim muassasasiga bo'lgan ishonch darajasini oshiradi.

Pedagogik boshqaruvning tamoyillari

➤ ilmiy xususiyat, izchillik, insonparvarlik, moslashuvchanlik, optimallik, ijtimoiy shartlash. Darvoqe, pedagogik menejmentda menejer (o'qituvchi)ning asosiy vazifalari quyidagidan iborat,

➤ o'z boshqaruv faoliyatini o'z-o'zini tahlil qilish; ta'lim jarayonining holati va

rivojlanishi, tarbiyalanuvchilarning bilim darajasi, ular haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilish.

➤ Maqsad tanlash, pedagog va tarbiyalanuvchi maqsadga erishishga undash

➤ maqsadlarga erishish dasturlarini ishlab chiqish, kompleks maqsadli rejalashtirish.

➤ Maqsadga erishish uchun tashkiliy-ijroiya ishlari.

➤ Nazorat va diagnostika.

➤ tuzatish - operatsion usul va vositalardan foydalangan holda tuzatishlar kiritish.

Ta'lim tashkilotlari rahbariyatining sifatni boshqarishdagi doimiy va muntazam shaxsiy ishtiroki – ta'lim tashkilotining sifatni ta'minlash ishida muvaffaqiyat garovi hisoblanadi.

Sifatning umumiy boshqaruvini joriy etish uchun rahbar quyidagilarni amalga oshirishi lozim:

➤ sifat menejmentini joriy etish, raqobat sharoitida ta'lim muassasasining maqsadi, umumiy mafkurasi, rivojlanish tamoyillarini ishlab chiqish to'g'risida strategik qarorni qabul qilishi;

➤ tashkilot maqsadlari tarkibiga sifatni ta'minlashni kiritish, uni ham ma'naviy va ham moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlash;

➤ tashkilot oliy boshqaruvi tarkibidan sifat uchun mas'ul vakilni tayinlash;

➤ jarayonlarni boshqarishning statistik usullari va sifat menejmenti sohalari bo'yicha xodimlarni (shu jumladan, yuqori pog'ona rahbarlar tarkibidan) tayyorlash;

- xodimlar bilan qayta aloqani tashkil qilish (ichki iste'molchilarning fikrlari va talablarini inobatga olish);
- ichki audit va tashkilotdagi kamchiliklar tahlilini muntazam o'tkazib turish.

Ta'lim samaradorligi: Ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish, ta'lim oluvchilarning mustahkam nazariy bilim, faoliyat, ko'nikma va malakalarini shakllantirish, ularni kasbiy mahoratga aylanishini ta'minlash maqsadida o'quv tarbiya jarayonida interfaol metodlardan foydalanish davr taqozosi hamda ijtimoiy zaruriyat sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Hozirgi kunda o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish, uning mazmun mohiyatini bilish, uni ta'lim jarayoniga tadbiiq qilish va metodikasini yaratish juda muhimdir. Pedagogik kadrlarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashda ularning metodik tayyorgarligini shakll antirish jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish mazkur jarayonning samaradorligini

orttirishga zamin tayyorlaydi. O'qitishning interfaol usulubiyotlari bilish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishning maxsus shakli bo'lib, unda ta'lim oluvchilar bilish jarayoniga jalb qilingan bo'ladilar, ular biladigan va o'ylayotgan narsalarni tushunish va fikrlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Interfaol darslarda pedagogning o'ri qisman o'quvchilarning faoliyatini dars maqsadlariga erishishga yo'naltirishga olib keladi. Bu usublarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bundan pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga pedagogning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod qilish va izlanishga majbur etilishi, o'quvchilarning o'quv jarayonida fanga bo'lgan qiziqishlarini domiyiligini ta'minlanishi, pedagoglarning fanga bo'lgan qiziqishlarini mustaqil ravishda har birga yondashgan holda kuchaytirilishi, pedagogik va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini doimiy ravishda tashkil etishlari kiradi.

Ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ularning manfaatdorligini (motivasiyasini) oshirishga ko'maklashish imkoniyatlariga ko'ra, shuningdek, har xil turdagi multimediali o'quv axborotlarining uyg'unlashuvi, interfaollik, moslashuvchanlik sifatlariga ko'ra multimedia foydali va mahsuldor ta'lim texnologiyasi hisoblanadi. Interfaollikning ta'minlanishi axborotlarni taqdim etishning boshqa vositalari bilan taqqoslaganda raqamli multimedianeing muhim yutuqlaridan hisoblanadi. Interfaollik ta'lim oluvchining ehtiyojlariga mos ravishda tegishli axborotlarni taqdim etishni nazarda tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.X. Dexqonova <https://cyberleninka.ru/journal/n/talqin-va-tadqiqotlar-ilmiy-uslubiy-jurnali-2022>.
2. S.R. Mansurova Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 1 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423
3. Qurbonov SH, Seytxalilov E. Ta'lim sifatini boshqarish. /T.: "Turon-Iqbol", 2006. 592 b.
4. Total Quality Management – всеобщее управление качеством. – Журнал "Директор-Иваново", № 1-2 (120-121), январь-февраль 2011 г.
5. R.Ishmuhammedov, M.Yo'ldoshev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar (Ta'lim tizimi hodimlari metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o'quv qo'llanma) – T: 2013.
6. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: Moliya.

INSON KAMOLOTIDA - KUTUBXONA VA MUZEYLARNING O'RNI

Isxakov Mirsoat Mirsultanovich

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

"Kutubxonashunoslik" kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Kutubxonalarning asosiy vazifasi aholining barcha ijtimoiy qatlamlari ommaviy tarzda foydalanishi uchun mo'ljallangan turli bilim sohalaridagi ma'lumotlarni saqlash maqsadida yaratilgan.

Nashr etilgan bosma mahsulotlar kitob, gazeta, jurnal va boshqa qog'ozsiz axborot tashuvchilar: audio, foto - video, rasmi-illyustratsiya, ovoz yozuvli disk, audio kasetta kabilarni yig'ish va saqlashdir.

Kutubxonalar singari, muzeylar ham yig'ish va saqlash muassasalaridir, faqat kitoblar o'rniga ularda rasmlar, haykaltaroshlik, arxeologik topilmalar, qadimiy artefaktlar, texnologiya - bir so'z bilan aytganda, insoniyat va umuman sayyoramiz bilan bog'liq barcha narsalar mavjud. Maqolada ushbu ma'naviy-ma'rifiy muassasalarning o'rni va ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kutubxona, muzey, ma'naviy-ma'rifiy, Platonn, audio, foto - video, rasmi-illyustratsiya, ovoz yozuvli disk, audio kasetta. Internet, elektron kutubxona.

Abstract: The main task of libraries is to store information in various fields of knowledge intended for public use by all social strata of the population.

Collection and storage of published printed products, books, newspapers, magazines and other non-paper information carriers: audio, photo - video, picture-illustration, audio disc, audio cassette. Like libraries, museums are also collection and storage institutions, only instead of books, they have paintings, sculptures, archaeological finds, ancient artifacts, technology - in short, everything related to humanity and our planet as a whole. The article describes the role and importance of these spiritual and educational institutions.

Key words: Library, museum, spiritual and educational, Plato, audio, photo-video, picture-illustration, sound disc, audio cassette. Internet, electronic library

Аннотация: Основной задачей библиотек является хранение информации в различных областях знаний, предназначенной для публичного использования всеми социальными слоями населения.

Сбор и хранение изданной печатной продукции, книг, газет, журналов и других небумажных носителей информации: аудио, фото-видео, картинок-иллюстраций, аудиодисков, аудиокассет. Подобно библиотекам, музеи также являются коллекционно-хранительскими учреждениями, только вместо книг в них находятся картины, скульптуры, археологические находки, древние артефакты, технологии – словом, все, что связано с человечеством и нашей

планетой в целом. В статье описывается роль и значение этих духовно-просветительских учреждений.

Ключевые слова: Библиотека, музей, духовно-просветительский, Платон, аудио, фото-видео, картинка-иллюстрация, звуковой диск, аудиокассета. Интернет, электронная библиотека

Tarixiy va madaniy meros hayotimizda muhim o'rin tutadi. To'laqonli, ma'naviyatli jamiyatni barpo etish uchun nafaqat katta ishtiyoq, balki tarix, fan, adabiyot va jamiyatning boshqa ijtimoiy sohalarida ham bilimga ega bo'lish kerak. "O'z o'tmishini unutgan xalqning kelajagi yo'q" - Platonning ushbu so'zlari o'z qimmatini yo'qotmagan.

Bu o'tmishni tushunish, madaniy-ma'rifiy qadriyatlar va ilmiy g'oyalar bizga komil inson bo'lib shakllaishimizga va bizni yot g'oyalaridan saqlashga imkon beradi. Biz bu bilimlarning muhim qismini maktabda va boshqa o'quv muassasalarida o'qib o'rganganmiz, lekin muzey va kutubxonalar bizga yanada chuqurroq bilimga ega bo'lish, rivojlanish va ma'naviy ozuqa olish imkonini beradi.

Kutubxonalarning ahamiyatini tushunish uchun siz ushbu madaniyat muassasalari nima uchun faoliyat yuritayotganligini tushunishingiz kerak.

Kutubxonalarning asosiy vazifasi aholining barcha ijtimoiy qatlamlari ommaviy foydalanishi uchun mo'ljallangan turli bilim sohalaridagi ma'lumotlarni saqlash maqsadida yaratilgan.

Nashr etilgan bosma mahsulotlar kitob, gazeta, jurnal va boshqa qog'ozsiz axborot tashuvchilar: audio, foto - video, rasmlil-lyustratsiya, ovoz yozuvli disk, audio kasetta kabilarni yig'ish va saqlashdir.

Shartli ravishda xalq ommasini, turli yoshdagi va kasbdagi foydalanuvchilar ilmiy guruhlarga bo'lish mumkin.

Qadimgi Sharq kutubxonalar vatani hisoblanadi. Ulardan birinchisi miloddan avvalgi 2500-yillarda Bobilda paydo bo'lgan va tarixiy dalillarga ega bo'lgan kutubxonada loy lavhalar to'plangan edi.

Qadimda kitoblarni saqlash va ularni o'qib, o'rga-nishning eng yirik markazi miloddan avvalgi III asrda Misr qiroli Ptolemey I tomonidan asos solingan Iskandariya kutubxonasi bo'lgan. Bugungi kunda eng katta kutubxona Vashingtondagi Kongress kutubxonasi bo'lib, unda 155,3 millionga yaqin kitob va boshqa ma'naviy-ma'rifiy buyumlar mavjud.

Kutubxonalar nima uchun kerak? Kutubxonalar, birinchi navbatda, yangi bilimlarni olish uchun kerak. Hozirgi moliyaviy sabablarga ko'ra ayniqsa kitoblar kun sayin qimmatlashayotganligi sababli, hamma ham kerakli kitoblarni sotib olishga qodir emas.

Bundan tashqari, faqat alohida boblarni o'qish kerak bo'lsa, nashrlarni sotib olish har doim ham tavsiya etilmaydi. Bunday holda kutubxonalar yordamga keladi, u erda siz istalgan kitobni bepul olishingiz va uning mazmuni bilan tanishishingiz mumkin.

Internetning ommaviyligi ortib borishi bilan kutubxona rivojlanishining yangi bosqichi elektron kutubxonalarning paydo bo'lishi bo'ldi. Maxsus saytlarda internet foydalanuvchilari har doim o'zlariga kerakli ma'lumotlarni topishlari, kerak bo'lsa, kitobni kompyuterlariga yuklab olishlari va undan vaqt cheklovisiz foydalanishlari mumkin.

Butun insoniyat tarixida kutubxonadan ko'ra ma'lumotlarni saqlashning ilg'or usuli hali ixtiro qilinmagan, shuning uchun odamlar bilimga muhtoj ekan, bu "ombor" kutubxonalar mavjud bo'ladi.

Agar biz maktab yillarida ham kutubxonalarga tashrif buyurish kerakligini tushunadigan bo'lsak, muzeylarning ahamiyati bizga faqat yosh bilan keladi. Bolalikda san'at asarlari va boshqa muzey kolleksi-yalari biz tomonidan yuzaki qabul qilinadi, lekin biz ulg'aygan sari ularning katta qiymatini yanada chuqur-roq his qila boshlaymiz va ko'rgazmadagi har bir eksponat bilan yaqinroq tanishishga intilamiz.

Muzeylar nima? Kutubxonalar singari, bular ham yig'ish va saqlash muassasalaridir, faqat kitoblar o'rniga ularda rasmlar, haykaltaroshlik, arxeologik topilmalar, qadimiy artefaktlar, texnologiya - bir so'z bilan aytganda, insoniyat va umuman sayyoramiz bilan bog'liq barcha narsalar mavjud.

"Muзей" tushunchasi yunoncha *mouseion* - "muza ibodatxonasi" so'zidan kelib chiqqan. Birinchi muzey miloddan avvalgi 290 yilda Iskandariyada tashkil etilgan va uning yaratuvchisi ham Iskandariya kutubxonasini ochgan o'sha Ptolemey I edi.

Muassasa hududida zoologiya va botanika bog'lari tashkil etilgan, bino ichida astronomik asboblar, haykallar va boshqa tarixiy ashyolar namoyish etilgan. Hozirgi kunda dunyoda o'n minglab muzeylar mavjud va eng ko'p tashrif buyuradiganlari Luvrdir. Har yili u erga 9 milliondan ortiq kishi tashrif buyuradi.

Muzeylarning ahamiyatini shundaki, ular bizga insoniyatning boy madaniy merosi bilan tanishish, uzoq tarixga chuqurroq kirib borish va kelajak hayotimiz uchun bebaho tajriba orttirish imkonini beradi. Muzeylarda to'plangan eksponatlar turli xalqlarning azaliy an'analarini asrab-avaylash, ajdodlarimiz bosib o'tgan yo'lni yangi avlod-larga namoyish etish, ular yo'l qo'ygan xatolardan tegishli xulosa chiqarish imkonini beradi.

Muzey kolleksiyalari har bir zamonaviy odamga tarixiy ma'lumotlarga ega bo'lish imkonini beradi. Muzeylarga va kutubxonalarga nez-tez borib turishni odat qilsak kelajak avlod uchun ibrat bo'ladi.

Xalqimizda bir naql bor : "Qush uyasida ko'rganini qiladi" ya'ni ota-ona bolalari uchun o'rnak bo'lishlari kerak. Ular qanchalik ko'p kitob o'qisa bolalari ham ulardan andoza olishadi. Shu o'rinda men bog'chalarda ham bolajonlar uchun kutubxona tashkil

etishni taklif qilaman. Hozirgi kunda ko'pchilik bolalar bog'chalarga borishmoqda va ko'p vaqtini u yerda o'tkazishadi. To'g'ri ular o'qishni bilmedi, lekin ularni kutubxonaga olib kirib, qiziqarli ertak kitoblari va jonli tarzda sahnalashtirib kitoblarni o'qib bersa, ularning ongida kitobga bo'lgan mehr o'sha davrdan boshlanadi. Hozirgi globallashuv sharoitida kitobning ahamiyatini yanada oshirish hamda insonlar xonadonlaridagi javonlaridan o'rin olishligi bugungi kunning davr talabidir. Chunki, internet, uyali telefon, mobil texnika kabi aloqa vositalari ko'payganiga qaramasdan kitob o'ziga xos jozibasi, kuchini saqlab qolmoqda va bundan keyin ham shunday bo'laveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev.Sh.M. Yangi o'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022-440 bet.
2. Badiiy adabiyotlarni targ'ib qilishning ommaviy usullari. Metodik qo'l-lanma. T., 1989.
3. Yo'ldoshev. E. Kutubxonada bolalar o'qishiga rahbarlik qilish: O'rta maxsus o'quv yurtlari kutubxonachilik bo'limi talabalari uchun o'quv qo'l-lanma. T.: O'zbekiston, 2002-200 b.
4. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2019-96 b. 11-bet
5. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" 6 yanvar 2022 yil.-3 bet
6. "XXI asr bolalar kitobxonligi" konferensiya materiallari. Toshkent.-2023yil
7. Asqad Muxtor. Tanlangan asarlar.-Toshkent, 1994 yil -132 bet
8. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" 6 yanvar 2022 yil.-3 ,bet
9. <https://kh-davron.uz>
10. <https://uz.wikipedia>
11. [https:// DataReportal](https://DataReportal)

MA'RIFATPARVAR AJDODLARIMIZNING IBRATLI FAOLIYATLARI BUGUNGI TA'LIM BILAN MUTANOSIBLIGI

Xidirova Go'zal Suyunjonovna

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi TATU Qarshi filiali

Axborot ta'lim-texnologiyalari va gumanitar fanlar

Kafedra katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ma'rifatparvar ajdodlarimizning ilm-ma'rifat sohasidagi faoliyati va bugungi kunda ta'lim tizimida ularning ibratli tajribalaridan foydalanish masalalari o'rganilgan. Maqolada ajdodlarimizning ilm-fan va ta'lim sohasidagi hissasi tahlil qilinib, ular tomonidan qo'llangan usullar bugungi ta'lim jarayonida qay darajada samarali qo'llanishi mumkinligi haqida fikr yuritiladi. Ma'rifatparvarlik g'oyalari asosida hozirgi zamonaviy ta'limning qanday rivojlantirilayotgani ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: *Ma'rifatparvarlik, ajdodlar, ta'lim, ilm-fan, zamonaviy ta'lim, usullar, o'qitish, islohotlar.*

ABSTRACT

This article examines the activities of our enlightened ancestors in the field of science and the use of their exemplary experiences in the education system today. The article analyzes the contribution of our ancestors in the field of science and education, and reflects on the extent to which the methods used by them can be effectively used in today's educational process. The way modern education is being developed based on the ideas of the Enlightenment was also considered.

Keywords: *Enlightenment, ancestors, education, science, modern education, methods, teaching, reforms.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается деятельность наших просвещенных предков в области науки и вопросы использования их образцового опыта в системе образования сегодня. В статье анализируется вклад наших предков в область науки и образования. Также были рассмотрены пути развития современного образования, основанного на идеях просветительства.

Ключевые слова: *Просвещение, предки, образование, наука, современное образование, методы, преподавание, реформы.*

KIRISH

O'zbek xalqining boy tarixida ma'rifatparvar ajdodlarimizning ilm-fanga bo'lgan e'tibori katta ahamiyat kasb etadi. Ular zamonaviy ta'lim tizimining poydevorini

yaratgan desak, mubolag'a bo'lmaydi. Bugungi kun ta'lim jarayonida ma'rifatparvar ajdodlarimizning faoliyatiga oid izlanishlar, ularning ilmiy va pedagogik merosini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada ajdodlarimizning faoliyati va ularning g'oyalari zamonaviy ta'lim tizimiga qanchalik mos kelishi va foydalanilishi haqida fikr yuritiladi¹.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Ushbu maqolada bir qator tarixiy va zamonaviy manbalardan foydalanilgan. Ma'rifatparvar ajdodlarimizning asarlari, ularning ta'lim sohasidagi ishlari va bugungi ta'lim tizimiga oid ilmiy izlanishlar tahlil qilindi. Tadqiqotda tarixiy-faktografik, taqqoslash va tizimli tahlil usullari qo'llandi.

Jadidlar harakati bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ko'p jihatdan ularning ta'lim va madaniyat sohasidagi islohotlariga bag'ishlangan. Jadidlarning zamonaviy maktab tizimi, milliy uyg'onish va o'zlikni anglash g'oyalari haqidagi ishlari bugungi kun olimlari tomonidan keng o'rganilgan. Shu maqsadda, Fitrat, Avloniy, Behbudiy va boshqa jadidlar asarlarining tahlili hamda zamonaviy olimlar tomonidan yozilgan tadqiqotlar asosida harakatning mazmun-mohiyati va ta'siri o'rganildi. Shuningdek, o'tgan asrning oxiri va XXI asr boshida O'zbekistonda qabul qilingan qaror va qonunlar o'zaro taqqoslandi. Tadqiqot metodikasi sifatida tarixiy-tizimli tahlil, huquqiy hujjatlar sharhi va taqqoslash usullari qo'llanildi².

Jadidlar harakatining asosiy maqsadi xalqni savodli qilish, zamonaviy fan va bilimlarni yoyish edi. Bu maqsadda ular yangi usul maktablari (usuli jadid) tashkil etish, zamonaviy darsliklar yaratish va o'qituvchilarni tayyorlashga katta e'tibor qaratdilar. Jadidlar asarlarida ta'lim tizimining islohoti, xotin-qizlar huquqlari va ijtimoiy adolat masalalari ko'tarildi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda jadidlar merosini tiklash va ularga ehtirom ko'rsatish maqsadida bir qator qarorlar va qonunlar qabul qilindi. 1992-yilda "O'zbekiston Respublikasida milliy uyg'onish davriga oid tarixiy shaxslar xotirasini abadiylashtirish" to'g'risidagi qaror qabul qilindi. Shuningdek, 2017-yilda "Jadidlar merosini o'rganish va targ'ib qilish bo'yicha davlat dasturi" ishlab chiqildi, bu dastur jadidlarning ilmiy, madaniy va ijtimoiy faoliyatini o'rganish va yodga olish maqsadida qabul qilindi.

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida O'rta Osiyo, xususan, O'zbekistonda yuzaga kelgan milliy uyg'onish va islohotlar harakatidir. Bu harakat o'z zamonasi uchun katta ta'sir ko'rsatgan va bugungi kunda ham uning merosi O'zbekiston jamiyatida hamda ta'lim tizimida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

¹ Fitrat, A. (1926). O'qitish usullari. Toshkent: Sharq nashriyoti.

² Avloniy, A. (1912). Turkiston o'qituvchilari uchun dastur. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti

Jadidlarning ta'lim, adabiyot, madaniyat va siyosiy hayotdagi islohotlari milliy o'zlikni tiklash va rivojlantirishga katta hissa qo'shgan³.

Ta'lim tizimidagi ta'siri. Jadidlar harakati asosan ta'lim sohasidagi islohotlar bilan tanilgan. Ular xalqni savodli qilish, zamonaviy ilm-fanni yoyish va o'qitish usullarini yangilashga katta e'tibor qaratdilar. Bugungi kunda O'zbekistonda jadidlar tomonidan ilgari surilgan ma'rifat va ta'lim g'oyalari ta'lim islohotlarida aks etmoqda. Jumladan, jadidlar tomonidan yaratib berilgan milliy maktab modeli va o'qitish metodlari zamonaviy ta'limda ham rivojlanishda davom etmoqda.

Hozirgi zamonaviy ta'lim tizimida o'qitish jarayonini modernizatsiyalash, xalqaro standartlarga mos keladigan o'quv dasturlari yaratish va zamonaviy texnologiyalarni ta'limga joriy etish kabi jarayonlar, aslida, jadidlarning maqsadlari bilan uyg'un keladi. Jadidlar ta'lim orqali xalqning ma'naviy va madaniy o'sishini ta'minlashga intilgan bo'lsalar, bugungi kunda ham bu tamoyil saqlanib qolmoqda.

Madaniyat va adabiyotga ta'siri. Jadidlarning ijodiy asarlari o'z xalqining qadr-qimmatini ulug'lash, milliy g'urur va o'zlikni anglashga qaratilgan. Bugungi adabiyot va san'atda ham jadidlarning g'oyalari davom etmoqda. Ularning milliy uyg'onish va madaniy o'zlikni tiklash yo'lidagi xizmati zamonaviy o'zbek adabiyoti, dramaturgiyasi va teatrida aks etadi. Hozirgi davrda milliy qadriyatlarni targ'ib qilish, til va adabiyotni rivojlantirish, madaniy yodgorliklarni asrab-avaylash kabi jarayonlar jadidchilik merosining davomi sifatida qaraladi.

Siyosiy va ijtimoiy hayotga ta'siri. Jadidlar milliy uyg'onish harakati bilan birga ijtimoiy-siyosiy hayotda ham islohotlarni ilgari surgan edilar. Ular davlat va jamiyat rivojlanishi uchun ta'lim va ma'rifatni asosiy omil deb bilishgan. Bugungi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar, ayniqsa, ta'lim va ma'rifat sohasidagi islohotlar, jadidlarning milliy rivojlanish yo'lidagi maqsadlariga mos keladi. Milliy o'zlik, madaniy meros va zamonaviy davlat qurilishidagi yutuqlar jadidlarning dastlabki g'oyalarining amalga oshirishining bir ko'rinishidir.

Hozirgi kunda mamlakatda xalqaro miqyosda raqobatbardosh ta'lim tizimini shakllantirish, zamonaviy iqtisodiy rivojlanish modelini yaratish va madaniy qadriyatlarni asrab-avaylash orqali milliy mustaqillikni mustahkamlashda jadidchilikning yutuqlari asos bo'lib xizmat qilmoqda⁴.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ajdodlarimizning ilm-fan va ta'limga qo'shgan hissasi bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Ular tomonidan yaratilgan ta'lim metodikasi va usullarining samaradorligi bugungi ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi. Jumladan,

³Mirzo Ulug'bek. (1987). Ilmiy meros. Toshkent: Fan va texnologiya.

⁴Qosimov, S. (2020). Zamonaviy ta'limda islohotlar va rivojlanish. Toshkent: Akademnashr.

o'qitish usullari, kitob va darsliklar tayyorlash, ta'limning ahamiyatiga bo'lgan e'tibor bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Ma'rifatparvarlik g'oyalari asosida olib borilgan islohotlar zamonaviy ta'lim tizimida davom etmoqda⁵.

Jadidchilik harakatining bugungi kundagi ta'siri juda keng qamrovli bo'lib, bu borada O'zbekistonda ko'plab muhim qarorlar qabul qilindi. Jadidlar g'oyalari hozirgi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi bilan uzviy bog'liq ekani tez-tez ta'kidlanmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning so'zlariga ko'ra, jadid bobolarimizning ma'rifiy va ijtimoiy islohotlari yangi O'zbekistonni barpo etish strategiyasiga hamohangdir. Ular o'zlarining ilm-fan va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan ishlari bilan jamiyatimiz rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan([Газета.uz](http://Gazeta.uz)).

Shu bilan birga, mamlakatda jadidlar merosini o'rganish va ularning g'oyalari asosida ilmiy va madaniy tadqiqotlarni rivojlantirish uchun bir nechta amaliy choralar ko'rilmogda. Misol uchun, yangi elektron platformalar yaratilib, u erda jadidlarning asarlari, maqolalari va boshqa arxiv materiallari bilan tanishish imkoniyati mavjud bo'ldi. Bu platformalar yoshlar va jamiyatni ma'naviy boyitishga qaratilgan([Газета.uz](http://Gazeta.uz)).

Shuningdek, jadidlar merosi haqidagi yangi tadqiqotlar, xotira kitoblari va arxiv hujjatlari asosida ilmiy ishlar uchun maqsadli grantlar ajratilishi rejalashtirilgan. Bu ishlarga xalqaro ilm-fan markazlari bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan loyihalar ham kiradi(Daryo.uz).

Jadidchilikni tarqatishda o'sha davrning yetuk mutafakkirlari va ma'rifatparvarlari katta ishlarni amalga oshirganlar. Ular orasida Ismoil Gaspirali, Munavvar Qori Abdurashidxonov, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, va Fitrat kabi buyuk siymolar alohida o'rin egallaydi. Ular yangi usuldagi maktablar ochib, gazeta-jurnallar nashr qilib, kitoblar yozish orqali milliy uyg'onish harakatini keng yoyganlar⁶.

Asosiy shaxslar va ularning ishlari:

1. **Ismoil Gaspirali.** Gaspirali Krim tatar jadidchilik harakatining asoschisi bo'lib, O'rta Osiyoga bu harakatning g'oyalarini kiritishda muhim rol o'ynagan. U "Tarjimon" gazetasini tashkil etib, musulmon xalqlari uchun zamonaviy ta'lim va madaniy rivojlanish yo'nalishlarini targ'ib qilgan([Газета.uz](http://Gazeta.uz)).

2. **Mahmudxo'ja Behbudiy.** Behbudiy O'zbekistondagi jadidchilik harakatining asoschilaridan biri bo'lib, yangi usuldagi maktablar ochgan va "Samarqand" gazetasini nashr qilgan. U o'zining "Padarkush" dramasi orqali jamiyatdagi muammolarni ko'rsatib bergan([Газета.uz](http://Gazeta.uz))(Daryo.uz).

⁵Abdulla Avloniy. "Turkiy guliston yoxud axloq". Toshkent: O'zbekiston milliy entsiklopediyasi, 2010.

⁶Munavvarqori Abdurashidxonov. "O'zbek ma'rifatchiligi". Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2007.

3. **Abdulla Avloniy.** Avloniy jadid maktablarining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan va "Maktab g'oyasi" asari orqali yangi ta'lim tizimini targ'ib qilgan. Uning pedagogik ishlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan (Газета.uz).

4. **Munavvar Qori Abdurashidxonov.** Munavvar Qori Toshkentda yangi usuldagi maktablar tashkil etgan va jadidchilik g'oyalarini jamiyatga yoyishda muhim rol o'ynagan. U "Nashriyot" nomli gazeta orqali ham faoliyat yuritgan (Газета.uz) (Daryo.uz).

Bugungi kunda jadidchilik merosini tiklash va ularning ishlari asosida yangi loyihalar va qarorlar ishlab chiqilmoqda:

1. **Jadidlar xotirasini abadiylashtirish.** O'zbekistonda jadid bobolarimizning hayoti va faoliyatini o'rganish, ularning merosini saqlash uchun muhim qarorlar qabul qilinmoqda. Har yili qatag'on qurbonlari va jadidlarning hayoti aks ettirilgan to'plamlar nashr qilinib, ilmiy tadqiqotlar o'tkazilmoqda. Yangi xotira burchaklari tashkil qilinib, mahallalarda "Xotira kitoblari" yuritish amaliyoti boshlangan

2. **Jadidlar haqida xalqaro konferensiyalar va tadbirlar.** Jadidlar merosini o'rganish va ularning tarixiy o'rni haqida xalqaro anjumanlar o'tkazilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev jadidlarning milliy uyg'onishdagi rolini ta'kidlab, ularning merosi yoshlar uchun ibrat namunasi ekanligini qayd etgan (Daryo.uz).

3. **Yangi ta'lim loyihalari.** Jadidlar tomonidan ochilgan maktablarning yangilangan shakllari va ilg'or pedagogik yondashuvlar hozirgi zamonaviy o'zbek ta'lim tizimida qo'llanmoqda. Ta'limni modernizatsiyalash va jadidchilik g'oyalari asosida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish yo'lida yangi tashabbuslar amalga oshirilmoqda (Daryo.uz).

Ushbu chora-tadbirlar va qarorlar jadidchilik g'oyalarining zamonaviy O'zbekiston taraqqiyotiga qanchalik ta'sir qilayotganini ko'rsatadi [7].

XULOSA

Ma'rifatparvar ajdodlarimizning faoliyati va ularning ilm-fanga bo'lgan hissa qo'shganligi bugungi ta'lim jarayonida chuqur o'rganilishi va amalga tatbiq etilishi lozim. Ularning ibratli faoliyatini zamonaviy ta'lim jarayonida samarali qo'llash kelajak avlodlarining barkamol rivojlanishi uchun muhim asosdir.

Jadidlar harakatining asosiy maqsadi xalqni savodli qilish, zamonaviy fan va bilimlarni yoyish edi. Bu maqsadda ular yangi usul maktablari (usuli jadid) tashkil etish, zamonaviy darsliklar yaratish va o'qituvchilarni tayyorlashga katta e'tibor qaratdilar. Jadidlar asarlarida ta'lim tizimining islohoti, xotin-qizlar huquqlari va ijtimoiy adolat masalalari ko'tarildi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda jadidlar merosini tiklash va ularga ehtirom ko'rsatish maqsadida bir qator qarorlar va qonunlar qabul qilindi. 1992-yilda "O'zbekiston Respublikasida milliy uyg'onish davriga oid tarixiy shaxslar xotirasini

abadiylashtirish” to’g’risidagi qaror qabul qilindi. Shuningdek, 2017-yilda “Jadidlar merosini o’rganish va targ’ib qilish bo’yicha davlat dasturi” ishlab chiqildi, bu dastur jadidlarning ilmiy, madaniy va ijtimoiy faoliyatini o’rganish va yodga olish maqsadida qabul qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fitrat, A. (1926). O’qitish usullari. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Avloniy, A. (1912). Turkiston o’qituvchilari uchun dastur. Toshkent: O’qituvchi nashriyoti
3. Mirzo Ulug’bek. (1987). Ilmiy meros. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Qosimov, S. (2020). Zamonaviy ta’limda islohotlar va rivojlanish. Toshkent: Akademiya nashr.
5. Abdulla Avloniy. "Turkiy guliston yoxud axloq". Toshkent: O’zbekiston milliy entsiklopediyasi, 2010.
6. Munavvarqori Abdurashidxonov. "O’zbek ma’rifatchiligi". Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2007.
7. Fitrat. "Til va adabiyot nazariyasi". Toshkent: O’zbekiston nashriyoti, 1998.

YOSHLAR O'RTASIDA GIYOHVANDLIKNI OLDINI OLISH

Rasulov Abdug'affor Anvarovich
Yangixayot tumani IIOFMB boshlig'i

Annotatsiya: Giyohvandlik — bu jahon miqyosida jiddiy muammo bo'lib, ayniqsa, yoshlar o'rtasida tarqalishi xavfi katta. Yoshlar, o'zlarining shaxsiy va ijtimoiy hayotida ko'plab o'zgarishlarga duch kelishadi, bu esa ularni giyohvand moddalarga qiziqish va qaramlikka olib kelishi mumkin. Shuning uchun, yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olish uchun samarali chora-tadbirlar ishlab chiqish va amalga oshirish zarur.

Kalit so'zlar: giyohvand moddalar, yoshlar, sog'lom turmush tarzi, faol hayot tarzi, salbiy oqibatlar

Yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olishning eng muhim yo'nalishlaridan biri ta'limdir. Giyohvandlikning salbiy oqibatlari haqida ma'lumot berish, yoshlarni giyohvand moddalarning zararli ta'siri haqida ogohlantirish muhimdir. Maktablarda va oliy ta'lim muassasalarida giyohvandlikka qarshi ta'lim dasturlarini joriy etish, seminarlar va treninglar o'tkazish orqali yoshlarni ma'rifatli qilish mumkin. Yoshlarni sog'lom turmush tarziga rag'batlantirish, giyohvandlikdan saqlanishda muhim rol o'ynaydi. Sport, san'at va boshqa ijtimoiy faoliyatlar orqali yoshlarni faol hayot tarziga jalb qilish, ularning giyohvandlikka qiziqishini kamaytiradi. Sog'lom turmush tarzi, nafaqat jismoniy, balki ruhiy salomatlikni ham yaxshilaydi. Yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olishda psixologik yordam ko'rsatish muhimdir. [5]

Yoshlar ko'pincha stress, tashvish va depressiya kabi ruhiy muammolar bilan duch kelishadi. Ularni psixologik maslahat va terapiya xizmatlari bilan ta'minlash, giyohvandlikka moyil bo'lishini kamaytiradi. Shuningdek, oila va do'stlar bilan ochiq muloqot qilish, yoshlarning ruhiy holatini yaxshilashga yordam beradi. Ijtimoiy dasturlar va loyihalar yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Giyohvandlikka qarshi kurashish uchun jamoatchilikni jalb qilish, ijtimoiy tadbirlar va kampaniyalar o'tkazish orqali yoshlarni giyohvandlikning salbiy oqibatlari haqida xabardor qilish mumkin. Bunday dasturlar, yoshlarni ijtimoiy muammolarni hal qilishda faol ishtirok etishga undaydi. Oila va jamiyat yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olishda muhim rol o'ynaydi. [1]

Oila a'zolari o'rtasida ochiq muloqot, ishonch va qo'llab-quvvatlash muhimdir. Oila, yoshlarni giyohvandlikdan saqlashda birinchi himoya chizig'i hisoblanadi. Jamiyat esa, giyohvandlikka qarshi kurashishda o'z hissasini qo'shishi, yoshlarni ijtimoiy faoliyatlarga jalb qilishi kerak. Giyohvandlikka qarshi kurashishda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish ham muhimdir. Boshqa mamlakatlarning tajribalarini o'rganish va ularni o'z mamlakatimizda qo'llash, giyohvandlikka qarshi kurashishda samarali bo'lishi mumkin. Xalqaro tashkilotlar bilan birgalikda giyohvandlikka qarshi dasturlarni amalga oshirish, yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olishda yordam beradi.

Giyohvandlikning salbiy oqibatlari haqida ma'lumot berish, yoshlarni giyohvandlikdan saqlash va ularning salomatligini himoya qilishda muhim ahamiyatga

ega. Giyohvand moddalar iste'moli jismoniy salomatlikka zarar yetkazishi, yurak, o'pka, jigar va boshqa organlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Giyohvandlik ruhiy kasalliklar, masalan, depressiya, tashvish va psixoz kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Giyohvand moddalar iste'moli qaramlikka olib kelishi, bu esa odamning hayot sifatini pasaytirishi va ijtimoiy hayotdan chetlatishi mumkin.[2]

Giyohvandlik odamni oilasi, do'stlari va jamiyatdan ajratishi, ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelishi mumkin. Giyohvandlik oilaviy munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi, oila ichidagi muammolarni kuchaytirishi mumkin. Giyohvand moddalar savdosi va iste'moli ko'pincha jinoyatchilik bilan bog'liq bo'lib, bu esa jamiyatda xavfsizlik muammolarini keltirib chiqaradi. Giyohvandlik ta'lim jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi, diqqatni jamlash qobiliyatini pasaytirishi va akademik muvaffaqiyatni kamaytirishi mumkin. Giyohvandlik ishga joylashish imkoniyatlarini kamaytirishi, ish joyida muammolarni keltirib chiqarishi va ish faoliyatini pasaytirishi mumkin. [3]

Giyohvandlik jamiyatda sog'liqni saqlash tizimiga qo'shimcha yuk keltirishi, bu esa resurslarning yetishmasligiga olib kelishi mumkin. Giyohvandlik ijtimoiy barqarorlikni buzishi, jinoyatchilik va zo'ravonlikni oshirishi mumkin. Giyohvand moddalar iste'moli o'lim xavfini oshirishi, ayniqsa, ortiqcha dozada iste'mol qilinganida. Giyohvand moddalarni in'ektsiya orqali iste'mol qilish, OIV, gepatit va boshqa infeksiyon kasalliklar tarqalishiga olib kelishi mumkin. Ushbu ma'lumotlar yoshlarni giyohvandlikning salbiy oqibatlari haqida xabardor qilish va ularni giyohvandlikdan saqlashda yordam beradi. Ta'lim dasturlarida ushbu ma'lumotlarni taqdim etish, yoshlarning giyohvandlikka qarshi kurashishdagi motivatsiyasini oshiradi.[4]

Xulosa:

Yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olish — bu murakkab va ko'p qirrali jarayon. Ta'lim, sog'lom turmush tarzi, psixologik yordam, ijtimoiy dasturlar, oila va jamiyatning roli, shuningdek, xalqaro hamkorlik orqali giyohvandlikning tarqalishini kamaytirish mumkin. Yoshlarni giyohvandlikdan saqlash, ularning kelajagini, ruhiy va jismoniy salomatligini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Har birimiz, yoshlar o'rtasida giyohvandlikni oldini olishda o'z hissamizni qo'shishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jinoyatchilik va huquqbuzarlikka moyil o'quvchilarni aniqlash va ularni tarbiyalash. T.: "Kamalak" .2017. 128 b[1]
2. Xolmatova M., Muravyev N. Yoshlar oilaviy hayot bo'sag'asida.-T.: O'zbekiston, 2000[2]
3. Социальные причины девиантного поведения девочек-подростков в условиях трансформации российского общества тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 22.00.04, кандидат социологических наук Мухаммадеева, Зинфира Фанисовна[3]
4. Sulaymonov J.B., Karimov N. Contribution of Abu Isa Tirmidhi to the Science of Hadith //International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE) ISSN: 2278-3075, Volume-9 Issue-1, November, 2019. P. 593-599[4]
5. www.ziyonet.uz [5]

ABU NASR FOROBIYNING FALSAFIY QARASHLARI

*Gulbaxor Ibrogimova Eshmamatovna**A.Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyot Universiteti**Falsafa, Tarbiya**+99890-970-27-98*

Annotatsiya. Ushbu maqola Al-Farobiy nomi bilan ham tanilgan Abu Nasr Al-Farobiyning falsafiy hissalarini o'rganadi. Islom falsafasining muhim namoyandasi Al-Farobiy metafizika, mantiq, axloq, siyosiy falsafaga katta hissa qo'shdi. Ushbu maqolada uning din va falsafa o'rtasidagi munosabatlar, fazilatli shahar tushunchasi va Aristotel va Platonning talqini haqidagi qarashlari ko'rib chiqilgan. Maqolada Al-Farobiyning falsafiy merosi va uning zamonaviy nutqdagi dolzarbligi har tomonlama tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Al-Farobiy, Islom falsafasi, metafizika, fazilatli shahar, Aristotel, Aflotun, mantiq, etika, siyosiy falsafa, epistemologiya.

Abu Nasr Al-Farobiy, IX asrda tug'ilgan, Islom Oltin asridagi eng taniqli faylasuflardan biridir. Ko'pincha Aristoteldan keyin "ikkinchi o'qituvchi" deb ataladigan al-Farobiy yunon falsafasini Islom olamiga yetkazishda hal qiluvchi ro'l o'ynadi.

Ushbu maqolaning maqsadi al-Farobiyning falsafiy qarashlarini o'rganish, xususan uning metafizik va axloqiy ta'limotlari, siyosiy falsafasi va falsafani Islom ilohiyoti bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlariga e'tibor berishdir. Tadqiqotda Al-Farobiy g'oyalari Islom olamida falsafiy tafakkur rivojiga qanday hissa qo'shgani tahlil qilinadi va ularning zamondoshlariga ham, zamonaviy falsafaga ham ta'sirini baholaydi.

Abu Nasr al-Farobiy, shuningdek, Al-Farobiy nomi bilan tanilgan, Islom Oltin asrida taniqli faylasuf va polimat bo'lgan. Uning falsafiy hissalarini ko'plab sohalarda, jumladan mantiq, metafizika, axloq va siyosiy falsafada muhim ahamiyatga ega. Al-Farobiy asarlari ham Islom, ham G'arb tafakkuriga ta'sir ko'rsatdi, ayniqsa rivojlanishida o'rta asr falsafasi.

Al-Farobiyning asosiy falsafiy qarashlari:

Metafizika va birinchi sabab tushunchasi: Al-Farobiy Aristotel g'oyalari asosida qurilgan. U ierarxik kosmologiyani taklif qildi, unda koinot ko'pincha Xudo bilan aniqlangan yagona, o'zgarmas birinchi sababdan kelib chiqadi. Bu birinchi sabab butun mavjudlik va aqlning manbai. Emanatsiya jarayoni orqali moddiy dunyoga olib boradigan turli darajadagi aql va samoviy sohalar hosil bo'ladi.

Сiyosiy Falsafa: Al-Farobiy o'zining "Al-Madina al-Fadila" (fazilatli shahar) asarida tasvirlagan ideal davlat haqidagi g'oyalari bilan tanilgan. U bir faylasuf-podshoh tomonidan boshqariladi bir jamiyat nazarda tutilgan, Respublikasida Platon tushunchasiga o'xshash. Al-Farobiyning fikricha, ideal hukmdor xalqni fazilat va baxt sari yetaklash uchun falsafiy donolikka ham, bashoratli fazilatlarga ham ega bo'lishi kerak. Davlatning pirovard maqsadi o'z fuqarolariga haqiqiy baxtga erishishda yordam berishdir, bu Al-Farobiy uchun intellektual va ma'naviy kamolotga erishishni anglatardi.

Epistemologiya va mantiq: Al-Farobiy mantiqqa katta hissa qo'shdi, uni to'g'ri fikrlash va dunyoni tushunish vositasi sifatida ko'rdi. U Islom dunyosida Aristotel mantig'ini yetkazish va kengaytirishda muhim ro'l o'ynadi. Uning mantiq bo'yicha asarlari Islom falsafasida o'quv dasturini shakllantirishga yordam berdi va keyinchalik o'rta asrlarda Yevropada ta'sir ko'rsatdi. Al-Farobiy bilim sezgi idroki, tasavvur va aqlning kombinatsiyasi orqali olinadi va bilimning eng yuqori shakli: intellektual sezgi bilan yakunlanadi, deb ishongan.

Axloq va inson kamoloti: Al-Farobiyning axloqiy tafakkurida inson hayotining pirovard maqsadi baxtga erishishdir, uni u intellektual va ma'naviy barkamollik bilan tenglashtirgan. U axloqiy fazilatlar bu baxtga erishish uchun zarur deb hisoblagan va bu fazilatlar fazilatli rahbar tomonidan aql va yo'l-yo'riqdan to'g'ri foydalanish orqali rivojlanadi. Al-Farobiy, shuningdek, jamiyatning fazilatni rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlab, yaxshi jamiyat shaxslarning o'z salohiyatlarini ro'yobga chiqarishda hal qiluvchi ro'l o'ynashini ta'kidladi.

Din va falsafa o'rtasidagi munosabatlar: Al-Farobiy din va falsafani uyg'unlashtirishga intilib, ikkalasini ham bir xil haqiqatga olib boradigan turli yo'llar sifatida ko'rdi. Uning ta'kidlashicha, falsafa haqiqatni oqilona tushunishni ta'minlaydi, din esa bir xil haqiqatlarni ramzlar va metafora orqali keng jamoatchilikka yetkazadi. Shu tarzda, din murakkab falsafiy g'oyalarni intellektual izlanishlarga o'rgatilmashligi mumkin bo'lganlar uchun ochiq qilish orqali falsafani to'ldiradi.

Al-Farobiy ijodi Avitsenna (Ibn Sino) va Averroes (Ibn Rushd) kabi keyingi Islom faylasuflari uchun asos yaratdi va uning g'oyalari Islom va G'arb falsafiy an'analarida o'rganishda davom etmoqda.

Al-Farobiyning falsafani din bilan uyg'unlashtirishga urinishi Islom falsafasiga qo'shgan eng muhim hissalaridan biridir. Uning fazilatli shahar haqidagi tasavvuri nafaqat platonik ideallarni aks ettiradi, balki ratsionallikni ma'naviy rahbarlik bilan birlashtirgan noyob boshqaruv modelini taklif qilib, Islom tamoyillarini ham birlashtiradi.

Bundan tashqari, al-Farobiyning keyingi Islom mutafakkirlariga ta'sirini oshirib bo'lmaydi. Uning Aristotelni talqin qilishi Avitsennaning metafizik so'rovlari uchun

asos yaratdi, uning siyosiy falsafasi esa G'arb an'analarida Averroes va hatto Tomas Akvinskiy kabi keyingi olimlarning fikrlariga ta'sir ko'rsatdi.

Uning katta ta'siriga qaramay, Al-Farobiyning ishi falsafiy fikrlashning diniy e'tiqod bilan muvofiqligi to'g'risida ham savollar tug'diradi. Uning haqiqatga yo'l sifatida aqlga urg'u berishi Islom tafakkuridagi falsafa va ilohiyot o'rtasidagi ziddiyatni yanada chuqurroq o'rganishga taklif qiladi.

Xulosalar

Al-Farobiy falsafa tarixida zamonaviy falsafiy va diniy munozaralarda aks sado berishda davom etayotgan monumental shaxs sifatida turadi. Uning yunon falsafasini Islom tafakkuri bilan sintezi nafaqat o'z davrining intellektual an'analarini rivojlantirdi, balki kelajak avlod faylasuflari uchun ham asos yaratdi.

- Keyingi tadqiqotlar uchun takliflar: kelajakdagi tadqiqotlar Al-Farobiyning zamonaviy siyosiy nazariyaga, xususan, zamonaviy Islomiy boshqaruv sharoitida ta'sirini o'rganishi mumkin. Bundan tashqari, al-Farobiy va Averroesning Aristotelning talqinlarini qiyosiy o'rganish Islom Aristotelizmining rivojlanishi haqida chuqurroq ma'lumot berishi mumkin.

- Amaliy natijalar: al-Farobiyning fazilatli shahar haqidagi konsepsiyasi axloq va boshqaruv bo'yicha zamonaviy munozaralar uchun qimmatli istiqbollarni taklif etadi. Uning falsafaning yetakchilikdagi ro'liga urg'u berishi axloqiy mulohazalarning davlat siyosatiga qo'shilishi haqidagi zamonaviy munozaralarni xabardor qilishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Fehrulloh T. "Al-Farobiyga nisbat berilgan yangi platonik asar: Risole fi'lilmi'l-ilohiy", "Divan ilmiy tadqiqoti", 2006 yil, 20-son: 185-226.
2. Фараби. Существо вопросов// Вкн.: Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока. 172 б.
3. Фараби. Существо вопросов// Вкн.: Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока. - 144 б.
4. Farobiy Al-masoyil al-falsafiya va ala javob anxa // «Majmul al-Farobiy» to'plamida. - 107 b.
5. Farobiy ta'limot // «Majmua at-risole al-hukama» («Takimlar risolalarining majmuasi» to'plamida). - Toshkent, 1963. - 255 b.
6. Farobiy Al-masoyil al-falsafiya va ala javob anxa // «Majmul al-Farobiy» to'plamida. - 105-106 b.
7. Al-Farabis intraductoty risolah on logic. The Islamic Quarterly, vol III, 3-4, 1957. – 227 b.

CHIGIT EKISH VA CHILPISHDA TUPROQ IQLIM SHAROITI (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA)

ПОЧВЕННО-КЛИМАТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРИ ПОСЕВЕ И ВЫДАВЕ
СЕМЕНА (НА ПРИМЕРЕ ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТИ)
SOIL CLIMATE CONDITIONS WHEN PLANTING AND THROWING
SEED (FOR AN EXAMPLE OF FERGANA PROVINCE)

Tursunova Sayyoraxon Yorqinjon qizi

Farg'ona politexnika instituti

abubakireldor01@gmail.com +998907811113

Annotatsiya

Urug'larni ekish agronomiyaning asosiy bosqichi bo'lib, u tuproq va iqlim sharoitlarini sinchiklab ko'rib chiqishni talab qiladi. Bu omillar o'simliklarning unib chiqishi, o'sishi va rivojlanishiga sezilarli ta'sir qiladi. Ushbu maqolada biz urug'larni ekish uchun joy tanlashda e'tiborga olish kerak bo'lgan asosiy jihatlarni ushbu maqolada ko'rib chiqamiz. Tuproq unumdorligi organik moddalar va ozuqa moddalarining tarkibiga bog'liq. Urug'larni ekishdan oldin, o'g'itga bo'lgan ehtiyojni aniqlash uchun tuproq testini o'tkazish tavsiya etiladi. Kompost yoki mineral o'g'itlarni qo'llash hosilni sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Аннотация

Посадка семян – ключевой этап в агрономии, требующий тщательного учета почвенных и климатических условий. Эти факторы существенно влияют на всхожесть, рост и развитие растений. В этой статье мы рассмотрим основные моменты, которые следует учитывать при выборе места для посадки семян. Плодородие почвы зависит от содержания органических веществ и питательных веществ. Перед посадкой семян рекомендуется провести анализ почвы, чтобы определить потребность в удобрениях. Использование компоста или минеральных удобрений позволяет значительно повысить урожайность.

Abstract

Planting seeds is a key step in agronomy that requires careful consideration of soil and climate conditions. These factors significantly affect the germination, growth and development of plants. In this article, we will look at the main points to consider when choosing a place to plant seeds. Soil fertility depends on the content of organic matter and nutrients. Before planting seeds, it is recommended to conduct a soil test to determine the need for fertilizer. The use of compost or mineral fertilizers can significantly increase the yield.

Kalit so'zlar: Iqlim, ob-havo, tuproq, mineral, yer, defoliatsiya, g'o'za, chigit, agrokimyoviy xususiyat.

Ключевые слова: Климат, погода, почва, минералы, земля, дефолиация, хлопок, семена, агрохимические свойства.

Key words: Climate, weather, soil, mineral, land, defoliation, cotton, seed, agrochemical properties.

Kirish. Farg‘ona viloyati Farg‘ona vodiysining shimoliy va g‘arbiy qismida joylashgan bo‘lib, maydoni 7,1 ming km kvadratga teng. Viloyat xududi Qo‘qon va Farg‘ona agroiqlim tumanlariga bo‘linib, Qo‘qon agroiqlim tumanining shimoliy chegarasi Sirdaryo bo‘ylab, g‘arbi esa Qayraqqum suv omborigacha boradi. Janubiy chegarasi katta Farg‘ona kanali bo‘ylab, sharqi Andijon viloyati bilan chegaralangan. Samarali havo haroratining yillik yig‘indisi o‘rtacha 2500-2800 °C atrofida. Ob-havo sharoiti 43-45 issiqdan 15-18 °C sovuqqacha boradi.

Farg‘ona viloyatning barcha tuproqlari 511 ming gektar bo‘lib, shundan 55,6%, ya‘ni 284 ming gektari xaydaladigan yerlardir. Bo‘z tuproqlar mintaqasining sug‘oriladigan maydonlarida 44,2 ming gektar asl bo‘z tuproqlar bo‘lib, uning 43% xaydov yerlaridir. Och tusli bo‘z tuproqlar 61 ming gektarni tashkil etib undan 33% xaydashga moyil. Bo‘z-o‘tloqi tuproqlar 10 ming gektar, shundan 70% xaydaladi. O‘tloqi soz tuproqlar 14,5 ming gektar, buning xam 70% xaydaladi. Saxro mintaqasining asosiy tuprog‘i o‘tloqi-soz tuproq bo‘lib 237,5 ming gektarni tashkil qiladi. Uning 72% xaydaladigan yerlardir.

Viloyat xududining ko‘pchilik qismi sug‘oriladigan yerlar, qolgan qismi esa o‘zlashtirilayotgan qumlarni tashkil etadi. Farg‘ona viloyatida sizob suvining chuqurligi xam har xil bo‘lib, u Quvasoy va Marg‘ilon konusida chiqish qismining katta Farg‘ona kanalining uzunligi bo‘yicha rel‘efga qarab 1.0-3,0 m. chuqurlikda joylashgan. Minerallanish darajasi quruq qoldiq bo‘yicha 0,8 l/ga ni tashkil etadi. Konusdan pastki va markaziy qismlarida sizob suvlari yetarli miqdorda gorizontal oqimiga ega.

Viloyatning sug‘orilib dexqonchilik qilinib, kelayotgan maydonlari sizot suvining satxi bo‘yicha, sizot suvi 1 metrgacha joylashgan maydon 1000 gektarni, 1-2 metr chuqurlikda joylashgan maydon 173000 gektarni, 2-3 metr chuqurlikda joylashgan maydon esa 55000 gektarni tashkil etadi.

Dala tuprog‘larining bir yillik agrokimyoviy xususiyatlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar 1-jadvalida keltirilgan bo‘lib, 2020 yildagi tajriba tuprog‘ining haydalma qatlamida (0- 30 sm) umumiy chirindi miqdori 1,147% ni, azot 0,111 %, fosfor 0,168% ni tashkil qilgan holda harakatchan N_{03} -2,464; P_{20s} -38,45 va K_{20} -175 mg/kg ekanligi, 30-50 sm tuprog‘ining qatlamida umumiy chirindi miqdori 1,088% ni, azot 0,144%, fosfor 0,143% ni tashkil qilgan holda xarakatchan N_{03} -2,321; R_{205} -29,9 va K_{20} -155 mg/kg ekanligi aniqlandi.

Umuman olganda, tadqiqot o‘tkazilishi rejalashtirilgan tuproq sharoitlari

o'rganilib chiqildi va tuproqlarining ozuqa elementlari bilan taminlanganlik darajasi yetarli darajada emasligi namayon bo'ldi.

2020 yilda ob-havo sharoiti o'rtacha ko'p yilliklarga yaqin bo'lib, iqlimda keskin o'zgarishlar kuzatilmadi. Bahor oylarida havo harorati biroz ko'tarilib, bu may oyida ham kuzatildi.

1-jadval

Tuproqning dastlabki agrokimyoviy tavsifi (Farg'ona viloyati, 2020 yil)

Nuqtalar	Tuproq qatlamlari (sm)	Umumiy formalari, %			Harakatchan formalari, mg/kg		
		chirindi	N	R ₂ O ₅	NO ₃	R ₂ O ₅	K
1 -nuqta	0-30	1,201	0,112	0,18	2,60	46,25	200
	30-50	1,254	0,330	0,160	2,475	30,0	175
2-nuqta	0-30	1,068	0,097	0,150	1,00	39,0	175
	30-50	1,228	0,128	0,124	1,70	32,0	150
3-nuqta	0-30	1,014	0,097	0,170	0,60	30,0	150
	30-50	0,934	0,080	0,136	1,91	25,0	150
4-nuqta	0-30	1,148	0,117	0,170	1,60	39,0	175
	30-50	0,987	0,086	0,136	0,80	27,5	150
5-nuqta	0-30	1,308	0,133	0,170	6,52	38,0	175
	30-50	1,041	0,097	0,160	4,72	35,0	150
Jami	0-30	5,739	0,556	0,84	12,32	192,25	875
	30-50	5,444	0,721	0,716	11,605	149,5	775
O'rtacha	0-30	1,1478	0,1112	0,168	2,464	38,45	175
	30-50	1,0888	0,1442	0,143	2,321	29,9	155

ko'p yillikka nisbatan biroz kamayib, 11,9 mm ga yetganligi kuzatildi. Bu yilgi sharoitda yoz faslining iyun va iyul oylarida havo harorati o'rtacha ko'p yillikdan biroz yuqori bo'lib, oylarga mos ravishda 25,2-29,7 °C ni tashkil etdi. Iyun oyida yog'ingarchilik o'rtacha 38,5 mm ni tashkil etib, ko'p yillikka nisbatan biroz ko'payganligi qayd etildi. Iyul oyida esa yog'ingarchilik kunlari kamroq kuzatilib, 0,9 mm ni tashkil etdi. Bu yilgi sharoitda paxta xom-ashyosining pishib yetilish davri, ya'ni avgust, sentabr oylarida o'rtacha havo harorati o'rtacha ko'p yillikdan biroz yuqori.

Bu yilgi sharoitda paxta xom-ashyosining pishib yetilish davri, ya'ni avgust, sentabr oylarida o'rtacha havo harorati o'rtacha ko'p yillikdan biroz yuqori bo'lib, oylarga mos ravishda 27,0-21,2°C ni tashkil etdi. Avgust oyida yog'ingarchilik 0,5

mmni tashkil etib, sentabr oyida yog‘ingarchilik kunlar kuzatilmadi. Bu esa yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, tabiiy iqlim sharoiti defoliatsiya ishlarini o‘tkazish uchun juda qulay bo‘lganligi bilan izoxlanadi.

Keltirilgan jadval ma’lumotlari shundan dalolat beradiki, defoliatsiya davrida tabiiy iqlim sharoitlari defoliatsiya uchun maqbul bo‘ldi.

Umuman olganda, tadqiqot olib borilgan 2020-yilda g‘o‘zaning o‘sib, rivojlanishi uchun havoning harorati va samarali harorat yig‘indisi qulay bo‘lib, g‘o‘zani o‘sishi-rivojlanishi uchun maqbul sharoit yaratildi.

2020 yilda barcha g‘o‘za navlarida 1-2-3 muddatlarda chigit ekish amalga oshirganda (10.04.; 15.04; 20.04.) 5 sentyabr kuni defoliatsiya o‘tkazilgan bo‘lsa, eng yuqori havo harorati 30,4°C ni, eng pasti 13,9°C ni, o‘rtachasi 21,1 °C ni tashkil etdi. Havoning o‘rtacha namligi 54% ni, shamol tezligi esa 5,0 m/sek ga teng bo‘ldi.

Defoliatsiyadan so‘ng 12-kungacha bo‘lgan havo xaroratini eng yuqorisi 31,5°C, eng pasti 13,2°C, va o‘rtachasi 22,3°C ni tashkil etib, yog‘ingarchilik kuzatilmadi. Havoning o‘rtacha namligi 51,0% ni, shamol tezligi 5,0 m/sek ni tashkil etdi.

Chigit ekish muddati barcha g‘o‘za navlarida 25-30 aprelda amalga oshirilib defoliatsiya o‘tkazilgan fonimlarimizda 10 sentyabrga to‘g‘ri kelib, bu kuni eng yuqori havo harorati 32,4°C ni, eng pasti 15,8°C ni, o‘rtachasi 23,8°C ni tashkil etdi. Havoning o‘rtacha namligi 53% ni, shamol tezligi esa 4,0 m/sek ga teng bo‘ldi. Defoliatsiyadan so‘ng 12-kun oralig‘ida o‘tacha havo-harorati aytarli yuqori darajada o‘zgarmadi va ushbu davrdagi eng yuqori harorat 31,7°C ni, eng pasti 13,2°C ni, o‘rtachasi 22,5°C ni tashkil etdi.

Defoliatsiya davrida iqlim sharoiti, 2020 y.

(Farg‘ona agrometereologiya stansiyasi ma’lumoti)

2-jadval

<i>01.09</i>	<i>30.2</i>	<i>14</i>	<i>22.3</i>		<i>55</i>	<i>8</i>
<i>02.09</i>	<i>28.5</i>	<i>16</i>	<i>22.4</i>		<i>42</i>	<i>7</i>
<i>03.09</i>	<i>27.6</i>	<i>12</i>	<i>20.0</i>		<i>49</i>	<i>4</i>
<i>04.09</i>	<i>29.3</i>	<i>12</i>	<i>20.0</i>		<i>55</i>	<i>4</i>
<i>05.09</i>	<i>30.4</i>	<i>13</i>	<i>21.1</i>		<i>54</i>	<i>5</i>
<i>06.09</i>	<i>31.0</i>	<i>14</i>	<i>22.2</i>		<i>50</i>	<i>4</i>
<i>07.09</i>	<i>29.4</i>	<i>15</i>	<i>22.4</i>		<i>51</i>	<i>5</i>
<i>08.09</i>	<i>31.0</i>	<i>14</i>	<i>22.2</i>		<i>54</i>	<i>4</i>
<i>09.09</i>	<i>31.6</i>	<i>14</i>	<i>22.9</i>		<i>51</i>	<i>4</i>
<i>10.09</i>	<i>32.4</i>	<i>15</i>	<i>23.8</i>		<i>53</i>	<i>4</i>
<i>Jami I</i>						
<i>O‘rtac</i>	<i>32.4</i>	<i>12</i>	<i>21.9</i>	<i>-</i>	<i>51</i>	<i>5</i>
<i>11.09</i>	<i>31.5</i>	<i>17</i>	<i>24.5</i>		<i>55</i>	<i>6</i>
<i>12.09</i>	<i>30.6</i>	<i>16</i>	<i>23.9</i>		<i>48</i>	<i>10</i>
<i>13.09</i>	<i>27.8</i>	<i>17</i>	<i>22.3</i>	<i>0.0</i>	<i>47</i>	<i>10</i>
<i>14.09</i>	<i>25.7</i>	<i>14</i>	<i>19.2</i>		<i>58</i>	<i>3</i>

15.09	28.5	13	20.0		62	4
16.09	29.7	14	20.8		69	4
17.09	31.0	13	21.7		59	4
18.09	31.3	16	22.5		52	4
19.09	31.7	15	22.8		50	9
20.09	27.3	16	21.9		57	6
<i>Jami II</i>						
<i>Urtach</i>	31.7	13	22.0	0.0	56	6
21.09	26.3	17	21.4	0.0	56	6
22.09	26.7	14	20.4		61	4
23.09	27.4	14	20.9		55	11
24.09	25.8	10	18.6	0.0	57	4
25.09	27.0	10	18.7		58	5
26.09	27.2	11	19.0		64	4
27.09	26.6	11	18.8	0.0	60	9
28.09	27.5	11	18.9		63	4
29.09	28.5	11	19.5		57	4
30.09	27.9	14	19.8		57	4
<i>Jami</i>						
<i>Urtach</i>	28.5	10	19.6	0.0	59	6

Ushbu kunlari havoning o'rtacha namligi 56,0% ni, shamol tezligi 6,0 m/sek ni tashkil etdi.

Chigit 5-mayda ekilib Sojean preparati bilan kimyoviy chilpish o'tkazilgan fonimizda defoliatsiya muddati boshqa chigit ekilishi biroz kechki bo'lgan fonlarga nisbatan ertaroq yetildi va bu 9-sentyabrga to'g'ri kelib, eng yuqori havo harorati 31,6°C ni, eng past 14,3°C ni, o'rtachasi 22,9°C ni tashkil etdi. Havoning o'rtacha namligi 51% ni, shamol tezligi esa 4,0 m/sek ga teng bo'ldi.

Defoliatsiyadan so'ng 12-kuni yog'ingarchilik kuzatilmadi va o'ying ikkinchi dekadasida o'rtacha eng yuqori havo harorati 31,7°C, eng past 13,2°C, va o'rtachasi 22,9°C ni tashkil etib, havoning o'rtacha namligi 56,0% ni, shamol tezligi 6,0 m/sek ni tashkil etdi.

Xulosa

Urug'larni muvaffaqiyatli ekish tuproq va iqlim sharoitlarini baholashga kompleks yondashuvni talab qiladi. Tuproq va iqlim xususiyatlarini tushunish agronomlar va bog'bonlarga eng mos o'simlik navlarini va optimal ekish kunlarini tanlashga yordam beradi, bu esa yuqori hosil olishga olib keladi. Sharoitlarni puxta tayyorlash va tahlil qilish xavflarni minimallashtiradi va qishloq xo'jaligi samaradorligini oshiradi. Demak, izlanishlar olib borilganda chigit ekish va chilpish tadbirlaridan qat'iy nazar ob-havo qulay bo'ldi va bu esa defoliantlarning ta'sirida o'z aksini topdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdualimov Sh.X. G'oz va kuzgi bug'doyda o'sishni sozlovchi moddalarni qo'llashning samaradorligini baholash. Qishlok xo'jalik fanlari d-ri... Diss. - Toshkent, 2008. -200 b.
2. Abdualimov LLL, Xalmanov B.A. G'oz turli qalinlikda o'stirilganda chilpish usullarining paxta sifatiga tasiri// Paxtachilik. -Toshkent, 1996; №2.-B. 20-21.
3. Abduraxmanov N.N. Povisheniye urojaynosti xlopchatnika sorta Termez -24 na osnove optimizatsii srokov i sposobov chekanki v usloviyax surxan-sherabadskogo oazisa: diss. K.s.x.n. - Tashkent.: O'zPITI. 1996. -15 b.
4. Abduraximov N, Jo'raqulov B. Kimyoviy chilpish samarasi // O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali, 1997; №6 - 20 b.
5. Axmedov J., Xasanova F., Niyazaliyev B., Abdualimov LLL, Sindarov O. Mo'l paxta xosili. O'zbekiston kishloq xo'jaligi jurnali, 2009; №7-B. 1-2.
6. Boboyev T., Yuzboshyan O, Nazarov M., Xamrayev F. O'sish regulyatorlarining paxta hosildorligiga ta'siri// O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali, 1991; №3 -B. 7-8.
7. Dala tajribalarini o'tkazish uslublari, O'zPITI-Toshkent, 2007.-B. 145.
8. Jo'rayev B. Kimyoviy chilpishning samarasi// O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali, 2000; №3- B. 22-23.

"YO'L HARAKATI QOIDALARI" FANI

Ahmedov Akram Abduquzievich
Mahsus fanlar o'qituvchisi

Annotasiya: "Yo'l harakati qoidalari" fani transport harakatini xavfsiz va samarali boshqarishni ta'minlash maqsadida o'rganiladi. Ushbu fan yo'l-transport hodisalarining oldini olish, yo'l belgilari, haydovchilik madaniyati va transport vositalarining texnik holatini to'g'ri boshqarishga yo'naltirilgan. Talabalar ushbu fan orqali yo'l harakati qoidalarini to'g'ri tushunish, ularni amaliyotda qo'llash va harakat ishtirokchilari o'rtasida xavfsizlikni ta'minlash ko'nikmalarini egallaydilar.

Kalit so'zlar: Yo'l harakati qoidalari, transport xavfsizligi, yo'l belgilari, haydovchilik madaniyati, transport vositalari, yo'l-transport hodisalari, xavfsiz harakat, texnik holat, huquq va majburiyatlar.

Yo'l harakati qoidalari (YHQ) xavfsiz va barqaror transport harakatini ta'minlash maqsadida qabul qilingan qoidalar majmuasidir. Ushbu qoidalar barcha yo'lovchilar, haydovchilar va piyodalarning ishtirokini inobatga olib, yo'l harakatini tartibga soladi.

Qoidalar nafaqat haydovchilar, balki transport vositalari, piyodalar va yo'lovchilarning ham majburiyatlarini belgilaydi. Asosiy maqsad — yo'l-transport hodisalarini kamaytirish, haydovchilarning o'zaro hurmat va mas'uliyat hissini oshirish hamda barcha yo'llarda xavfsizlikni ta'minlashdir.

Yo'l harakati qoidalari o'rganishda "Yo'l belgilari" alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular harakat ishtirokchilariga xavfsiz yo'nalishni tanlashda yordam beradi. Har bir yo'l belgisi o'ziga xos ma'noga ega bo'lib, transport vositalarining to'g'ri harakatlanishini ta'minlaydi. Masalan, ogohlantiruvchi belgilar, taqiqlovchi belgilar, buyuruvchi belgilar va axborot beruvchi belgilar yo'l-transport harakati tartibini belgilashda muhim o'rin tutadi.

"Yo'l harakati qoidalari" fanini o'rganish transport vositalarining texnik holati, harakat ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari, haydovchilik madaniyati va mas'uliyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Asosiy qism

"Yo'l harakati qoidalari" fanining asosiy maqsadi transport vositalari, haydovchilar, piyodalar va yo'lovchilarning yo'ldagi xavfsizligini ta'minlashdir. Bu fan yo'l-transport hodisalarining oldini olishda va yo'llarda harakatni samarali boshqarishda muhim o'rin tutadi. Yo'l belgilari, transport vositalarining texnik holati, harakat ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari ushbu fanning asosiy tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Har bir haydovchi yo'l harakati qoidalariga rioya qilishi, o'z

mas'uliyatini tushunishi, yo'l belgilari va signalizatsiya vositalaridan to'g'ri foydalanishi lozim.

Bundan tashqari, piyodalar va boshqa harakat ishtirokchilari ham o'z huquqlari va majburiyatlarini bilishlari, yo'llarda xavfsizlik qoidalariga qat'iy amal qilishlari kerak. Yo'l harakati qoidalarini puxta o'rganish va ularni amalda to'g'ri qo'llash haydovchilik madaniyatini oshirishga va yo'llarda xavfsizlikni ta'minlashga katta hissa qo'shadi.

Xulosa

"Yo'l harakati qoidalari" fani haydovchilar, piyodalar va yo'lovchilar o'rtasidagi o'zaro hurmatni shakllantirish, transport vositalarini xavfsiz boshqarish va yo'llarda tartibni saqlash uchun zarur bilim va ko'nikmalarni beradi. Ushbu qoidalarni puxta o'zlashtirish orqali yo'l-transport hodisalarini kamaytirish, jamiyatda haydovchilik madaniyatini yuksaltirish va umumiy yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashga erishiladi.

Foydalangan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Yo'l harakati qoidalari. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida tasdiqlangan qoidalar to'plami. Toshkent: Adolat, 2022.
2. Yo'l harakati xavfsizligi: O'quv qo'llanma. T. Akbarov, N. Karimov. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019.
3. "Transport va Yo'l harakati qoidalari" fani bo'yicha darslik. A. Otaboyev, M. Rahmonov. Toshkent: Sharq, 2021.
4. Xalqaro Yo'l harakati qoidalari. Yevropa va Osiyo davlatlari tajribasi asosida. Moskva: Transport Noshriyoti, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi yo'l belgilari va signalizatsiyasi to'g'risidagi qonun hujjatlari. O'zbekiston Respublikasi Qonunlar to'plami, 2020.

ABDULLA QAHHORNING “O‘TMISHDAN ERTAKLAR” QISSASI DASTLABKI NASHRI MATNI TADQIQI

Kimyanazarov Muslimbek Abdimutal o‘g‘li
O‘zbek tili va adabiyoti

Annotatsiya: Abdulla Qahhorning "O‘tmishdan ertaklar" qissasi o‘zbek xalqining tarixiy va ma’naviy hayotini aks ettirgan asarlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqot qissa matnining dastlabki nashrini o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, asarning til va uslub xususiyatlari, dastlabki nashr bilan keyingi tahrirlari orasidagi farqlar va o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida yozuvchi tomonidan ilgari surilgan g‘oyalar va asarning davr ruhiyatiga mos kelishiga e’tibor qaratiladi. Ushbu tahlil asarning o‘zbek adabiyotidagi o‘rni va ta’sirini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qahhor, O‘tmishdan ertaklar, dastlabki nashr, o‘zbek adabiyoti, matn tadqiqi, til va uslub, tarixiy qissa, milliy qadriyatlar.

Abdulla Qahhor o‘zbek adabiyotining yetuk namoyandalaridan biri sifatida adabiy meros qoldirgan yozuvchilardan biridir. Uning "O‘tmishdan ertaklar" qissasi o‘zbek xalqining tarixiy va ma’naviy hayotini aks ettirgan asarlaridan biridir. Ushbu asarning dastlabki nashri matnining tadqiqi katta ahamiyatga ega. Tadqiqot asarning matnida sodir bo‘lgan o‘zgarishlarni, til va uslubni tahlil qilish, shuningdek, yozuvchi tomonidan ko‘zlangan maqsad va g‘oyalarni chuqur o‘rganishga yordam beradi.

Abdulla Qahhor o‘z asarida o‘zbek xalqining urf-odatlarini, qadriyatlarini va tarixiy xotiralarini aks ettirish orqali milliy o‘zlik va ma’naviy qadriyatlarni asrab qolishga alohida urg‘u beradi. "O‘tmishdan ertaklar" qissasining dastlabki nashri orqali yozuvchining o‘sha davrdagi siyosiy va ijtimoiy muhitga qanday javob berganini ko‘rish mumkin. Matndagi til va uslub o‘zbek adabiyotining o‘sha davrdagi rivojlanish jarayonini ham aks ettiradi.

Tadqiqot davomida asarning keyingi nashrlari bilan dastlabki nashrni taqqoslab o‘rganish, o‘zgarishlar sabablarini tahlil qilish va yozuvchining ijodiy maqsadini yoritish mumkin.

Asosiy qism

Abdulla Qahhorning "O‘tmishdan ertaklar" qissasi dastlabki nashrida o‘zbek xalqining tarixiy voqealari, urf-odatlarini va qadriyatlarini tasvirlangan. Tadqiqot asarning dastlabki nashri va keyingi nashrlari orasidagi farqlarni o‘rganadi, bu orqali asarning qanday o‘zgarganligini, yozuvchining ijodiy yondashuvidagi o‘zgarishlarni ko‘rsatadi. Matnning til va uslubiy xususiyatlari, shuningdek, tarixiy kontekstdagi o‘zgarishlar tahlil qilinadi.

Tadqiqot davomida asarning dastlabki nashrida mavjud bo'lgan ijodiy texnika, matnning tuzilishi va til uslubi o'rganiladi. Keyingi nashrlarda yuzaga kelgan o'zgarishlar, masalan, tahririy va stilistik o'zgarishlar, yozuvchining maqsadlariga qanday mos kelganligi aniqlanadi. Ushbu tadqiqot asarning tarixiy va adabiy qiymatini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Xulosa

Abdulla Qahhorning "O'tmishdan ertaklar" qissasining dastlabki nashri va keyingi nashrlari orasidagi farqlarni tahlil qilish, yozuvchining ijodiy uslubidagi o'zgarishlarni va matnning tarixiy kontekstini yanada yaxshiroq tushunishga imkon yaratadi. Tadqiqot asarning o'zbek adabiyotidagi o'rni va ahamiyatini yoritishga yordam beradi, shuningdek, yozuvchining milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishdagi roli haqida muhim ma'lumotlar beradi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Qahhor, A. (2021). "O'tmishdan ertaklar" qissasi. Toshkent: Adabiyot Noshriyoti.
2. Shamsutdinov, S. (2019). Abdulla Qahhor: Hayoti va ijodi. Toshkent: Yangi Nashr.
3. Karimov, I. (2018). O'zbek adabiyoti tarixida Abdulla Qahhor. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Amonov, D. (2020). Adabiy matnlarni tahlil qilish usullari. Toshkent: Fan va Texnologiya.

ТА'ЛИМ SOHASIDA O'QITUVCHINING O'RNI

Jurakuleva Iroda Qahramonovna
Ingliz tili va adabiyoti fanidan o'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'qituvchining ta'lim jarayonidagi o'rni va uning ta'siri tahlil qilinadi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning axloqiy va shaxsiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shuvchi sifatida tasvirlanadi. Shuningdek, maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot, o'qituvchining doimiy o'rganish zarurati va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash muhimligi yoritiladi. O'qituvchining ijtimoiy va axloqiy yetakchi sifatidagi o'rni ham alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar:

O'qituvchi roli
Ta'lim jarayoni
Bilim tarqatish
Shaxsiy rivojlanish
Innovatsion texnologiyalar
Pedagogik mahorat
Axloqiy tarbiya

Ta'lim sohasida o'qituvchining o'rni juda muhim va markaziy hisoblanadi. O'qituvchi o'quvchilarni bilim, ko'nikma va qobiliyatlar bilan ta'minlashdan tashqari, ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishida ham katta rol o'ynaydi. Quyida o'qituvchining asosiy vazifalari va rolini ko'rib chiqamiz:

1. **Bilim tarqatish:** O'qituvchi ta'lim jarayonining asosiy bo'g'ini bo'lib, mavzularni tushunarli va o'zlashtiradigan tarzda yetkazib beradi.
2. **Ilhom berish:** Yaxshi o'qituvchi o'quvchilarni motivatsiya qiladi, ularni yangi bilim va ko'nikmalarni o'rganishga undaydi.
3. **Individyal yondashuv:** Har bir o'quvchining o'ziga xos o'rganish uslubi va ehtiyojlari bor. O'qituvchi bu farqlarni tushunib, mos yondashuvni qo'llashi kerak.
4. **Axloqiy tarbiya:** O'qituvchi faqat darsliklar bilan cheklanmay, o'quvchilarni ijtimoiy mas'uliyat, odob-axloq va madaniyatni rivojlantirishda ham qo'llab-quvvatlaydi.
5. **Hozirgi zamon talablari bilan hamnafas bo'lish:** O'qituvchi o'z bilimini yangilab turishi, zamonaviy texnologiyalar va pedagogik usullardan foydalana olish qobiliyatiga ega bo'lishi muhimdir.

O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lgan shaxslarni shakllantiruvchi lider hamdir.

Asosiy qism

O'qituvchi ta'lim jarayonida nafaqat bilim beruvchi, balki murabbiy, maslahatchi va qo'llab-quvvatlovchi sifatida ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchining roli quyidagi asosiy jihatlar orqali namoyon bo'ladi:

1. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik: O'qituvchi o'quvchilarga bilimlarni yetkazish bilan birga, ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu jarayon samarali bo'lishi uchun o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida ochiq muloqot va o'zaro hurmat bo'lishi kerak.

2. O'qituvchining doimiy rivojlanishi: Ta'lim sohasi doimo o'zgarib bormoqda va o'qituvchilar zamon talablariga mos ravishda o'z malakalarini oshirib turishlari kerak. Bu esa o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatini rivojlantirishga tayyor bo'lishini talab qiladi.

3. Tarbiya va shaxsiy rivojlanishdagi rol: O'qituvchi o'quvchilarni nafaqat intellektual jihatdan rivojlantiradi, balki ularning axloqiy va ijtimoiy qiyofasini shakllantiradi. O'qituvchilar o'zining shaxsiy namunasi orqali o'quvchilarni ijobiy qadriyatlarni qabul qilishga ilhomlantiradi.

4. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va metodlarini qo'llash: Bugungi kunda o'qituvchilar innovatsion texnologiyalar va pedagogik metodlarni ta'lim jarayoniga qo'llash orqali o'quvchilarga ta'lim berish usullarini yanada samarali qiladi. Bu orqali o'quvchilar o'qish jarayoniga qiziqib, bilimni o'zlashtirishni yanada chuqurlashtiradi.

Xulosa

O'qituvchining ta'limdagi o'rni beqiyos bo'lib, u nafaqat bilim beruvchi, balki jamiyat uchun yetuk shaxslarni tarbiyalovchi, ilmiy va axloqiy yetakchi hisoblanadi. U o'zining doimiy rivojlanishi va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llashi orqali o'quvchilarga yanada keng imkoniyatlar yaratadi. Shu sababli, o'qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy namunasi ta'lim tizimining asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zunnunov, J. Pedagogika asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2005.
2. Raximov, S. Ta'limda zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2012.
3. Musurmonov, A. Pedagogik mahorat va innovatsiyalar. Toshkent: Sharq, 2018.
4. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
5. Dewey, J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Курбонова Нозимахон

Рус тили

Аннотация: В статье рассматривается ключевая роль учителя в образовательном процессе. Учитель выступает не только как источник знаний, но и как наставник, мотиватор и воспитатель. Описываются основные функции учителя, такие как передача знаний, индивидуальный подход к ученикам, использование современных технологий и формирование у учащихся моральных и социальных качеств. Подчеркивается важность профессионального развития учителя для успешного выполнения его роли.

Ключевые слова:

Роль учителя

Образование

Передача знаний

Индивидуальный подход

Мотивация учащихся

Современные технологии

Моральное воспитание

Учитель занимает центральное место в образовательном процессе. Он не только передает знания, но и формирует личность учащихся, их моральные ценности и социальные навыки. Современный учитель должен выполнять ряд важных функций, которые делают его незаменимым элементом системы образования.

Основные функции учителя:

1. Передача знаний: Учитель является проводником знаний и навыков, обеспечивая ученикам доступ к новым темам и концепциям.

2. Мотивация учащихся: Хороший учитель вдохновляет учеников на учебу, развивает в них желание получать новые знания и стремиться к лучшим результатам.

3. Индивидуальный подход: Учитель понимает, что каждый ученик уникален, и старается находить подход к каждому, учитывая его особенности и потребности.

4. Формирование моральных и социальных качеств: Учитель помогает учащимся развивать такие важные качества, как ответственность, уважение к окружающим и стремление к саморазвитию.

5. Использование современных технологий: Современный учитель должен быть в курсе новейших технологий и методик преподавания, чтобы процесс обучения был интересным и эффективным.

Роль учителя в образовательном процессе трудно переоценить. Учитель не только передает знания, но и формирует будущих членов общества, влияя на их мировоззрение, ценности и социальное поведение. Именно поэтому профессия учителя требует постоянного профессионального развития, терпения и любви к своему делу.

Основная часть: Учитель играет центральную роль в образовательном процессе, влияя на академическое, личностное и социальное развитие учеников. Его обязанности не ограничиваются передачей знаний. Учитель должен мотивировать учащихся, формировать у них навыки критического мышления и прививать моральные ценности. Кроме того, профессиональный педагог умеет применять индивидуальный подход к каждому ученику, понимая, что все дети учатся по-разному и имеют свои уникальные способности.

Современные технологии играют важную роль в образовании, и учителю необходимо уметь использовать их для создания более интерактивного и эффективного процесса обучения. Помимо этого, учитель должен развивать в учениках такие качества, как ответственность, дисциплина и умение работать в коллективе.

Заключение: Роль учителя в образовательном процессе выходит за рамки простого обучения. Учитель формирует личность ученика, помогает ему социализироваться и готовит к жизни в обществе. Важно, чтобы учителя не только передавали знания, но и служили примером для подражания, развивали в детях стремление к обучению и саморазвитию.

Литературы:

1. Дьюи, Джон. Демократия и образование. Нью-Йорк: Macmillan, 1916.
2. Выготский, Лев Семёнович. Мышление и речь. Москва: Педагогика, 1966.
3. Гарднер, Говард. Множественные интеллекты: Теория и практика. Нью-Йорк: Basic Books, 1983.
4. Ковальчук, Ирина. Современные педагогические технологии. Москва: Просвещение, 2010.
5. Петрова, Вера. Методика преподавания и воспитания в школе. Санкт-Петербург: Астерион, 2015.

ЭФФЕКТЫ ПЕСТИЦИДОВ НА ЭНДОКРИННУЮ И ИММУННУЮ СИСТЕМЫ ПОТОМСТВА В УСЛОВИЯХ ИХ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ В ПЕРИОД БЕРЕМЕННОСТИ И ЛАКТАЦИИ

Зокирова Н.Б., Мухамеджанов А.Х.
ALFRAGANUS UNIVERSITY

Введение. Пестициды являются одним из наиболее распространенных загрязнителей окружающей среды. Широкое использование пестицидов в сельском хозяйстве, в повседневной жизни и общественном здравоохранении вызывает неизбежное их попадание, хотя и в малых количествах, в организм человека и животных. Из числа разрешенных к использованию пестицидов в республике более половины относится к группам пиретроидных и пиразоловых препаратов. Несмотря на относительно невысокую токсичность этих соединений, вероятность их негативного воздействия на организм остается очень высокой. В этом плане пестициды представляют наибольшую опасность для беременных женщин и их потомства в связи с высокой чувствительностью развивающихся эндокринной и иммунной систем плода и новорожденного к токсическим воздействиям. Показано, что введение даже малых доз пестицидов в организм беременных и кормящих грудью самок отрицательно влияет на состояние щитовидной железы их потомства [3; 4; 5]. Воздействие малых доз пестицидов может негативно отражаться на заболеваемости населения в целом, и особенно, на показателях здоровья женщин и детей [9]. В этой связи в настоящее время весьма актуальна проблема изучения механизмов токсического действия пестицидов, поиска средств и методов выявления доклинических негативных изменений в организме людей или их потомства, происходящих под действием малых доз пестицидов.

Цель работы. Выявление структурно-функциональных механизмов токсического эффекта пестицидов ламбда-цигалотрин (ЛСТ) и фипронил (ФПН) на щитовидную и вилочковую железы потомства в условиях их воздействия через организм матери.

Объект и методы исследования. Для экспериментов был использован инсектицид титан, зарегистрированный в республике Узбекско-Германским ООО «Euro-Team». Действующим веществом титана является ЛСТ. Другим препаратом, зарегистрированным в нашей Республике в качестве эффективного инсектицида, является вигор, действующим веществом которого является ФПН. Физико-химические и токсикологические характеристики вигора и титана достаточно подробно изложены в наших публикациях [1; 2].

Эксперименты проводились на белых взрослых девственных крысах самках Wistar массой тела 150-170 г, а половозрелые крысы самцы использовались только для оплодотворения. Затем крысы самки были разделены на три группы по 45 крыс в каждой. Первой (опыт 1) группе крыс через рот с использованием зонда вводили ЛСТ из расчета 8 мг/кг/ежедневно. Второй (опыт 2) группе крыс аналогичным способом вводили ФПН из расчета 3,6 мг/кг/ежедневно, что соответствовало 1/100 части от ЛД₅₀ препаратов. Третья группа крыс, получившая тот же объем стерильного физиологического раствора, служила контролем. Введение обоих пестицидов опытным группам крыс проводилось ежедневно в течение 75 дней вплоть до окончания экспериментов. На 31 день опытов самки всех групп соединялись с самцами для оплодотворения. Наступление беременности контролировали по наличию сперматозоидов во влагалищных мазках. После наступления беременности самки отделены от самцов и помещены в отдельные клетки для дальнейших исследований. Потомство от всех групп животных было умерщвлено на 7, 14, 21 и 30 дни после рождения, под легкой анестезией эфиром. После умерщвления в сыворотке крови определяли концентрации тироксина (Т₄), трийодтиронина (Т₃) и тиротропного гормона (ТТГ) методом иммуно-ферментного анализа с использованием специальных наборов компании "Human" (Germany) и спектрофотометра "Singl" (Germany). Щитовидную (Щж) и вилочковую железу (тимус, Тм) изучали с помощью морфометрических, иммуногистохимических и электронно-микроскопических методов. Все цифровые данные статистически обработаны с использованием пакета компьютерных программ, достоверными считались различия, удовлетворяющие $P < 0,05$.

Результаты и их обсуждение. Воздействие пестицидов через организм матери в период беременности и лактации существенно снижало темпы роста и становления Щж у потомства. Наши морфометрические исследования показали, что темпы роста общей площади эпителия фолликулов под воздействием ЛСТ на 10-17%, а при воздействии ФПН - на 15-30% отстают от контрольных параметров. Однако отрицательный эффект пестицидов не ограничивался только ингибированием образования фолликулов. Было обнаружено, что воздействие пестицидов приводит к уменьшению площади фолликула в целом за счет снижения площадей эпителия фолликула и тироцита. Темпы роста средней площади тироцита при воздействии ЛСТ на 10-20%, и при воздействии ФПН - на 15-30% отставали от контрольных показателей. Замедление роста и образование щитовидной железы сопровождалось значительным снижением функциональной активности органа. Несмотря на высокий уровень тиротропного гормона (ТТГ), концентрация свободного тироксина (Т₄), трийодтиронина (Т₃) оставалась значительно ниже по сравнению с контролем.

Наиболее выраженный гипотиреоз наблюдался у потомства под влиянием ФПН по сравнению с ЛСТ. Электронно-микроскопически было обнаружено уменьшение размеров митохондрий, а также компонентов эндоплазматической сети и комплекса Гольджи тироцитов, что свидетельствовало о снижении секреторной активности клеток.

Аналогичные изменения, указывающие на нарушение процесса постнатального роста и становления иммунной системы потомства, обнаружены при изучении тимуса. Темпы роста средней площади долики тимуса под влиянием ЛСТ на 10-15%, а при применении ФПН на 15-30% отставали от контрольных параметров. Площадь, занимаемая корковой зоной тимуса, уменьшилась соответственно на 15-25% и 20-40%. Наряду с этим, были выявлены определенные нарушения постнатального роста и развития клеток микроокружения Тм потомства. Начиная с момента рождения, в Тм опытных животных наблюдалась тенденция к уменьшению числа эпителио-ретикулярных клеток (ЭРК) на единицу площади долики. Причем, среднее количество ЭРК более наглядно уменьшалось в корковой зоне тимуса. При электронной микроскопии в ЭРК опытных животных обнаружена гипоплазия эндоплазматической сети и комплекса Гольджи, а также гетерогенность секреторных вакуолей, указывающие на нарушение секреторной активности клеток. В их цитоплазме выявлялось большое число гетерофагосом с остатками тимоцитов. Все это указывало на то, что воздействие пестицидов оказывает иммунотоксический эффект, который проявляется в замедлении роста и формирования тимуса, уменьшении секреторной активности эпителио-ретикулярных клеток и усилении гибели тимоцитов внутри органа.

Воздействие пестицидов привело к ингибированию пролиферативной активности клеток тимуса и щитовидной железы [8]. В то же время внутриутробное и раннее постнатальное воздействие пестицидов привело к значительному увеличению степени апоптоза клеток щитовидной железы и тимуса. В щитовидной железе потомства под воздействием ЛСТ индекс апоптоза в 3,5-4 раза, а при воздействии ФПН - в 4,5-5 раза превышал показатели контроля. Аналогичное значительное увеличение индекса апоптоза наблюдалось и в тимусе экспериментальных животных. Таким образом, воздействие пестицидов привело к значительному увеличению степени апоптоза клеток щитовидной железы и тимуса.

Полученные данные показывают, что токсический эффект пестицидов на развитие эндокринной и иммунной системы потомства обусловлен рядом метаболических изменений в органах и тканях. Прежде всего, следует отметить эндокрин-разрушающее, точнее, тиреоид-разрушающее действие пестицидов, что приводит к гипотиреозу у матери и потомства [4; 5]. Кроме того, необходимо

подчеркнуть роль окислительного стресса - как основного индуктора апоптоза клеток [6; 7]. Отсюда можно заключить, что индукция апоптоза у потомства обусловлена не только, и не столько прямым токсическим эффектом пестицидов. Усиление апоптоза в значительной степени опосредуется ослаблением антиапоптотической функции гормонов щитовидной железы вследствие гипотиреоза, а также увеличением числа свободных радикалов в результате окислительного стресса [8].

Выводы.

1. Токсический эффект воздействия пестицидов через организм матери во время беременности и лактации проявляется в виде замедления роста и формирования щитовидной и вилочковой железы потомства.

2. В механизме токсического действия пестицидов на иммунно-эндокринную систему, ведущую роль играет дисбаланс между пролиферацией и апоптозом клеток, вызванный как прямым токсическим действием препаратов, так развивающимся гипотиреозом и окислительным стрессом у матери и потомства.

3. *Это обуславливает необходимость раннего выявления гипотиреоза и окислительного стресса у беременных женщин и новорожденных, с последующей их фармакологической коррекцией.*

Литература:

1. Зокирова Н.Б. Токсичность и опасность нового инсектицида Вигор. //Бюллетень ассоциации врачей Узбекистана. - 2009. - № 2. - С. 69-71.

2. Зокирова Н.Б. Токсикологическая характеристика инсектицида Титан. // Журнал теоретической и клинической медицины. - 2012. - № 5. – С. 24-26.

3. Mnif W., Hassine A.I., Bouaziz A., Bartegi A., Thomas O., Roig B. Effect of Endocrine Disruptor Pesticides: A Review// Int. J. Environ. Res. Public Health., –2011. – Vol. 8, – pp. 2265–2303.

4. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Lamda-cyhalothrin on the Thyroid Function of the Pregnant Rats and Their Offspring. //Medical and Health Science Journal – 2012. - Vol. 13. - pp. 86-92. www.pradec.en

5. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Fipronil on Thyroid Function of Pregnant Rats and Their Offspring. // The Internet Journal of Toxicology. – 2013. – Vol. 10. - N. 1. www.ispub.com/IJTO/10/1/14550.

6. Tukhtaev K. R., Tulemetov S. K., Zokirova N. B., Tukhtaev N. K. Prolonged exposure of low doses of Fipronil causes oxidative stress in pregnant rats and their

offspring. // The Internet Journal of Toxicology. – 2013. – Vol. 10. - N. 1. www.ispub.com/IJTO/10/1/14550.

7. Tukhtaev K. R., Tulemetov S. K., Zokirova N. B., Tukhtaev N. K. Effect of long term exposure low doses of lambda-cyhalothrin on the level of lipid peroxidation and antioxidant enzymes of the pregnant rats and their offspring. //Medical and Health Science Journal. – 2012. - Vol. 13. - pp. 93-98. www.pradec.en

8. Tukhtaev N. K., Zokirova N. B. The influence of in utero and early postnatal exposure to pesticides on the process of cells apoptosis and proliferation in immune and endocrine organs of the offspring //European Science Review –Austria, Vienna, 2017. – №3-4, – pp. 57-58.

9. Vandenberg L. N., Colborn T., Hayes T. B., Heindel J. J. et al. Hormones and Endocrine-Disrupting Chemicals: Low-Dose Effects and Nonmonotonic Dose Responses. //Endocrine Reviews. -2012.- Vol. 33. - pp. 378-455.

ВЫЯВЛЕНИЕ СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ПЕЧЕНИ В РАЗЛИЧНЫЕ ПЕРИОДЫ В УСЛОВИЯХ ХРОНИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ОРГАНИЗМ

Зокирова Н.Б., Юлчиева С. Т.

Alfraganus university

Central Asian Medical University

Актуальность темы: Во многих странах, включая Узбекистан, использование фосфорных и хлорорганических пестицидов с высокими токсическими эффектами запрещено или ограничено. Они постепенно вытесняются пестицидами нового поколения. Пиретроиды является инсектицидом нового поколения и широко используется в нашей стране в сельском хозяйстве, здравоохранении и в быту. Как и все пиретроидные пестициды, метаболизируется в печени, что приводит к определенной степени гепатотоксичности. К сожалению, действие этого препарата на печень еще не до конца выяснено.

Целью исследования было изучение структурные особенности реакции печени на хроническое отравление пиретроидными пестицидами.

Объект и предмет исследования: Эксперименты проводились у белых крысах, вес тела которых составлял 150-180 г. При остром отравлении препарат вводили перорально в дозе $\frac{1}{2}$ LD₅₀, что соответствовало дозе 30 мг/кг на одну крысу. Печень изучали на 3, 24, 72 часов и 3-30 дней после отравления. Исследования проводились с помощью микроскопических и морфометрических методов.

Результаты: В первые раскрыта динамика морфологических и морфометрических изменений печени при остром отравлении инсектицидом фипронил. Установлено, что реакция печени на острое отравление протекает в два периода. Установлено, что реакция печени на пиретроидных пестицидов протекает в два периода. В ближайшие часы и сутки (3 – 72 часа) после воздействия в печени развиваются воспалительные и гемомикроциркуляторные изменения, которые достигают своего максимума к 7 суткам экспериментов. Этот период можно характеризовать как период острого токсического гепатита. В дальнейшем (14 – 30 сутки) воспалительные и дисциркуляторные изменения в печени постепенно регрессируют, что можно обозначить как период восстановления.

Таким образом, полученные результаты содержат новые сведения об особенностях структурно-функционального состояния печени, самок крыс с острой интоксикацией, что расширяет современные представления о

нарушениях процессов при воздействии экотоксических факторов окружающей среды. Выявление структурно-функциональных механизмов печени в различные периоды в условиях острых токсических воздействий на организм, способствует обоснованному назначению тех или иных патогенетических способов их коррекции. Материалы диссертации могут быть полезны специалистам медико-биологического профиля, клиницистам.

Литература:

1. Азизова Ф. Х. Структурные особенности постнатального становления иммунной системы тонкой кишки крыс в условиях внутриутробного воздействия пестицидов / Ф. Х. Азизова, А. Н. Отажонова, С. Х. Ишанжанова [и др.] // Морфология. – 2014. – Т. 145. – № 3. – С. 11.
2. Башкатова, В. Г. Влияние длительного введения пестицида Ротенона на интенсивность процессы пол и развитие каталепсии у крыс / В. Г. Башкатова // Академический журнал Западной Сибири. – 2018. – Т. 14. – № 1(72). – С. 25-26.
3. Бубало Н. Н., Балан Г. М. Метаболические нарушения, обезогенные эффекты и дисбаланс гормонов жировой ткани у больных, перенесших острые и хронические интоксикации пестицидами //Сучасні проблеми токсикології, харчової та хімічної безпеки. – 2018. – №. 2-3. – С. 51-70.
4. Вещемова Т. Е. Многофакторное влияние пестицидов-дженериков из классов анилинопиримидинов и карбаматов на ферменты системы антиоксидантной защиты крыс / Т. Е. Вещемова, Г. В. Масальцев, Л. А. Кара [и др.] // Современные проблемы эпидемиологии, микробиологии и гигиены: Матер. XII Всерос. научно-практич. Конф. молодых ученых и специалистов Роспотребнадзора/ Под редакцией А.Ю. Поповой, А.К. Носкова. – Ростов-на-Дону: Общество с ограниченной ответственностью "Мини Тайп", 2020. – С. 128-131.
5. Грынчак В. А. и др. Особенности эмбриотоксического действия диизонилфталата в экспериментах на лабораторных животных //Вестник Витебского государственного медицинского университета. – 2018. – Т. 17. – №. 4. – С. 72-77.
6. Грынчак В. А., Сычик С. И. Актуальные проблемы безопасного обращения диизонил фталата //Труды Белорусского государственного университета. Серия: Физиологические, биохимические и молекулярные основы функционирования биосистем. – 2016. – Т. 11. – №. 2. – С. 36-46.
7. Джалолов, Д. А. Взаимоотношения реактивности вегетативной нервной системы, показателей эндогенной интоксикации, и базофильных клеток аденогипофиза белых крыс / Д. А. Джалолов, А. Г. Карабаев, Ж. А. Карабаев // Вестник современных исследований. – 2018. – № 4.2(19). – С. 47-49.
8. Зокирова Н. Б., Ибрагимова Н. У. Лабораторные и структурные особенности реакции печени на острые отравления пестицидами //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2022. – Т. 8. – С. 60-62.
9. Зокирова Н., Маливская Л. Влияние внутриутробного воздействия пестицидов на постнатальное становление аденогипофиза потомства //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 11. – С. 63-66.
10. Зокирова Н.Б. Эндокрин-разрушающий и иммунотоксический эффекты пестицидов в условиях их поступления через организм матери//Вестник Ошского государственного университета. - 2020. - № 1-5. - С. 52-58.
11. Зокирова Н.Б., Тухтаев Н.К., Хайдарова К.И., Касимов С.Т. Взаимосвязь процессов пролиферации и деструкции клеток в различных иммунных и эндокринных органах при постнатальном развитии потомства, подвергнутого внутриутробному воздействию пестицидов//Морфология. - 2016. - Т. 149. № 3. - С. 89.

12. Казанцева Е. В., Долгушина Н. В., Ильченко И. Н. Влияние антропогенных химических веществ на течение беременности //Акушерство и гинекология. – 2013. – №. 2. – С. 18-23
13. Куксова М. А., Медведева А. С. Последствия влияния пестицидов на организм человека //Актуальные проблемы обеспечения безопасности в техносфере и защиты населения и территорий в чрезвычайных ситуациях. – 2016. – С. 262-264.
14. Ловинская А.В., Колумбаева С.Ж., Коломиец О.Л., Абилов С.К. Генотоксическое действие пестицида фипронила на соматические и генеративные клетки мышей//Генетика. - 2016. - Т. 52. № 5. - С. 561.
15. Масальцев Г.В. Влияние пестицидов дженериков из классов анилинопиримидинов и карбаматов на антиоксидантный статус крыс / Г. В. Масальцев, Т. Е. Вещемова, Н. А. Илюшина [и др.] // Современные проблемы эпидемиологии, микробиологии и гигиены: материалы XI Всерос. научно-практич. конф. молодых ученых и специалистов Роспотребнадзора,– Уфа: государственное автономное учреждение науки Республики Башкортостан "Башкирская энциклопедия", 2019. – С. 432-435.
16. Медведев Д. И. и др. Изучение морфологического состояния соматотропов аденогипофиза при развитии организма в условиях белково-энергетической недостаточности //Авиакосмическая и экологическая медицина. – 1995. – Т. 29. – №. 3. – С. 28-31.
17. Мишина Т. Н., Чеснокова Л. А. Влияние пестицидов и металлов переменной валентности на антиоксидантный статус у крыс //Успехи современного естествознания. – 2013. – №. 8. – С. 42-43.
18. Морфологические изменения различных органов в процессе постнатального развития потомства в условиях внутриутробного воздействия пестицидов / К. Р. Тухтаев, Н. Б. Зокирова, Н. К. Тухтаев [и др.] // Морфология. – 2014. – Т. 145. – № 3. – С. 198-198а.
19. Нигматова Г.И., Зокироеа Н.Б., Чиниева М.И. Жигар ва ут йуллари хола-тига фастокин пестицидининг токсик таъсири самараси// Педиатрия сохасида ёш олимларнинг ютуқлари” тезислар туплами II – қисм. - Тошкент, 17 -18 апрел, 2018. - С.123-124.
20. Нигматова Г.Р., Рахманов А.Х., Турсунов Э.А., Рузиева Н.А. Гистоструктурные особенности печени и её протоков при воздействии на организм пестицида "Фастокин"//Морфология. - 2018. - Т. 153. № 3. - С. 199-199а.
21. Нигматова Г.Р., Рахманов А.Х., Турсунов Э.А., Рузиева Н.А. Морфоцитологические изменения желудка при воздействии на организм пестицида "ФАСТОКИН"//Морфология. - 2018. - Т. 153. № 3. - С. 199а-200.

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕАКЦИИ ПЕЧЕНИ НА ХРОНИЧЕСКОЕ ОТРАВЛЕНИЕ ПИРЕТРОИДНЫМИ ПЕСТИЦИДАМИ

Зокирова Н.Б., Юлчиева С.Т.

Alfraganus university

Central Asian Medical University

Во всем мире проводится ряд широкомасштабных исследовательских работ, направленных на разработку и совершенствование методов профилактики, ранней диагностики и лечения отрицательных воздействий пестицидов. В этом плане особую актуальность приобретают: вопросы раскрытия биологических механизмов развития токсического эффекта; разработка токсикологических тестов, позволяющих определить остаточные количества разрушающих пестицидов и их метаболитов; совершенствование способов определения пестицидов в воде, почве и воздухе в условиях жаркого климата и оценки степени их отрицательных воздействий; выявление механизмов разрушающего действия пестицидов и разработка способов ранней диагностики скрытых токсических эффектов. Тем не менее, многие вопросы, связанные с разрушающим действием малых доз современных пестицидов, через организм, до настоящего времени остаются недостаточно выясненными.

Целью исследования явилось структурные особенности реакции печени на хроническое отравление пиретроидными пестицидами.

Поставленная цель исследования предопределила необходимость решения следующих задач: изучить морфологические, морфометрические структурные особенности печени у половозрелых крыс в динамике хронической интоксикации пиретроидными пестицидами.

Объектом исследования Эксперименты проводились у белых крысах, вес тела которых составлял 150-180г. При остром отравлении препарат вводили перорально наташагу, однократно при $\frac{1}{2}$ LD50, что соответствовало дозы 30 мг/кг на одну крысу. Печень изучали через 3, 7,14,21,30 дней после отравления.

Результаты: в динамике после введения препарата фипронил, наблюдается постепенное увеличение площади печени, занимаемой синусоидными гемокапиллярами. При этом постепенно уменьшается относительная площадь, занятая печеночными клетками. Это обуславливает увеличение индекса Визотто. Наибольшее увеличение индекса наблюдается на 7 сутки экспериментов, когда он почти вдвое превышает показатели контроля. В дальнейшем отмечается постепенное уменьшение площади синусоидов, и соответственно индекса Визотто. Морфометрические показатели сосудисто-паренхиматозных

отношений долики печени к 21-30 суткам опытов практически не отличается от контроля.

Таким образом, морфометрические исследования показали, что интоксикация фастокином приводит к гемомикроциркуляторным нарушениям в долях печени. Эти расстройства наиболее отчетливо выявляются на 3–7 сутки опытов и связаны с расширением и кровенаполнением синусоидных капилляров. Вероятно, они связаны с затруднением оттока крови по венозной системе печени в результате токсического воспаления.

Литература:

1. Горфинкель А.Н., Коваленко В.Л., Ратникова Л.И. и др. Клинико-морфологические параллели при бессимптомных (субклинических) вариантах хронических вирусных гепатитов В и С. //В кн.: Тезисы 2-го съезда Международного союза ассоциаций патологоанатомов. – М., 1999. – С. 63.
2. Горбанев С.А., Элиович, И. Г., Панкина Е. Н. Региональная модель интегрирования производственного контроля условий труда в систему социально-гигиенического мониторинга// Медицина труда и промышленная экология. 2016. - №6. - С. 29-33.
3. Дударев, А.А., Мизернюк, В.Н., Никанов А.Н. Стойкие органические загрязнители (СОЗ) и сахарный диабет среди коренного и пришлого населения Кольской Лапландии // Токсикологический вестник. – 2012. - № 4 (115). – С.7-12.
4. Жумадилова А.Р. Ешимбетова Г. З. Бапаева Г. Б. Нурхасимова Р. Г. Влияние пестицидов на формирование репродуктивного здоровья девочек-подростков, проживающих в хлопкосеющих регионах Казахстана //Журнал теоретической и клинической медицины. - Ташкент, 2015. - №4. - С. 140-142.
5. Зайченко Л.А., Абрамчук А.Б., Фадеенко Г.Д. Морфометрический анализ клеток стромы печени при различных типах реактивности организма человека в условиях действия некоторых биологических факторов //Морфология. – 1998. – № 3. – С. 50.
6. Захараш А.Д. Компьютерная морфометрия в диагностике хронического гепатита // Рос. журн. гастроэнтерол., гепатол, колопроктол. - 2005. - № 1. - С. 65.
7. Зокирова, Н.Б., Тухтаев К. Р. Постнатальный рост и становление щитовидной железы в условиях хронической интоксикации пестицидами // Врач-аспирант. – 2011. – Т.48, № 5.4. – С.565-569.
8. Ильницкая А. В., Березняк И. В., Тарасова Л. С. Профилактика нарушений здоровья при применении пестицидов в личных и фермерских подсобных хозяйствах // Здравоохранение Российской Федерации. - М., 2016. - Том 60 №1. - С. 31-34.

9. Искандаров А. Б. Характеристика условий труда, динамика показателей работоспособности, центральной нервной системы функции внимания работниц трикотажных производств Узбекистана // Медицинский журнал Узбекистана. - Ташкент, 2013. - №1. - С. 81-83

10. Искандаров Т. И., Романова, Л. Х., Искандарова Г. Т. Охрана окружающей среды и здоровья населения при применении нового дефолианта хлопчатника "УзДЕФ-К" // Гигиена и санитария. - М., 2016. - Том 95 № 8Г5016. - С. 721-724.

11. Зокирова Н.Б. Токсичность и опасность нового инсектицида Вигор. // Бюллетень ассоциации врачей Узбекистана. - 2009. - № 2. - С. 69-71.

Н.Б. Токсикологическая характеристика инсектицида Титан. 12. Зокирова // Журнал теоретической и клинической медицины. - 2012. - № 5. – С. 24-26.

13. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Lamda-cyhalothrin on the Thyroid Function of the Pregnant Rats and Their Offspring. // Medical and Health Science Journal – 2012. - Vol. 13. - pp. 86-92. www.pradec.en

14. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K., Tillabaev M.R., Amirullaev O.K., Otajonova A. N., Yarieva O. O. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Fipronil on Thyroid Function of Pregnant Rats and Their Offspring. // The Internet Journal of Toxicology. – 2013. – Vol. 10. - N. 1. www.ispub.com /IJTO/10/1/14550.

MEDICAL AND HYGIENIC ASPECTS OF PATHOLOGY DEVELOPMENT CHILDREN

Zokirova Nargiza Bahodirovna

*Doctor of Medical Sciences, of the Department
of Histology, Pathology and Embriology,
Tashkent, Alfraganus University
E-mail: nzokirova72@gmail.com*

Summary. The article includes data from literary analysis on medical and hygienic aspects the development of pathology in children, which are important for doctors, especially in pediatricians, as well as the study of this problem remains an open question for hygienists.

Key words: health, child, nutrition, school, growth.

Analysis of the literature shows that even economically in prosperous countries, there are children who need special care in terms of their physical and intellectual development. In literary sources provide information about the features of preschool age, when there is a restructuring of the functioning of many body systems, playing, according to most hygienists, a decisive role in the formation of the personality, determining the course of its development in subsequent stages ontogenesis. Children's health is determined by a combination of many factors, the characteristic of which, to a certain extent, depends, as on endogenous, and exogenous factors of various nature. As noted by the authors of literary sources, that among the reasons, leading to the growth of gastroenterological pathology, isolate a violation diet, bad habits (smoking, drinking alcohol), an increase in psycho-emotional stress and stress in children, significantly increased over the past 10 years. A negative impact should be noted unfavorable sanitary and hygienic and environmental conditions residence. In areas of ecological disadvantage, the frequency of detection gastroduodenal pathology in children is 2.5 times higher than in conventionally "Clean", and its course is more severe, with pronounced functional violations. At the same time, the question of the impact of environmental and social factors on the development of chronic diseases of the digestive tract in children and adolescents. Various factors (polluted air, poor quality drinking water, radiation, etc.) at the same time affect many target organs: respiration, digestive tract, genitourinary system, etc. Almost all sick children have neurovegetative changes and psycho-emotional disorders, reaching their maximum in adolescents. It is with them that begins manifest the phenomenon of "accumulation" of unfavorable exogenous (ecologically conditioned) and endogenous (exchanged conditioned, for example, due to metabolic syndrome) factors considered in a wide

range from purely functional to clinical manifestation of the disease. It is necessary to emphasize the originality of adolescence, very different from other periods of childhood, also having their own characteristics. The adolescent period of life is not characterized by only intense growth with varying degrees of severity and maturation of all organs and systems without exception, but also active individual socialization of the growing individual, performing the role of a kind of buffer between childhood and adolescence. In this period neuroendocrine restructuring of the body is exceptional in its importance of adolescent, which determines not only the level of health and quality of life, but and in no small measure protection in the future from the occurrence of many diseases.

Thus, at the end of the literary analysis, it can be noted that further study of this problem will provide an opportunity to conduct preventive measures.

Literature:

1. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Lamda-cyhalothrin on the Thyroid Function of the Pregnant Rats and Their Offspring. //Medical and Health Science Journal – 2012. - Vol. 13. - pp. 86-92. www.pradec.en
2. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K., Tillabaev M.R., Amirullaev O.K., Otajonova A. N., Yarieva O. O. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Fipronil on Thyroid Function of Pregnant Rats and Their Offspring. // The Internet Journal of Toxicology. – 2013. – Vol. 10. - N. 1. www.ispub.com/IJTO/10/1/14550.

СТРУКТУРНЫЕ ОСНОВЫ ПОСТНАТАЛЬНОГО ИММУНОГЕНЕЗА В УСЛОВИЯХ ХРОНИЧЕСКОГО ТОКСИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ОРГАНИЗМ МАТЕРИ

Зокирова Наргиза Баходировна

профессор кафедры «Медицина», Alfraganus University

E-mail: nzokirova72@gmail.com

Раскрытие механизмов иммунных дефицитов у детей, рожденных в экологически неблагоприятных условиях, является одной из актуальных задач современной медицины.

Целью данной работы было изучение влияния хронической интоксикации материнского организма пестицидами ламбда-цигалотрин и фипронил на структурно-функциональные особенности постнатального роста и становления иммунных органов потомства. Потомство, полученное от опытных (хроническое воздействие пестицидами) и здоровых (контроль) самок исследовали на 1 - 90 сутки после рождения. Органы иммуногенеза – тимус (Тм), лимфатические узлы (Лу), селезенка (Сел) и пейеровы бляшки (Пб) исследовались с помощью морфометрических, иммуно-гистохимических и электронно-микроскопических методов. Установлено, что хроническая интоксикация организма матери пестицидами приводит к определенным нарушениям процесса постнатального роста и становления органов иммунной системы у потомства. Выявлены определенные нарушения постнатального роста и развития клеток микроокружения Тм потомства. Уже к моменту рождения в Тм опытных животных, на фоне уменьшения общей площади долек, площадей корковых и мозговых зон, наблюдается уменьшение числа эпителио-ретикулярных клеток (ЭРК) на единицу площади дольки. Причем, среднее количество ЭРК более наглядно уменьшалось в корковой зоне Тм, а мозговой зоне наблюдалось умеренное, но недостоверное снижение числа ЭРК. Прирост числа ЭРК наблюдалось вплоть до 21 суток, затем количество ЭРК стабилизировалось, оставаясь достоверно низким по сравнению с контролем. Электронно-микроскопически в ЭРК Тм опытных животных выявлено гипоплазия эндоплазматической сети, комплекса Гольджи и гетерогенность секреторных вакуолей, указывающих на нарушение секреторной активности клеток. Одновременно отмечена высокая функциональная активность макрофагов корковой зоны, которые интенсивно фагировали апоптозных и деструктивных тимоцитов. Все это свидетельствовало о замедлении процесса формирования клеточного микроокружения в Тм и нарушении секреторной функции ЭРК, что, в свою очередь, способствует нарушению регуляторной деятельности тимуса.

Нарушение функций тимуса приводило к существенному замедлению темпов формирования структурно-функциональных зон периферических органов иммуногенеза. Отмечено уменьшение площади белой пульпы Сел в целом, темпы формирования периартериолярных (Т-зависимых) зон достоверно отставали от контрольных показателей. Значительная задержка постнатального формирования Т- и В-зависимых структурно-функциональных зон наблюдалась и в Лу. Также установлено снижение темпов формирования Пб, что морфологически проявлялось в более позднем формировании структурно-функциональных зон, уменьшении числа и площадей лимфатических фолликулов, и особенно, площади межфолликулярной зоны органа. Во всех зонах исследованных органов отмечалось снижение пролиферативной активности клеток лимфоцитопоза при одновременном повышении степени их апоптоза и деструкции.

Таким образом, хроническая интоксикация организма матери оказывает отрицательное влияние на течение постнатального развития и становления иммунной системы потомства, что может играть существенную роль в патогенезе иммунных дефицитов у новорожденных и детей, рожденных в экологически неблагоприятных условиях.

Литература:

1. Зокирова Н.Б. Токсичность и опасность нового инсектицида Вигор. //Бюллетень ассоциации врачей Узбекистана. - 2009. - № 2. - С. 69-71.
2. Зокирова Н.Б. Токсикологическая характеристика инсектицида Титан. // Журнал теоретической и клинической медицины. - 2012. - № 5. – С. 24-26.
3. Mnif W., Hassine A.I., Bouaziz A., Bartegi A., Thomas O., Roig B. Effect of Endocrine Disruptor Pesticides: A Review// Int. J. Environ. Res. Public Health., –2011. – Vol. 8, – pp. 2265–2303.
4. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Lamda-cyhalothrin on the Thyroid Function of the Pregnant Rats and Their Offspring. //Medical and Health Science Journal – 2012. - Vol. 13. - pp. 86-92. www.pradec.en
5. Tukhtaev K. R., Zokirova N. B., Tulemetov S. K., Tukhtaev N. K. Effect of Prolonged Exposure of Low Doses of Fipronil on Thyroid Function of Pregnant Rats and Their Offspring. // The Internet Journal of Toxicology. – 2013. – Vol. 10. - N. 1. www.ispub.com/IJTO/10/1/14550.
6. Tukhtaev K. R., Tulemetov S. K., Zokirova N. B., Tukhtaev N. K. Prolonged exposure of low doses of Fipronil causes oxidative stress in pregnant rats and their offspring. // The Internet Journal of Toxicology. – 2013. – Vol. 10. - N. 1. www.ispub.com/IJTO/10/1/14550.

7. Tukhtaev K. R., Tulemetov S. K., Zokirova N. B., Tukhtaev N. K. Effect of long term exposure low doses of lambda-cyhalothrin on the level of lipid peroxidation and antioxidant enzymes of the pregnant rats and their offspring. //Medical and Health Science Journal. – 2012. - Vol. 13. - pp. 93-98. www.pradec.en

8. Tukhtaev N. K., Zokirova N. B. The influence of in utero and early postnatal exposure to pesticides on the process of cells apoptosis and proliferation in immune and endocrine organs of the offspring //European Science Review –Austria, Vienna, 2017. – №3-4, – pp. 57-58.

9. Vandenberg L. N., Colborn T., Hayes T. B., Heindel J. J. et al. Hormones and Endocrine-Disrupting Chemicals: Low-Dose Effects and Nonmonotonic Dose Responses. //Endocrine Reviews. -2012.- Vol. 33. - pp. 378-455.

IQLIM SHAROITLARI O'ZGARISHI MUAMMOLARI

Bozorov Subxon Esanovich

Buxoro Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi

Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Bugun iqlim o'zgarishi insoniyat oldida turgan eng jiddiy muammo ekani jahon hamjamiyati va mamlakatimiz tomonidan tan olingan. Iqlim o'zgarishi inson hayotining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatmoqda va iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini oldini olish hamda yangi hayot sharoitlariga moslashish bo'yicha kechiktirilmaydigan choralar ko'rishni talab etmoqda. Ushbu maqolada iqlim o'zgarishlarining jahon va mamlakatimizdagi holati o'rganilgan.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, salomatlik, to'g'ridan to'g'ri mexanizmlar, bilvosita mexanizmlar, ijtimoiy dinamika.

KIRISH

Iqlim o'zgarishi muammosi yildan-yilga dolzarblashib bormoqda. Nima sababga ko'ra iqlim bunchalik injiq bo'lib qoldi? Bu holatni o'zgartirish uchun biz nima qilishimiz lozim? Bizni kelajakda nimalar kutmoqda?

ADABIYOTLAR SHARHI

Iqlim o'zgarishining inson salomatligiga ta'siri orasida jarohatlar va odamlarning halok bo'lishiga olib keladigan ekstremal ob-havoning bevosita ta'siri[1], shuningdek, hosilning yetishmasligi yoki toza ichimlik suvidan foydalanishning etishmasligi kabi bilvosita ta'sirlar kiradi[2]. Iqlim o'zgarishi aholi salomatligi uchun keng ko'lamli xavflarni keltirib chiqaradi[3]. Sog'liq uchun xavflarning uchta asosiy toifasiga quyidagilar kiradi: (1)to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiluvchi ta'sirlar (masalan, issiqlik to'lqinlari, ekstremal ob-havo ofatlari tufayli), (2)ekologik tizimlar va munosabatlardagi iqlim bilan bog'liq o'zgarishlar (masalan, ekinlar hosildorligi, chivin ekologiyasi) orqali yuzaga keladigan ta'sirlar., dengiz mahsuldorligi) va (3)qashshoqlik, ko'chish va ruhiy salomatlik muammolari bilan bog'liq ko'proq tarqalgan (bilvosita) oqibatlar.

Aniqroq aytganda, salomatlik va issiqlik o'rtasidagi bog'liqlik (global haroratning oshishi) quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi[4]: zaif aholining issiqlik to'lqinlariga ta'siri, issiqlik bilan bog'liq o'lim, jismoniy faollik va mehnat qobiliyatiga va ruhiy salomatlikka ta'siri. Ba'zi hududlarda ko'payishi mumkin bo'lgan bir qator iqlimga sezgir yuqumli kasalliklar mavjud, masalan, chivinli kasalliklar, vibrion patogenlar kasalliklari, vabo va ba'zi suv bilan yuqadigan kasalliklar[4]. Sog'liqqa, shuningdek, o'rmon yong'inlari paytida jarohatlar, kasalliklar va havoning ifloslanishi

orqali ekstremal ob-havo hodisalari (suv toshqini, bo'ronlar, qurg'oqchilik, o'rmon yong'inlari) jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Iqlim o'zgarishining sog'liq uchun boshqa ta'sirlari orasida dengiz sathining ko'tarilishi tufayli migratsiya va ko'chish kiradi; oziq-ovqat xavfsizligi va kam ovqatlanish[4], ichimlik suvining kamayishi, okeanlar va ko'llarda zararli suv o'tlari gullashining ko'payishi va issiqlik to'lqinlari paytida qo'shimcha havo ifloslantiruvchisi sifatida ozon darajasining oshishi[5]. Iqlim o'zgarishining ilon chaqishi epidemiologiyasiga ta'siri bo'yicha mavjud dalillar cheklangan, ammo ilon chaqishi xavfining geografik o'zgarishi kutilmoqda: Shimoliy Amerikada shimolga, Janubiy Amerika, Mozambikda va Shri-Lankadajanubga chaqish holatlari ko'payadi[6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Iqlim o'zgarishining sog'liqqa ta'siri butun dunyo bo'ylab seziladi, ammo nomutanosib ravishda kam ta'minlangan aholiga ta'sir qiladi, bu ularning iqlim o'zgarishiga zaifligini, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda yomonlashtiradi[4][7]. Yosh bolalar oziq-ovqat tanqisligiga va keksa odamlar bilan birga haddan tashqari issiqlikka eng zaifdir[8].

Iqlim o'zgarishi sog'liqni saqlash natijalari bilan uchta asosiy yo'l, mexanizm yoki xavf orqali bog'lanadi[8].

- To'g'ridan-to'g'ri mexanizmlar yoki xavflar: ekstremal ob-havoning o'zgarishi va buning natijasida bo'ronlar, suv toshqini, qurg'oqchilik, issiqlik to'lqinlari (o'rmon yong'inlari bu erda ham mos keladi)[4]

- Bilvosita mexanizmlar yoki xavflar: ular biosferadagi o'zgarishlar (masalan, kasallik yuki va kasallik tashuvchilarining tarqalishi yoki oziq-ovqat mavjudligi, suv sifati, havoning ifloslanishi, erdan foydalanishning o'zgarishi, ekologik o'zgarishlar) orqali amalga oshiriladi.

- Ijtimoiy dinamika (yosh va jins, sog'liqni saqlash holati, ijtimoiy-iqtisodiy holat, ijtimoiy kapital, sog'liqni saqlash infratuzilmasi, harakatchanlik va ziddiyat holati)

Ushbu sog'liq uchun xavflar "ijtimoiy va geografik o'lchamlarga ega, dunyo bo'ylab notekis taqsimlanadi va ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish, texnologiya va sog'liqni saqlash xizmatlari ta'siriga ta'sir qiladi"[8].

XULOSA VA MUNOZARA

Iqlim o'zgarishi quruqlik va dengizdagi oziq-ovqat xavfsizligi va kam ovqatlanishga ta'sir qiladi. Oziq-ovqat xavfsizligi ortib bormoqda (asosiy sabablarning ba'zilari iqlim o'zgarishi bilan bog'liq, masalan, ekstremal ob-havo hodisalari, zararkunandalar va patogenlarning ko'payishi) va 2019-yilda 2 milliard odamga ta'sir ko'rsatdi[4]

Yer yuzidagi oziq-ovqat xavfsizligi

2050-yilga kelib iqlim o'zgarishi tufayli oziq-ovqat mahsulotlarining mavjudligi va sifatining pasayishi tufayli har yili 500 000 dan ortiq kattalar o'limi prognoz qilinmoqda[15]

Iqlim o'zgarishining O'zbekistondagi oqibatlarini yumshatish bo'yicha qisqa va o'rta muddatli chora-tadbirlarni amalga oshirish rejasida belgilangan vazifalar bajarilishi holati yuzasidan O'zgidromet xizmati markazi Bosh direktorining axboroti eshitildi.

Qayd etilganidek, iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlari global miqyosga ega bo'lib, bizning hududimizda ham yaqqol namoyon bo'lmoqda. Birgina Orol dengizi falokati natijasida Markaziy Osiyoda iqlim o'zgarishi dunyo ko'rsatkichlaridan 2 barobar jadalroq kechmoqda. Daryolar suvini shakllantiruvchi muzliklarni tobora erib borishi, chang bo'ronlari davriyligi va ularning ortib borishi, yerlarning degradatsiyaga uchrashi, suv resurslarining taqchilligi kabi salbiy ko'rinishlarda namoyon bo'lmoqda.

Mamlakatimizda iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatish, "yashil" iqtisodiyotga o'tish, ekologik barqarorlikni ta'minlash va bioxilma-xillikni saqlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Iqlim o'zgarishiga ta'sir ko'rsatuvchi yoqilg'i-energetika, sanoat, qurilish tarmoqlaridan tashlanayotgan ifloslantiruvchi moddalarni keskin kamaytirish maqsadida hozirda "yashil" iqtisodiyotga o'tish bo'yicha keng qamrovli Strategiya, qayta tiklanuvchi energetikani rivojlantirish dasturi hayotga tatbiq etilmoqda.

Iqtisodiyot tarmoqlari, qurilish va energiya tejamkorligini oshirish yuzasidan qabul qilingan strategik dasturlar va ularni ijrosi O'zgidromet tomonidan hisob-kitoblar va tadqiqotlar asosida tahlil qilingan. Natijada, O'zbekiston Iqlim bo'yicha Parij kelishuvi doirasida 2030 yilga yalpi ichki mahsulotga nisbatan issiqxona gazlari ulushini 35% kamaytirishga erishiladi.

Shuningdek, Iqlim o'zgarishining O'zbekistondagi oqibatlarini yumshatish bo'yicha chora-tadbirlar rejasi kiritilgan 51 ta tadbirdan hozirda 16 tasi to'liq bajarilgan. Qolgan vazifalar ijrosi amalga oshirilmoqda.

Jumladan, o'rmon xo'jaliklari tomonidan 700 gektardan ortiq maydonda niholxona va ko'chatxonalar tashkil etilgan. Chorvoq suv ombori yuqori qismida 66 gektar maydonda yong'oq va bodom daraxt turlaridan o'rmonzorlar barpo etilgan. Shuningdek, qishloq xo'jaligi yerlarida shamol va suv eroziyasidan himoya qilish uchun 500 gektarda ixota daraxtzorlari tashkil etilgan.

Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan qiymati 993 mln so'mlik loyiha, shuningdek, Orol dengizining qurigan tubida tuproq sho'rlanishi va iqlim o'zgarishiga qarshi innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish hamda Orolbo'yi mintaqasi sho'rlangan yerlarida ekologik holatni yaxshilashga qaratilgan 664,2 mln so'mlik 2 ta startap loyiha moliyalashtirilgan.

Yoqilg‘i-energetika tarmog‘idagi issiqxona gazlari ajratmalarini kamaytirish bo‘yicha olib borilgan tahlillar natijasida respublikada yiliga qariyb 1,0 mln tonna tashlanmalar turg‘un manbalardan tashlanishi, shundan, 21,3 foizi energetika sohasi hissasiga to‘g‘ri kelishi aniqlangan.

Bundan tashqari, sohada qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanish maqsadida ham qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2021 yilda Navoiy viloyatida quvvati 100 MVt bo‘lgan quyosh fotoelektr stansiyasi ishga tushirilgan. Qoraqalpog‘istonda 100 MVt quvvatli yangi shamol elektr stansiyasi qurilishi boshlangan.

Adabiyotlar

1. „Human Health: Impacts, Adaptation, and Co-Benefits — IPCC“. 2020-yil 31-oktyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2020-yil 11-oktyabr.
2. „Water and the global climate crisis: 10 things you should know“ (en). www.unicef.org. 2021-yil 27-oktyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2021-yil 27-oktyabr.
3. Jump up to:3,0 3,1 „WHO calls for urgent action to protect health from climate change – Sign the call“. www.who.int. World Health Organization (2015). 2015-yil 8-oktyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2020-yil 19-aprel.
4. Jump up to:4,00 4,01 4,02 4,03 4,04 4,05 4,06 4,07 4,08 4,09 4,10 4,11 4,12 4,13 4,14 4,15 Romanello, Marina; McGushin, Alice; Di Napoli, Claudia; Drummond, Paul; Hughes, Nick; Jamart, Louis; Kennard, Harry; Lampard, Pete et al. (October 2021). "The 2021 report of the Lancet Countdown on health and climate change: code red for a healthy future". *The Lancet* 398 (10311): 1619–1662. doi:10.1016/S0140-6736(21)01787-6. PMID 34687662.
5. McMichael, Anthony J; Woodruff, Rosalie E; Hales, Simon (March 2006). "Climate change and human health: present and future risks". *The Lancet* 367 (9513): 859–869. doi:10.1016/s0140-6736(06)68079-3. PMID 16530580.
6. Bhaumik, Soumyadeep; Beri, Deepti; Jagnoor, Jagnoor (October 2022). "The impact of climate change on the burden of snakebite: Evidence synthesis and implications for primary healthcare". *Journal of Family Medicine and Primary Care* 11 (10): 6147–6158. doi:10.4103/jfmpe.jfmpe_677_22. PMID 36618235.
7. Li, Ang; Toll, Mathew; Martino, Erika; Wiesel, Illan; Botha, Ferdi; Bentley, Rebecca (March 2023). "Vulnerability and recovery: Long-term mental and physical health trajectories following climate-related disasters". *Social Science & Medicine* 320 (115681): 115681. doi:10.1016/j.socscimed.2023.115681. PMID 36731303.
8. Jump up to:13,0 13,1 13,2 Watts, Nick; Adger, W Neil; Agnolucci, Paolo; Blackstock, Jason; Byass, Peter; Cai, Wenjia; Chaytor, Sarah; Colbourn, Tim et al. (2015). "Health and climate change: policy responses to protect public health" (en). *The Lancet* 386 (10006): 1861–1914. doi:10.1016/S0140-6736(15)60854-6. PMID 26111439.
9. <https://hydromet.uz/ru/taxonomy/term/499>

THE DIFFERENCES BETWEEN ALLEGORY AND SYMBOLISM

Mirzayeva Zilola Mahammadjon qizi

Annotation: Literary terms such as allegory and symbol frequently lack clearly defined and precise senses, a fact that may reflect either the state of literary studies or the nature of their subject matter or a combination of both.

Keywords: symbol, poetry, allegory, poems, literary.

ABSTRACT

Literary terms such as allegory and symbol frequently lack clearly defined and precise senses, a fact that may reflect either the state of literary studies or the nature of their subject matter or a combination of both. Crisp (2001: 6–8) outlines the history of allegory. Two major senses or trends of sense occur in the rhetorical tradition, though they are never sharply demarcated. The first reflects the derivational morphology of ancient Greek *allegoria*, or ‘other speaking’, and simply denotes figurative language in general, meaning something other than what one says. The second is significantly narrower and denotes anything from sentential, as opposed to nominal or predicative, metaphor as defined in Miller (1993: 382–6), through extended metaphor up to an entire narrative poem such as *The Faerie Queene*. Allegory in all its forms was thus understood as part of the general continuum of metaphorical and figurative language.

INTRODUCTION

Allegory and symbolism are two literary devices that are often confused with each other. Although they share some similarities, they have distinct differences that set them apart. Understanding these differences can help readers and writers appreciate the nuances of literature and gain a deeper understanding of the messages conveyed by authors.

An allegory is a story or narrative that has a hidden or symbolic meaning. It uses characters, events, and objects to represent abstract ideas and concepts. Allegories are often used to convey moral, political, or social commentary. They can be found in many forms of literature, including fables, parables, and myths.

Symbolism, on the other hand, is a literary device that uses objects, characters, or actions to represent abstract ideas or concepts. Unlike allegory, symbolism is not a complete narrative or story. Instead, it is a single element that enhances the meaning of a text. Symbols can be found in all forms of literature, from poetry to novels to plays. Understanding the difference between allegory and symbolism can help readers and writers appreciate the depth and complexity of literature.

Allegory and symbolism are two literary devices used to convey deeper meanings and messages in literature. While they may seem similar, there are distinct differences between the two.

Allegory is a story or poem in which characters, events, and settings are used to represent abstract ideas and themes. In an allegory, the characters and plot are often highly symbolic and represent something beyond their literal meaning. For example, George Orwell’s “*Animal Farm*” is an allegory in which the animals represent different

classes of people and the events of the story represent the Russian Revolution and the rise of Stalinism.

Symbolism, on the other hand, is the use of one or more objects to represent something else. In literature, symbolism can be used to represent a wide range of ideas, from emotions and feelings to political and social issues. For example, the green light in F. Scott Fitzgerald's "The Great Gatsby" symbolizes Gatsby's longing for Daisy and the American Dream.

In summary, allegory and symbolism are both powerful literary devices that can be used to convey deeper meanings and messages in literature. While they share some similarities, they are distinct in their approach and execution.

Allegory and **symbolism** are related [literary devices](#), but they should not be confused.

- An **allegory** is a narrative that can be understood both literally and figuratively. It is a complete story that can be interpreted to reveal a hidden meaning. An allegory employs symbols and metaphors to convey a deeper moral or philosophical concept.

- **Symbolism**, on the other hand, is the use of words, images, or objects in a text to represent a concept or idea. Symbols are often more open to interpretation and may have multiple meanings.

For example, Plato's allegory "The Cave" illustrates the philosopher's journey from ignorance to wisdom. To convey this abstract idea, Plato uses symbols like the cave (the world of illusion), the light (knowledge), and the chains (the senses).

In other words, an allegory encompasses an entire text, whereas symbolism uses symbols that contribute to the overall meaning of a text.

CONCLUSION

Literature is full of symbolism and literary devices with a deeper meaning beyond what the words on the page say. Allegories and symbolism are two such literary devices commonly used in English writing.

Symbolism is a series of symbols that make abstract ideas easier to understand. An allegory is a story, poem or image with a hidden meaning. An allegory is a type of symbolism, but other types exist as well.

The Differences Between Allegory and Symbolism

Because allegory is a type of symbolism, there are fewer differences between the two, but there are some.

The main difference between allegory and symbolism is how they are presented. Allegory is a narrative, as the moral lesson is in the form of an allegorical story. Symbolism is a literary device that presents one particular item, like a dove, to represent something else (peace).

In other words, an allegory is a whole story, poem, or book. Symbolism can be just a part of the story, poem, or book. If you liked this post, you might also be interested in our guide on the grammatical expletive.

A Final Word on Allegory vs. Symbolism

Literary tools make writing more interesting and engaging, and knowing the differences between them is helpful both in writing and in interpreting literature.

Allegory has a story with a hidden meaning. It is not direct but asks the reader to dig in and discover the meaning of the work. Symbolism, which includes allegory, is a literary device that uses an item to represent something else, usually a physical, observable time that represents something metaphysical.

Because an allegory is a type of symbolism, there is some overlap between the two, but understanding how writers present allegories will help you interpret works more easily as you discover the hidden meanings behind the stories you love.

In recent years, attempts have been made to overcome “die leidige Debatte über Symbol und Allegorie” (the exasperating debate about symbol and allegory) and to reestablish each concept individually.[1] Frauke Berndt and Christoph Brecht’s edited volume *Aktualität des Symbols* (2005; *Continued Relevance of the Symbol*) explores not just the semiotic, aesthetic, and rhetorical potential of the symbol, but also aims for a wider rehabilitation of it as a valuable concept for describing and criticizing specific cultural formations: “Erst heute, nach dem allmählichen Verblässen der poststrukturalistischen Bilderverbote, kann die von Cassirer [in der Philosophie der symbolischen Formen (1923/29)] markierte Systemstelle ‘Symbol’ neu besetzt werden” (Only today, now that poststructuralist iconoclasm has gradually lessened, can we recuperate the node in the system that Cassirer marked as “symbol”).[2]

REFERENCES

1. Eva Geulen, “Making Symbols – Doing Gender. Vor- und Nachgeschichte des Symbols (G.W.F. Hegel, Judith Butler),” in *Aktualität des Symbols*, ed. Frauke Berndt and Christoph Brecht (Freiburg i.B.: Rombach, 2005), 322.
2. Frauke Berndt, “Symbol/Theorie,” in *Aktualität des Symbols*, ed. Frauke Berndt and Christoph Brecht (Freiburg i.B.: Rombach, 2005),
3. Eva Geulen, “Making Symbols – Doing Gender. Vor- und Nachgeschichte des Symbols (G.W.F. Hegel, Judith Butler),” in *Aktualität des Symbols*, ed. Frauke Berndt and Christoph Brecht (Freiburg i.B.: Rombach, 2005), 322.
4. Frauke Berndt, “Symbol/Theorie,” in *Aktualität des Symbols*, ed. Frauke Berndt and Christoph Brecht (Freiburg i.B.: Rombach, 2005),
5. Crisp, P. (2005) ‘Allegory, Blending and Possible Worlds’, *Metaphor and Symbol* 20(2): 115–21.

BLOOD-BORNE INFECTIONS

*No. 2 Namangan in the name of Abu Ali Ibn Sina
The leading teacher of a special subject of the technical
school of public health Turgunova Surayyo*

Blood diseases, diseases of the blood system - a group of diseases of peripheral blood and blood-forming organs. Causes of blood diseases and other indicators are disturbed. These changes depend on the genetic apparatus of the body, which determines the function of the nervous-endocrine system and other organs (stomach, liver) to control blood formation. Due to the complexity and diversity of the processes leading to blood diseases, blood diseases are conventionally divided into leukemias, anemias and coagulopathies depending on the diseases and clinical signs. mainly, red blood system diseases, white blood system diseases, thrombocyte (blood plates) diseases, differential help. Aplastic, hyperplastic changes occur in the blood system and the importance of other pathological processes in the removal of blood formation.

Red blood system diseases. This includes red blood cells - various anemias with reduced erythrocytes, various erythremias with court development, various leukemias, multiple myeloma, Hodgkin's disease (lymgranuloma-tose), lymphosarcoma, reticulosarcoma and other new ones.

Thrombocyte diseases appear due to a decrease in the activity of megakaryocyte cells or platelets in the bone marrow. These include idiopathic thrombocytopenic purpura, Glansman's disease. Although the blood diseases are different from each other, but they escalate with a certain energy and cause the failure of many organs of the body.

Blood diseases are treated depending on the type, characteristics and severity.

Everyone should take care of their life and health.

Today, blood diseases and infectious viruses spread from blood diseases are on the rise. In this regard, it is necessary for every patient to regularly use the doctor's examination and nursing care from the time of illness.

Today, about 35 million people in the world are living with the immunodeficiency virus, and about 10% of them contracted the disease through blood.

According to the World Bank, which considers the fight against poverty as its main goal, the situation in Central Asia is serious.

In recent years, according to experts, the transmission of infectious diseases due to blood transfusion in Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan is one of the problems that directly threatens the lives of the population.

A scientific investigation conducted by the World Bank, ministries of health and international experts shows that the blood collection and transfusion system in Central Asia is very outdated and everyone's life is in serious danger.

Patricio Marquez is one of the chief medical officers of the World Bank. He led recent research works.

According to Marquez, when blood samples taken from 7,500 people in Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan were carefully examined, the virus that leads to AIDS, hepatitis B, hepatitis C, and syphilis, that is, viruses that lead to ulcers, were found.

"In 2006-2007, it was found that hundreds of people became ill, particularly the immunodeficiency virus, due to the use of infected blood and needles in Kazakhstan and Kyrgyzstan. After that, Kazakhstan began to take strong measures against this problem," says Merkez.

Dozens of medical workers in Kazakhstan and Kyrgyzstan have been prosecuted, and the cases of some of them are still pending.

Medical experts of the World Bank say that the leaders of Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan are well aware of the fact that there are many cases of dangerous viruses being transmitted through blood.

The problem is widely discussed among the authorities, as well as with international experts who are trying to help, says Patricio Marquez.

"Blood infection and thus people getting sick is a sign of how weak the healthcare system is in Central Asia. The governments of the region have realized this."

Not only hospitals and other types of medical service institutions, but also laboratories and centers where blood is collected and stored work on the basis of old equipment and technologies. "Most of them are in a dilapidated condition. Funds and support are needed to update them," says a World Bank expert.

"First of all, everyone's life is at stake. If someone suddenly needs surgery or has an accident and is in critical condition, they need blood. So, people have to rely on infected blood," says Patricio Merkez.

"Governments should therefore immediately take measures against this problem with the help of the international community. Measures such as improving the quality of medical services and ensuring compliance with cleanliness rules are among them. Secondly, let the people know that blood is needed. Let people learn to donate blood for humanitarian purposes."

Marquez says that now people donate for money, that is, they sell their blood. According to the expert, media and the government should jointly conduct campaigns in the society under the slogan "healthy blood - healthy body".

"Modernization of blood laboratories is the demand of the times. They have been neglected in Central Asia for the past 20 years. In general, blood donation centers, the

equipment used there, and the entire medical service system are very backward. Very little money is allocated for their improvement. In our opinion, the outside world can help a lot in this," says Merkez.

According to the scientists who investigated the situation, it is the highest duty of the relevant departments and authorities to help people who have contracted a dangerous disease as a result of blood transfusion.

The World Bank, the US Centers for Disease Control and other foreign institutions can only advise and assist the government. Infection and disaster do not choose a soul. So, says medical scientist Patricio Marquez, the fight against this problem is the duty of all responsible agencies and officials to their people.

Much attention has been paid to the prevention of occupational transmission of blood-borne pathogens (BBP), including human immunodeficiency virus (HIV), hepatitis B virus (HBV) and, more recently, hepatitis C virus (HCV). Although HCWs are the primary occupational group at risk for infection, any worker who is exposed to blood or other potentially infectious body fluids while performing work duties is at risk. Populations at risk for occupational exposure to BBP include health care workers, public safety and emergency response workers, and laboratory researchers and death specialists. As the number of people infected with HIV and other blood-borne infections and requiring medical care increases, the potential for occupational transmission of blood-borne pathogens, including HIV, increases.

In 1982 and 1983, the US Centers for Disease Control and Prevention (CDC) recommended that patients with acquired immunodeficiency syndrome (AIDS) be treated according to the (now obsolete) category of "blood and body fluid precautions" (CDC 1982). ; CDC 1983). HIV, the causative agent of AIDS, is documented to be transmitted to health care workers through skin and mucosal contact with HIV-infected blood, and the HIV status of most patients or blood samples encountered by HCWs is unknown. to understand The time of the outbreak prompted the CDC to recommend that blood and body fluid precautions be applied to all patients, a concept known as "universal precautions" (CDC 1987a, 1987b). The use of universal precautions eliminates the need to identify patients with bloodborne infections, but is not intended to replace general infection control practices.

In the US, the CDC's recommendations do not have the force of law, but have often served as the basis for government regulations and voluntary action by industry. The Occupational Health and Safety Administration (OSHA), a federal regulatory agency, published a standard for occupational exposure to bloodborne pathogens in 1991 (OSHA 1991). OSHA has concluded that a combination of engineering and work practice controls, personal protective clothing and equipment, training, medical supervision, signs and labels, and other regulations can help minimize or eliminate

exposure to bloodborne pathogens. The standard also required employers to administer hepatitis B vaccination to their employees.

8 symptoms that indicate an infection in the blood are as follows:

Sepsis is manifested when a bacterial infection enters the blood, and the body reacts to it with an increase in temperature. In many cases, there may be no other symptoms. If the body temperature does not decrease for a long time, you should consult a doctor.

A drop in body temperature

When an infection enters the blood, the temperature can not only rise, but also fall. Therefore, this is a serious signal that should not be ignored. Doctors note that if blood infection is manifested by a low temperature, it can be difficult to treat and lead to bad consequences.

Trembling

In many cases, shivering, which is observed along with the increase in temperature, is considered a characteristic symptom of blood damage. The patient should not forget to tell the doctor that he has tremors, even if it was not noticed during the medical examination.

Throbbing pain in the body

One of the symptoms of blood damage, which is often mistaken for the flu or a cold, is fever and pain. In sepsis, pain can be observed in the whole body or in a part of the body. For this reason, do not forget to consult a doctor.

Decreased blood pressure

A drop in blood pressure is characteristic of blood damage and is considered a symptom indicating that the infection has sufficiently spread and the onset of septic shock. In this case, the elasticity of blood vessels is lost.

Pulse acceleration

In sepsis, the body tries to speed up blood circulation to get rid of the infection. The number of heart contractions accelerates and the pulse increases to 90 per minute. That is why you should not be indifferent when this symptom is observed.

Shortness of breath

Shortness of breath with a rate of 22 breaths per minute is one of the symptoms of blood damage. The fact is that one of the common causes of sepsis is inflammation of the lungs. Due to the lack of oxygen in the blood, the body tries to cover the need by increasing the rate of breathing. Even if the infection is not in the lungs, due to the disease, the body's need for oxygen increases and the breathing becomes faster.

Pale color

When the blood is damaged, the body protects the brain and heart, the blood in other organs is reduced, therefore the skin color is pale.

Relaxation and drowsiness

In most cases, this symptom characteristic of blood damage can be observed mainly in adults, sometimes in young children. Fatigue is often observed when blood pressure increases, and blood circulation slows down in sepsis. This causes fatigue and sleepiness.

How to protect yourself from blood-borne diseases?

People who frequently inject themselves with blood and blood components actually belong to a dangerous group. Transmission of diseases through blood or blood components (hemocontact) is a serious condition encountered today. HIV/AIDS, hepatitis B, hepatitis C diseases are among hemocontact infections and the level of danger is high.

The HIV virus, an infectious disease that occurs only in humans, remains in the body for a lifetime, and its latent period extends from several months to 5-10 years. People infected with the virus appear healthy at first, and for a long time they do not show any symptoms of the disease. It is this period that is considered very dangerous, and persons infected with HIV can infect others without their knowledge. In HIV infection, the immune system (the ability to fight diseases) that works normally suppresses the attack of the virus for years. The virus continuously multiplies in the body and gradually destroys the immune system. Without proper treatment, Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS) develops. During this period, the body becomes susceptible to various infectious diseases. HIV infection, hepatitis B, hepatitis C can be transmitted by hemocontact method (that is, during procedures involving disruption of the integrity of the skin and mucous membranes). For example:

- When affected by HIV infection;
- when untested blood and blood products are transfused to patients;
- when organs and tissues are transplanted;

- when non-sterile medical and non-medical tools are used (razor, manicure, pedicure, cosmetology equipment, disposable syringes with blood remains) there is a greater risk of infection.

When our people apply to treatment and prevention institutions for this or that treatment, they must pay special attention to the use of disposable syringes, systems, gloves, as well as the quality of the equipment used in household service stations. In general, to avoid diseases such as HIV infection, hepatitis B, hepatitis C, it is necessary to follow the following:

1. To make sure that the equipment used during shaving, manicure, pedicure, cosmetology, and tattoo procedures in household service branches is sterilized.

2. Use only personal razors, toothbrushes and other personal hygiene products at home.

3. Use only sterile, single-use equipment when medical procedures are necessary.

Therefore, none of us should be careless about our health. Only then the risk of accidental disease transmission is far away from us.

Therefore, none of us should be careless about our health. Only then the risk of accidental disease transmission is far away from us.

In conclusion, it should be said that if you start to notice the symptoms of any blood-borne disease, it is more important than ever for you to immediately undergo a medical examination, observe hygiene, and take care of your health.

LIST OF REFERENCES:

1. Decision of the President of the Republic of Uzbekistan, No. PQ-3800 of 22.06.2018
2. <https://www.iloencyclopaedia.org/uz/part-xvii-65263/health-care-facilities-and-services/item/447-prevention-of-occupational-transmission-of-bloodborne-pa>
3. Bahadir AVEZOV, an epidemiologist at the Bukhara Regional AIDS Center, department of methodical, preventive and anti-epidemic activities. "Health"
4. <https://www.amerikaovozi.com/a/a-36-2008-06-18-voa1-93359919/802097.html>
5. <https://library.tsd.uz/storage/books/March2022/dnitdcfuwhw2rLDFnECS.pdf>

«МУСУЛЬМАНСКОЕ ПРАВО НА ДОНОРСТВА ПРИ ТРАНСПЛАНТАЦИИ»

Махмудова Муаттар

*Международная исламская академия Узбекистана
По направлению исламоведение 1 – курс Магистрант*

Аннотация: Данная статья посвящена к глобальному вопросу в исламском мире, которая предстоит к решению: «отношения источников мусульманского право к донорству при трансплантации».

Ключевые слова: донор, реципиент, трансплантация, орган.

Неправильный образ жизнь людей, плохая экология, а также применения спиртных напитков и табаков день за днем увеличивает количество пациентов со страшной диагностикой как, например: сахарный диабет, анемия, проблема сердцам, нарушения печени и к нему относящийся все группы заболевания. В случаи в недееспособности органов человека, нынешняя хирургия прибегает к новому методу восстановления их с помощью трансплантации. Трансплантация органов – это пересадка определенного органа в другое положения в том же человеке или же посредством донора. Донор – это тот человек, который самовольно согласуется на пересадку своего органа другому человеку, с целью спасти больному жизнь, если он является ему родственником, в других случаях доноры продают свои органы из-за финансовых нужд. И так возникает вопрос, как относится шариат, то есть мнения ученых, на данное медицинское новшество? В этой статье попытаемся разобраться и найти соответствующие ответы на поставленные вопросы.

Еще при жизни пророк Мухаммад (с.а.в.) указывал на то что: «медицина будет постоянно развиваться, и настанет такое время, когда можно будет найти лечения от всех болезней, кроме как старости и смерти». То есть, от старости смерти нет лечения.

Также существует еще один хадис, указывающий на положительное отношение пророка Мухаммеда (с.а.в.) на медицинские исследования сказав: *«Аллах не создал ни одной болезни, от которой Он не создал бы лекарства. Если где-то существует болезнь, то обязательно существует и лекарство. Главное, чтобы человек не терял надежды и продолжал бы искать лекарства»*.¹

Следовательно, согласно приведенным двум хадисам, пророк не указывал на запретность применения медицинских инноваций, которые существует по сей

¹ Сборник 40 хадисов имама Ан-Навави

день. Но при этом, следует учитывать намерения людей, то есть все это должно применяться только в лечебных целях, а не для того чтобы изменить свой внешний вид или то что было даровано ему Аллахом. Одним из таких методов лечения является пересадка органов. Существует разновидность таких операций это исходит от видов органа, трансплантируемой пациенту со стороны донора. С точки зрения исламских ученых сугубо запрещается проведения таких операции, если это будет грозить на здоровье и на жизнь донора вообще. Например, запрещается пересадка единых органов как сердце, печень и другие, без которых невозможно продолжительность жизни донора. В качестве прямого довода стоит привести фетву шейха Мухаммада Сиддыка на донорства органов, (и этот же вопрос разъяснял и шейх Ахмад Кути), «можно утверждать: трансплантация органов в Исламе разрешена, если она совершается в рамках, определенных шариатом и совершается в рамках таких правил: *донор должен быть в здравом уме, взрослым — не моложе 21 года; он должен быть донором по своему желанию, а не про принуждению. Орган, который при этом изымается у человека, не должен быть таким, от которого зависит его здоровье или жизнь. Также запрещена трансплантация половых органов.*»²

Критерий на донорства живого человека

Следует особо подчеркнуть, что донорам должен быть человек, который самовольно дает свое согласия на любые операции, ведь запрещается принуждать кого либо, так как в исламе нет принуждения. В качестве довода они приводят (256 аят, из суры Карова) где говорится: «Нет принуждения в религии»³

Некоторые мыслители ислама считают, «перед проведением трансплантации органов, врач должен убедиться, что это единственный и последний способ спасти пациенту жизнь, чтобы не ставить в большой риск и опасность жизнь двух людей.

Единогласно исламские ученые считают, что нельзя продавать донорские органы или обменивать их на что либо, так как человек не является объектом для продаж. Он должен приступить к данному доброму делу только ради Аллаха, конечно если ему это не грозит опасность здоровью».

Трансплантация органов разрешена как от живого человека, так и от мертвого. Чтобы пересадка органов от умершего человека была разрешена, необходимо соблюдение следующих условий:

Опытные врачи должны вынести решение, что пересадка органов является единственным средством выздоровления для больного.

² <https://islam.in.ua/ru/analiz/ismagilov-spasenie-zhizni-v-islame-eto-odna-iz-velichayshih-cennostey>

³ Сура карова 256 аят перевод Эльмир Кулиев

Врачи должны быть уверены в том, что пересадка органов поможет больному человеку.

Умерший человек перед смертью должен оставить завещание, разрешающее пересадку его органов после смерти.

Донор органов должен быть признан мертвым, как с точки зрения медицины, так и с точки зрения религии.

Нельзя продавать донорские органы или обменивать их на что-либо.⁴

Исламская догматика на тело погибшего и на его донорства

Согласно последней всемирной статистике миллионы людей ждут своих очередей на пересадку легких, печени и других органов от которой зависит напрямую человеческая жизнь. К сожалению, многие отказываются на донорства, именно поэтому численность пациентов, которые ждут своих очередей, на тело погибших увеличивается день за днем, а другие даже не доживают свои очереди и погибают. Многие родственники погибшего даже отказываются давать свое разрешения на использования его тело для того чтобы спасти жизнь другому человеку. Конечно, в таких случаях нужно учитывать и психологическую травму, которую могут переживать его близкие. Отказ большинство мусульман на донорства погибшего объясняется тем, что в исламе запрещается не уважительное отношения к телу погибшего, при похоронах к его телу должны бережно относиться, аккуратно омыть его полной омовением, не ломая никакой части его тело сопроводить до подготовленного место, и завершить процесс похорон, соблюдая все правила установленный шариатом. В качестве доказательства приведу хадис, где говорится: «Сломать кость мертвому человеку подобно тому, как сломать ее живому», то есть по степени греха одинаково пред Богом. Отношение к телу покойного должно быть столь же уважительным, как и к живому.

С другой стороны разрешается резать тела трупов при следующих условиях:

«Допускается разрезать живот умершей женщины, в утробе которой находится живой зародыш, для спасения жизни младенца» (так считают богословы ханафитского и шафиитского мазхабов).

«Допускается разрезать живот умершему для извлечения из него чужого имущества (например, драгоценные камни) или собственного (например, проглоченного с намерением сохранить), которое было им проглочено» (так считают богословы ханафитского, шафиитского и маликитского мазхабов). Богословы-ханафиты добавляют: «Можно резать, но только тогда, когда

⁴ <https://islam-today.ru/veroucenie/vopros-otvet/razresena-li-v-islame-peresadka-i-donorstvo-organov>

невозможно компенсировать нанесенный другому ущерб из оставленного покойным имущества, и нет никого, кто мог бы компенсировать».

Современный богослов аз-Зухайли (и не только он) считает, что в случаях вынужденности и необходимости, к которым относятся, например, медицинские исследования, определение причины смерти покойного, уголовное разбирательство, где необходимо заключение экспертов о мотивах смерти в доказательство вины или невинности подозреваемого, допускаются анатомические исследования тела покойного.

Если только один выход используя его тело можно спасти жизнь другого человека ведь об этом в Коране говорится так: «По этой причине Мы предписали сынам Исраила (Израиля): кто убьет человека не за убийство или распространение нечестия на земле, тот словно убил всех людей, **а кто сохранит жизнь человеку, тот словно сохранит жизнь всем людям.** Наши посланники уже явились к ним с ясными знамениями, но многие из них после этого излишествуют на земле.» (Аль-Маида (Трапеза), 32-й аят).

Подводя итог, стоит подчеркнуть, что одним из важных критериев на донорства умершего человека является, то что, при жизни необходимо получить от него разрешение. Если же согласие потенциального донора не было получено, то в качестве исключения для спасения жизни другого человека могут дать согласие его ближайшие родственники, которые уполномочены принимать такое решение от его имени. Но это касается той ситуации, когда вопрос изъятия органа актуален в данный момент: есть человек, которому для спасения его жизни необходима пересадка органа.

Последним условием — этот орган или ткань по медицинским показаниям должны быть призваны сохранить или поддержать жизнь другого человека. Орган должен быть извлечен у покойного сразу же после его смерти. Все вышеизложенные аспекты донорства становятся дозволенным, если соблюдать все перечисленные пункты, которые были раскрыты в данной статье.

Список использованных источников

1. <https://islam-today.ru/veroucenie/vopros-otvet/razresena-li-v-islame-peresadka-i-donorstvo-organov>
2. <https://islam.in.ua/ru/analiz/ismagilov-spasenie-zhizni-v-islame-eto-odna-iz-velichayshih-cennostey>
3. Сура карова 256 аят перевод Эльмир Кулиев
4. Сборник 40 хадисов имама Ан-Навави

СОВРЕМЕННЫЕ КЛИНИКО- ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ И ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НЕСПЕЦИФИЧЕСКОГО ЯЗВЕННОГО КОЛИТА

Эшниязова Г.Ш.

Бухарский государственный медицинский институт

Резюме

Неспецифический язвенный колит – серьезная проблема гастроэнтерологии, поскольку его этиология остается неизвестной, а специфическое лечение в настоящее время отсутствует. Наряду с этим по распространенности и социальной значимости НЯК занимает одно из ведущих мест среди заболеваний органов пищеварения, имеет рецидивирующее течение и неблагоприятный медико-социальный прогноз.

Ключевые слова: неспецифический язвенный колит, прогноз, диагностика, инвалидность, профилактика.

ЯРАЛИ КОЛИТНИНГ ЗАМОНАВИЙ КЛИНИК, ДИАГНОСТИК ВА ПРОФИЛАКТИК ЖИҲАТЛАРИ

Эшниязова Г.Ш.

Бухоро давлат тиббиёт институти

Резюме

Носпесифик ярали колит гастроэнтерологияда жиддий муаммо ҳисобланади, чунки унинг этиологияси номаълумлигича қолмоқда ва ҳозирда ўзига хос даволаш усуллари мавжуд эмас. Шу билан бирга, тарқалиши ва ижтимоий аҳамияти бўйича НЯК овқат ҳазм қилиш тизими касалликлари орасида етакчи ўринлардан бирини эгаллайди, рецидив кечишига эга ва ноқулай тиббий-ижтимоий башоратга эга.

Калит сўзлар: носпесифик ярали колит, прогноз, таъхис, ногиронлик, олдини олиш.

MODERN CLINICAL, DIAGNOSTIC AND PREVENTIVE ASPECTS OF ULCERATIVE COLITIS

Eshniyazova G.S.

Bukhara State Medical Institute

Resume

Ulcerative colitis is a serious problem in gastroenterology, since its etiology remains unknown, and there is currently no specific treatment. Along with this, in terms of prevalence and social significance, NYC occupies one of the leading places among diseases of the digestive system, has a recurrent course and an unfavorable medical and social prognosis.

Keywords: nonspecific ulcerative colitis, prognosis, diagnosis, disability, prevention

Актуальность проблемы неспецифического язвенного колита (НЯК) на сегодня не подлежит сомнению, учитывая многообразие механизмов развития заболевания, а также недостаточную эффективность используемых средств медикаментозной коррекции, что приводит зачастую к развитию серьезных осложнений и стойкой инвалидности больного. Неспецифический язвенный колит – серьезная проблема гастроэнтерологии, поскольку его этиология остается неизвестной, а специфическое лечение в настоящее время отсутствует. Наряду с этим по распространенности и социальной значимости НЯК занимает одно из ведущих мест среди заболеваний органов пищеварения, имеет рецидивирующее течение и неблагоприятный медико-социальный прогноз. Лечение больных неспецифическим язвенным колитом – чрезвычайно сложная проблема, пути реализации которой должны вытекать из степени активности заболевания, распространенности и локализации процесса, наличия тех или иных осложнений. Необходимо учитывать также индивидуальные особенности пациента: возраст, пол, сопутствующие заболевания, возможную лекарственную непереносимость. Потенциальными триггерами в данном случае являются патоген-ассоциированные молекулярные паттерны (липополисахариды, липопротеины, тейхоевые кислоты, флаггелины, пептидогликаны бактериальной стенки), которые распознаются двумя главными системами рецепторов врожденного иммунитета – Toll-рецепторами и NOD-молекулами, в данном случае дефектными, что определяет развитие нарушения антиген-индуцированной клеточной супрессии. В итоге при ВЗК стимулируются не Т-супрессоры, а Т-хелперы, что приводит к высвобождению провоспалительных биологически активных веществ: фактора некроза опухоли, фактора активации тромбоцитов, лейкотриенов (В4), интерлейкинов (1, 6), гранулоцитарно-макрофагального колониестимулирующего фактора, макрофагального колониестимулирующего фактора, МХБ-1, макрофагального воспалительного белка-1 фактора ингибирования лейкозных клеток, RANTES, УТФ – 78, Тц-ФР, СЭФР [1,3,5,6]. Соответственно возрастает местная реактивность (избыточное количество макрофагов и моноцитов вовлекается в патологический процесс) и возникает системная реакция на нормальные антигены кишечного содержимого. Наличие системного ответа объясняется нарушением селективной барьерной функции кишечного эпителия, возникающей вследствие дисбаланса противовоспалительных цитокинов (в основном, трансформирующего фактора роста β , продуцируемого миофибробластами подслизистой оболочки) и провоспалительных цитокинов, обеспечивающих нарушение плотных контактов энтероцитов, увеличивающих проницаемость слизистой кишки для крупных патоген-ассоциированных молекул. Снижение продукции интерферона лимфоцитами провоцирует недостаточную переработку антигенов макрофагами, что ещё больше повышает риск системных эффектов антигенов. Избыточная проницаемость кишечной стенки и проникновение патоген-ассоциированных

молекулярных паттернов в системный кровоток, объясняет повышение уровня IgG, Ig A.

Поскольку клинически манифестация ВЗК в большинстве случаев неспецифична, однако необходимо:

1. Исключить специфические воспалительные заболевания;
2. Проанализировать распространённость поражения и степень активности воспаления;
3. Исключить/подтвердить осложнения ВЗК.

На сегодняшний день существуют клинические, лабораторные, инструментальные и морфологические критерии диагностики НЯК. Для постановки диагноза необходимым является наличие соответствующих анамнестических данных, характерной клиники, эндоскопических и гистологических признаков НЯК. Характерной эндоскопической картиной для НЯК является обеднение сосудистого рисунка, эритематозные изменения слизистой, эрозии, афты, псевдополипы (части возвышающейся сохранённой слизистой в центре эрозированной), зернистость поверхности, контактная или спонтанная кровоточивость. По результатам эндоскопии выставляют соответствующий балл по Индексу эндоскопической активности ЯК и Индексу Мейо. Гистологические изменения при НЯК характеризуются поражением кишки в пределах слизистой и подслизистой слоя, базальный плазмодитоз, изменением архитектоники слизистой, её атрофия на фоне диффузного утолщения, крипт-абсцессы [4,5].

На сегодняшний день уже разработаны новые препараты, которые существенно отличаются по механизму действия, успешно прошедшие клинические испытания. Омегавен, содержащий в составе эйкозапентаеновые кислоты рыбьего жира, метаболизируется в организме до лейкотриена В5 – малоактивного аналога лейкотриена В4, тем самым восстанавливает баланс противо- и провоспалительных липидных хемокинов и оказывает иммуномодулирующее действие, умеренный противовоспалительный эффект. Зилеутон – антагонист рецепторов лейкотриена В4. Кленоликсимаб – моноклональные антитела к Т-хелперным клеткам (CD4). Возможно хирургическое лечение НЯК. Однако нужно понимать, что аутоиммунное воспаление может развиваться в любом оставшемся участке кишки, также крайне сложным остаётся восстановление функции толстого кишечника, что заставляет прибегать к оперативному лечению только при серьёзных осложнениях: рак на фоне ЯК, токсическая дилатация, перфорация, неэффективность консервативной терапии [4,5,6].

Литература

1. Cosnes J., Gower-Rousseau C., Seksik P., Cortot A. Epidemiology and natural history of inflammatory bowel diseases. *Gastroenterology*. 2011;140:1785–94.
2. Silverberg M.S. et al. Toward an integrated clinical, molecular and serological classification of inflammatory bowel disease: report of a working party of the 2005 Montreal World Congress of Gastroenterology. *Can. J. Gastroenterol.* – 2005;19(Suppl A):5–36.

3. Григорьев, П. Я. Справочное руководство по гастроэнтерологии / П. Я. Григорьев, Э. П. Яковенко. – М.: Мед. информ. агентство, 1997. –480 с. Grigor'ev P. Ya., Yakovenko E. P. Spravochnoe rukovodstvo po gastroehnterologii [The reference guide on gastroenterology]. Moscow, Med. inform. agentstvo Publ., 1997. 480 p. (In Russ.)
4. Baumgart DC. The Diagnosis and Treatment of Crohn's Disease and Ulcerative Colitis. Deutsches Ärzteblatt International Dtsch Arztebl Int. 2009;106(8):123–33.
5. D'Haens G. et al. A review of activity indices and efficacy end points for clinical trials of medical therapy in adults with ulcerative colitis. Gastroenterology 2007;132:763–86.
6. Григорьева Г.А., Мешалкина Н. Ю. О проблеме системных проявлений воспалительных заболеваний кишечника. Фарматека. 2011. № 15. С. 44–49.

INGLIZ TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Turg'unova Hilolaxon Anvarjon qizi
O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti talabasi

Annotatsiya: Ingliz tili global kommunikatsiya va biznesning asosiy tili sifatida muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa, ta'lim sohasida inqilobiy o'zgarishlarga olib keldi. Ingliz tilini o'qitishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarning qiziqishini oshirish, o'rganish jarayonini samarali qilish va ta'lim sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada ingliz tilini o'qitishda qo'llaniladigan zamonaviy texnologiyalar va ularning afzalliklari haqida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar: ingliz tili, onlayn resurslar, interaktiv metodlar, audio va video materiallar, texnologiyalar.

Onlayn ta'lim platformalari, masalan, Duolingo, Rosetta Stone va Babbel, ingliz tilini o'rganishni osonlashtiradi. Ushbu platformalar interaktiv darslar, o'yinlar va testlar orqali o'quvchilarga tilni o'rganish imkonini beradi. O'quvchilar o'z tezliklarida o'rganishlari mumkin, bu esa individual yondashuvni ta'minlaydi. Mobil ilovalar, masalan, Memrise va HelloTalk, ingliz tilini o'rganishni yanada qulaylashtiradi. Ushbu ilovalar orqali o'quvchilar har doim va har joyda tilni o'rganish imkoniyatiga ega. Mobil ilovalar ko'pincha o'yinlar, audio va video materiallar bilan birga keladi, bu esa o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Virtual haqiqat va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalari ingliz tilini o'qitishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Masalan, VR yordamida o'quvchilar ingliz tilida muloqot qilish uchun virtual muhitda amaliyot o'tkazishlari mumkin. Bu usul o'quvchilarga tilni real hayotda qo'llash imkoniyatini beradi va o'rganish jarayonini yanada qiziqarli qiladi. YouTube va boshqa video platformalar orqali ingliz tilini o'qitish juda samarali.[1]

O'qituvchilar o'z darslarini video formatida taqdim etishlari mumkin, bu esa o'quvchilarga darslarni qayta ko'rish imkonini beradi. Vebinarlar esa interaktiv darslar o'tkazish imkonini beradi, bu esa o'quvchilar bilan bevosita muloqot qilish imkoniyatini yaratadi. Ijtimoiy tarmoqlar, masalan, Facebook, Instagram va Twitter, ingliz tilini o'rganish uchun foydali platformalar bo'lishi mumkin. O'quvchilar ingliz tilida kontent yaratish, muloqot qilish va o'z fikrlarini ifodalash orqali tilni amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu usul o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Sun'iy intellekt texnologiyalari, masalan, chat-botlar va tilni o'rganish uchun mo'ljallangan sun'iy intellekt dasturlari, o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlaydi. Sun'iy intellekt yordamida o'quvchilar o'z xatolarini aniqlash,

to'g'ri talaffuzni o'rganish va til ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lishadi. [3]

Virtual haqiqat (VR) texnologiyasi, real hayotdagi muhitni simulyatsiya qilish orqali foydalanuvchilarga interaktiv tajriba taqdim etadi. Bu texnologiya turli sohalarda, jumladan, ta'lim, tibbiyot, o'yinlar, arxitektura va boshqa ko'plab sohalarda qo'llaniladi. VR yordamida o'quvchilar tarixiy voqealarni yoki ilmiy tajribalarni real vaqt rejimida ko'rishlari mumkin. Masalan, o'quvchilar qadimgi Misrda sayohat qilish yoki kosmosda sayohat qilish tajribasini boshdan kechirishlari mumkin. Ingliz tilini o'qitishda VR texnologiyasi o'quvchilarga real hayotdagi vaziyatlarda muloqot qilish imkonini beradi. O'quvchilar virtual muhitda ingliz tilida suhbatlashish orqali til ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin. VR texnologiyasi tibbiyot talabalari uchun murakkab jarrohlik amaliyotlarini simulyatsiya qilishda qo'llaniladi. Bu orqali talabalar xavfsiz muhitda amaliyot o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladilar. VR yordamida bemorlar jismoniy reabilitatsiya jarayonida interaktiv mashqlar bajarishlari mumkin. Bu usul bemorlarning motivatsiyasini oshiradi va jarayonni qiziqarli qiladi. VR o'yinlari foydalanuvchilarga o'zlarini o'yin dunyosida his qilish imkonini beradi.[4]

O'yinchilar virtual muhitda harakat qilib, o'yin tajribasini yanada chuqurroq his qilishadi. VR texnologiyasi tematik parklarda, konsertlarda va boshqa ko'ngilochar tadbirlarda qo'llaniladi. Foydalanuvchilar virtual muhitda turli xil tajribalarni boshdan kechirishlari mumkin. Arxitektorlar va dizaynerlar VR yordamida loyihalarni 3D formatda ko'rishlari mumkin. Bu, mijozlarga loyiha qanday ko'rinishini oldindan tasavvur qilish imkonini beradi. Mijozlar loyihalangan binolarni yoki interyerlarni virtual sayohat orqali ko'rishlari mumkin, bu esa qaror qabul qilish jarayonini osonlashtiradi. VR texnologiyasi foydalanuvchilarga virtual muhitda uchrashuvlar o'tkazish imkonini beradi. Bu, masofaviy ish muhitida jamoa a'zolari o'rtasida muloqotni yaxshilaydi. Foydalanuvchilar virtual muhitda bir-birlari bilan o'yin o'ynashlari va muloqot qilishlari mumkin, bu esa ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Virtual haqiqat texnologiyasi turli sohalarda keng qo'llanilmoqda va uning imkoniyatlari har doim kengayib bormoqda. Ta'limdan tortib tibbiyotgacha, o'yinlardan arxitekturagacha, VR texnologiyasi foydalanuvchilarga yangi va qiziqarli tajribalar taqdim etadi. Bu texnologiya kelajakda yanada rivojlanishi va yangi imkoniyatlar yaratishi kutilmoqda.[2]

Xulosa:

Zamonaviy texnologiyalar ingliz tilini o'qitishda inqilobiy o'zgarishlarga olib keldi. Onlayn ta'lim platformalari, mobil ilovalar, virtual haqiqat, video darslar, ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy intellekt kabi texnologiyalar o'quvchilarning qiziqishini oshirish va o'rganish jarayonini samarali qilishda muhim rol o'ynaydi. Ingliz tilini o'qitishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarning til ko'nikmalarini

rivojlantirish va ularni global kommunikatsiya jarayoniga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. www.ziyonet.uz
2. Boswood, T. (1997). *New Ways of Using Computers in Language Teaching (New Ways in Tesol Series II)*, California: Teachers of English to Speakers of Other Languages.
3. Harmer, J. (2007). *How to teach English*, Harlow, Essex: PearsonLongman
4. Johnson, D., & Eisenberg, M. (2006). *Learning and Teaching Information Technology—Computer Skills in Context*, East Lansing, Mi, Eric document ED465377, Retrieved June 7, 2007, from <http://www.ericdigests.org/2003-1/skills.htm>.
5. Warschauer, M., & Kern, K. (2000). *Network-based Language Teaching: Concepts and Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Курбонова Нозимахон

Рус тили

Аннотация: В статье рассматривается ключевая роль учителя в образовательном процессе. Учитель выступает не только как источник знаний, но и как наставник, мотиватор и воспитатель. Описываются основные функции учителя, такие как передача знаний, индивидуальный подход к ученикам, использование современных технологий и формирование у учащихся моральных и социальных качеств. Подчеркивается важность профессионального развития учителя для успешного выполнения его роли.

Ключевые слова:

Роль учителя

Образование

Передача знаний

Индивидуальный подход

Мотивация учащихся

Современные технологии

Моральное воспитание

Учитель занимает центральное место в образовательном процессе. Он не только передает знания, но и формирует личность учащихся, их моральные ценности и социальные навыки. Современный учитель должен выполнять ряд важных функций, которые делают его незаменимым элементом системы образования.

Основные функции учителя:

1. Передача знаний: Учитель является проводником знаний и навыков, обеспечивая ученикам доступ к новым темам и концепциям.

2. Мотивация учащихся: Хороший учитель вдохновляет учеников на учебу, развивает в них желание получать новые знания и стремиться к лучшим результатам.

3. Индивидуальный подход: Учитель понимает, что каждый ученик уникален, и старается находить подход к каждому, учитывая его особенности и потребности.

4. Формирование моральных и социальных качеств: Учитель помогает учащимся развивать такие важные качества, как ответственность, уважение к окружающим и стремление к саморазвитию.

5. Использование современных технологий: Современный учитель должен быть в курсе новейших технологий и методик преподавания, чтобы процесс обучения был интересным и эффективным.

Роль учителя в образовательном процессе трудно переоценить. Учитель не только передает знания, но и формирует будущих членов общества, влияя на их мировоззрение, ценности и социальное поведение. Именно поэтому профессия учителя требует постоянного профессионального развития, терпения и любви к своему делу.

Основная часть:

Учитель играет центральную роль в образовательном процессе, влияя на академическое, личностное и социальное развитие учеников. Его обязанности не ограничиваются передачей знаний. Учитель должен мотивировать учащихся, формировать у них навыки критического мышления и прививать моральные ценности. Кроме того, профессиональный педагог умеет применять индивидуальный подход к каждому ученику, понимая, что все дети учатся по-разному и имеют свои уникальные способности.

Современные технологии играют важную роль в образовании, и учителю необходимо уметь использовать их для создания более интерактивного и эффективного процесса обучения. Помимо этого, учитель должен развивать в учениках такие качества, как ответственность, дисциплина и умение работать в коллективе.

Заключение:

Роль учителя в образовательном процессе выходит за рамки простого обучения. Учитель формирует личность ученика, помогает ему социализироваться и готовит к жизни в обществе. Важно, чтобы учителя не только передавали знания, но и служили примером для подражания, развивали в детях стремление к обучению и саморазвитию.

Литературы:

1. Дьюи, Джон. Демократия и образование. Нью-Йорк: Macmillan, 1916.
2. Выготский, Лев Семёнович. Мышление и речь. Москва: Педагогика, 1966.
3. Гарднер, Говард. Множественные интеллекты: Теория и практика. Нью-Йорк: Basic Books, 1983.
4. Ковальчук, Ирина. Современные педагогические технологии. Москва: Просвещение, 2010.
5. Петрова, Вера. Методика преподавания и воспитания в школе. Санкт-Петербург: Астерион, 2015.

О'ЗBEKISTONDA CHIQUINDILARNI BOSHQARISH VA TABIATNI MUHOFAZA QILISH

*Namangan viloyati yangiqo'rg'on tumani
20-ixtisoslashtirilgan ko'p tarmoqli davlat ta'lim tashkiloti
tarbiyachisi **Hamdamova Farog'at Zokirjanovna**
hamdamovafarog'at@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada O'zbekistonda chiqindilarni boshqarish va tabiatni muhofaza qilish borasida muammolar va ularga yechim usullari, shuningdek yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish choralari, yosh avlodga tabiatni asrash borasida dunyoqarashni shakllantirish kabi masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: sanitariya, ekologiya, kommunal tizim,

Bugungi kunda atrof tabiiy muhitni asrab-avaylash va uni chiqindilardan tozalash global muammolar qatoridan joy olmoqda. Bu ayni vaqtda zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi, aholi soning keskin oshishi, texnika jihozlarining jadallashishi hamda qurilish ishlarining salmog'i ham atrof -atbiy muhitning ifloslanishi, chiqindilarning ko'payishi shuningdek boshqaruviga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Hisob-kitoblarga ko'ra, O'zbekistonda maishiy chiqindilarning yillik hosil bo'lish hajmi prognozi 14-14,5 mln. tonna atrofida baholanib, aholining o'rtacha 1,5 foizga ko'payish sur'atini hisobga olganda, ushbu ko'rsatkich 2028 yilga kelib 16-16,7 mln. tonnaga yetishi mumkin. Zero, ushbu chiqindilar aholi salomatligiga, atrof-muhitga xavfli hisoblanadi. Boz ustiga chiqindilar aholi punktlarining sanitariya va ekologik holatiga, mamlakat imidjiga salbiy ta'sir [ko'rsatadi](#).

Shu bois, so'nggi yillarda mamlakatimizda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, xususan chiqindilarni boshqarish sohasida aniq bir maqsadga qaratilgan davlat siyosati olib borilmoqda. Xususan, sohaning tashkiliy-huquqiy asoslari yaratildi, tizimni xalqaro tajribalardan kelib chiqqan holda eski kommunal xo'jaligi tizimidan bozor mexanizmlariga asoslangan xizmat ko'rsatish tizimi joriy etildi.

Bugungi kunda 2019-2028 yillar davrida mamlakatda qattiq maishiy chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish Strategiyasini amalga oshirish borasida tizimli ishlar olib borilmoqda. Sohaga xususiy hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari keng joriy etilmoqda. "O'zbekiston-2030" strategiyasida ham mazkur vazifalarni jadal olib borish maqsadlari ham o'z aksini topgan.

Biroq, sohada bir qator kamchilik va muammolar saqlanib qolayotganligi sanitar tozalash korxonalarining samarali faoliyatiga, aholi punktlarining sanitariya va ekologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mavjud qattiq maishiy chiqindi poligonlarining sanitariya talablari va ekologik me'yorlarga muvofiq kelmasligi, sohada ko'rsatilgan xizmatlar uchun markazlashgan elektron to'lov tizimining to'liq joriy qilinmaganligi, sohada ko'rsatilgan xizmatlar uchun debitorlik qarzlarning yuqori ekanligi, buning natijasida esa tadbirkorlik sub'ektlari hisoblangan sanitar tozalash korxonalarining iqtisodiy holatining qoniqarsiz holatga tushib qolishi, sohada mukammal nazorat va faol rag'batlantirish mexanizmlarining mavjud emasligi, shular jumlasidandir.

Chiqindilarni boshqarish sohasida olib borilayotgan islohotlarni yanada takomillashtirish maqsadida Prezidentimizning "Chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish va ularning ekologik vaziyatga salbiy ta'sirini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi.¹

Mazkur hujjat bilan vakolatli davlat organlariga aholining maishiy chiqindilar bilan bog'liq xizmatlar sifatidan to'liq qoniqishini ta'minlash, ushbu xizmatlar darajasini xalqaro standartlarga yetkazish hamda nazorat tizimini kuchaytirish maqsadlarida bir qator vazifalar yuklatildi.

Farmonga asosan, qator vazirlik va idoralarga sohadagi huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha qo'shimcha vakolat va majburiyatlar yuklatilmoqda. Xususan, ekologiya va ichki ishlar organlari hamda Milliy gvardiyaga belgilangan tartibda avtomobil yo'llarida yo'l harakati qoidalari buzilganligini maxsus avtomatlashtirilgan foto va video qayd etish dasturiy-texnik vositalarini o'rnatgan tadbirkorlik sub'ektlariga ekologik huquqbuzarliklarni qayd etish va Davlat ekologik nazorat inspeksiyasiga xabar berish huquqi berilmoqda.

Bunda, tadbirkorlik sub'ektlari javobgarlikka tortish choralari ko'rilishi natijasida jarima sifatida undirilgan mablag'larning 20 foizi miqdoridagi pul mukofoti bilan rag'batlantirilishi belgilab qo'yilmoqda.

Aholiga o'z tashabbusi bilan chiqindixonalarga aylangan yoki tizimli ravishda chiqindilar noqonuniy ravishda tashlab ketilishi kuzatiladigan hududlarda o'z mablag'lari hisobidan foto va video qayd etish dasturiy-texnik vositalarini o'rnatish yuzasidan Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligiga buyurtma berish imkoniyati yaratilmoqda. Javobgarlikka tortish choralari ko'rilishi natijasida jarima sifatida undirilgan mablag'larning 20 foizi miqdoridagi pul mukofoti bilan buyurtma bergan shaxslar rag'batlantirilishi ko'zda tutilmoqda.²

Ekologik patrulga jalb qilingan Milliy gvardiya va Ichki ishlar vazirligi xodimlari tomonidan ekologik huquqbuzarliklar bo'yicha javobgarlikka tortish choralari ko'rilishi natijasida jarima sifatida undirilgan mablag'larning 10 foizi miqdoridagi pul mukofoti bilan ushbu xodimlarni rag'batlantirish belgilanmoqda.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 30.10.2019 yildagi PF-5863-son

² <https://lex.uz/docs/-4574008>

“Xavfsiz shahar” integrasiyalangan tizimi doirasida kameralar orqali ekologik huquqbuzarliklarni aniqlash tizimini joriy qilinishi esa o‘z navbatida sohada nazorat tizimi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Har yili “Eng toza mahalla” tanlovini o‘tkazish va tanlov natijalari bo‘yicha g‘olib bo‘lgan 14 ta mahallaga Ekologiya jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan mahallada chiqindi yig‘ish maydonchalarini qurish, mahalladagi ijtimoiy ob‘ektlarga chiqindi konteynerlarini o‘rnatish va daraxtlarni ekish uchun jami 500 million so‘mdan o‘tkazib berish, xizmatda foydalanish uchun 1 tadan elektromobil xarid qilish va topshirish choralarini ko‘rish belgilanmoqda.

Shu bilan birga, sohada ko‘rsatilgan xizmatlar uchun elektron to‘lov tizimlari joriy etiladi. Sir emaski, bugungi kunda sanitar tozalash xizmatlari uchun to‘lovlarni amalga oshirishda inson omilining yuqoriligi, markazlashgan elektron to‘lov tizimining to‘liq joriy qilinmaganligi sababli sohada debitor qarzdorlik ko‘paygan. Bu borada ham xuquqiy xujjatda bir qator mexanizmlarni joriy etish nazarda tutilmoqda. Bunda avvalombor, barcha sanitar-tozalash korxonalari tomonidan Yagona elektron tizimga ulangan holda fuqarolarga xizmat ko‘rsatishni tashkil etish, ushbu talabni bajarmagan korxonalar bilan tuzilgan shartnomalarni bekor qilish va ular xizmat ko‘rsatadigan hududlarni davlat-xususiy sheriklik asosida boshqa korxonalariga birlashtirish mexanizmi joriy etilmoqda.

Korrupsion holatlarning oldini olish maqsadlarida chiqindi xizmatlari uchun to‘lovlarni qabul qilish hamda abonentlar hisobini yuritishni faqatgina Sanitar tozalash ishlarini tashkil etish respublika markazining billing tizimi, elektron to‘lov tizimlari yoki tijorat banklarining to‘lov qabul qilish kassalari orqali amalga oshirish belgilanmoqda.

Umuman olganda, ushbu Farmon mamlakatimiz aholi punktlarining sanitariya va ekologik holatini yaxshilash barobarida xalqimizning yangi tahrirdagi Konstitusiyada belgilangan qulay atrof muhitda yashash kafolatlarining xuquqiy asoslarini ta‘minlashga xizmat qiladi.³

Atrof tabiiy muhitni asrab avaylashni va chiqindilarni boshqarishni maktabgacha va maktab ta‘lim bo‘limlarida bolalar dunyoqarashida yuzaga keltirish va bunga doir ko‘rgazma teatr va multimedia lavhalarini namoyish etish shuningdek chiqindilar va tabiiy muhitni yaxshilash uchun bolalar ongida yashil makon yashil o‘lka sahovatli ona tabiat Shiori ostida bog‘cha maktab mahalla va jamoat tashkilotlari ishtirokida amaliy ishlarni takomillashtirish lozim.

Kishilik jamiyati va tabiat bir butun. Shu bois ularni ayri holda tasavvur eta olm aymiz desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Ammo so‘nggi yillarda tabiiy resurslardan foydal

³ 2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining Atrof muhitni muhofaza qilish [konsepsiyasiga](#)
ILOVA

anish hajmi va sur'atining o'sib borishi tufayli insoniyatning tabiatga ko'rsatayotgan ta'siri tobora kuchaymoqda. Bu o'z navbatida, qator muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Xususan, butun dunyoda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham qattiq maishiy chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish dolzarb masala hisoblanadi. Savdo tarmoqlari (supermarketlar, gipermarketlar va boshqalar) sonining aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot o'sishi bilan bir vaqtda qadoqlangan mahsulotlar uchun xarid qobiliyatining ortishi pirovardida hosil bo'ladigan qattiq maishiy chiqindilarning ko'payishiga olib kelmoqda. Urbanizatsiya ham chiqindilar hosil bo'lishiga ta'sir ko'rsatib, shahar hududlari aholisi qishloq aholisiga nisbatan ko'proq chiqindi chiqarmoqda. qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash, utilizatsiya qilish hududlarda yechilmagan muammo bo'lib qolmoqda.

Har kuni katta miqdorda keraksiz materiallar (ashyolar) chiqindiga aylanadi. Bunday aralashmalar tarkibida qimmatli bo'lgan komponentlar, ya'ni metall, qog'oz, shisha va plastiklar bor. Chiqindilar poligonlarda ko'milganda, bu eski fraksiyalar shunday ayilgicha yo'qolib ketadi. Bundan tashqari, unbu aralashmalarda anchagina xavfli komponentlar ham mavjud: maishiy issiq o'lchagich va lyuminessent chiroqlardagi simob, batareykalardagi kislotalar va boshqalar. Chiqindilar to'planish hajmining muntazam ravishda o'sishi va ularni utilizatsiya qilish vositalarining yetishmasligi respublikamizning ko'pgina shaharlarida muammolarga sabab bo'lmoqda. Qattiq maishiy chiqindilar to'planishining o'rtacha me'yorlari bevosita uy-joy fondida aholi jon boshiga yilda 240-328,5 kg ga yetadi.

Insonning yashash qulayligi o'sishini ta'minlash zamonaviy hayotga yangi texnologiyalarni joriy etishga doir vazifalarni qo'yish bilan birga keladi. Misol uchun, bir marta ishlatiladigan plastik qadoqlash materiallarining arzonligi atrof-muhit muhofazasi uchun aksincha qimmatga tushadi. Natijada tuproqqa tushgandan keyin uning kimyoviy va fizik xususiyatlari o'zgarishiga olib keladi va tuproq tarkibida tirik makro va mikro organizmlar sonini kamaytiradi va unumdorlikni buzadi. Ifloslantiruvchi moddalar bilan birgalikda kasallik qo'zg'atuvchi bakteriyalar, gelmint tuxumlari va boshqa zararli organizmlar ko'pincha tuproqning quyi qatlamlarigacha kiradi.

Har bir jamopat joylariga xuddi shunday maxsus idishlarni joylashtirishning ustun taraflari:

1. Atrof-tabiiy muhitni ifloslanishini oldini oladi;
2. Chiqindilarni yig'ish-tashish faoliyatini unumdorligini oshiradi;
3. Chiqindilarni ajratish samarasini yuzaga keltiradi;
4. Chiqindilarni qayta ishlash imkoniyatini yaratadi;
5. Tubroqni zarar ko'rish darajasini kamaytiradi;
6. Aholi o'rtasida ekologik madaniyatni shakillantiradi.

Yuqorida aytib o'tilgan masalalar Yaponiy, Korea, Moskva, Germaniya, Amerika Qo'shma Shtatlari va rivojlangan mamlakatlarda tajriba sifatida amalga oshirilgan shuningdek amalda faoliyat olib bormoqda.

Tasavvur qiling, konserva banka 8,10 yil davomida tuproqda parchalanishi mumkin. Plastik butilkalar esa quyosh nuri tushganda 150 yilda, agar tuproq ostida bo'lsa 400 yilda chiriydi, polietilen paketlarning chirishi uchun kamida 400 yil kerak bo'ladi. "CocaCola", "Fanta" kabi ichimliklarning alyuminiy qutilari 500 yilda yo'q bo'ladi. Shisha idishlar ming yillab yotaverdi. Hozirgi vaqtda muammoning eng dolzarb va o'qilona usuli — chiqindilardan ongli ravishda xomashyo sifatida keng foydalanish.

Biz qayta ishlanadigan qog'oz karton, polimerlar, metall, eskirgan maishiy texnikalar, kiyim-kechaklar, simobli lampochkalar, termometrlar, batareyalarni saralab, qayta ishlashga beribgina sayyoramizni ko'proq ifloslanishdan saqlaymiz. Qattiq maishiy chiqindilarning tarkibiy qismi 60-80 % qayta ishlashga yaroqli materiallar hisoblanishini ham unutmaylik.

Germaniyada maishiy chiqindilarni alohida yig'ish 1980 yillarning oxiridan boshlangan bo'lsa, 2015 yildan bu mamlakatda chiqindilarni tanlab yig'ishning yagona tizimi ishlab kelmoqda. Germaniyaliklar maishiy chiqindilardan biomassa, qog'oz, shisha, metallar va plastmassalarni alohida-alohida to'playdi.

Bu turdagi chiqindilar uchun maxsus rangli idishlar oʻrnatilgan. Masalan, koʻk – qogʻoz mahsulotlari uchun (gazetalar, jurnallar, karton qutilar); yashil – organik chiqindilar Dorixonalarda muddati oʻtgan dori-darmonlar qabul qilinadi, doʻkonlarda eski batareyalar uchun yigʻish punktlari mavjud boʻlib, Germaniyada maishiy chiqindilar 66% qayta ishlanadi.

Yaponiya plastmassani qayta ishlash boʻyicha dunyoda yetakchilardan biri boʻlib, kunchiqar mamlakatda 1997 yilda qabul qilingan qonun asosida sanoat va uy xoʻjaligida gi polimerlarni boshqa toifadagi chiqindilardan ajratish majburiy hisoblanadi. Shu sabab ishlab chiqarishda ishlatiladigan plastmassaning ulushi 39% dan (1996 y.) 83% gacha (2014 y.) oshgan. U yerda sanoat chiqindilari qurilish material sifatida ishlatiladi. Nagoya shahri yaqinidagi xalqaro aeroport Tyubu va Kansai (Osaka)da parchalangan sanoat chiqindilaridan barpo etilgan sunʼiy orollar qurilgan.⁴

Xulosa oʻrnida shuni aytish lozimki, har bir fuqaro toza, qulay atrof-muhitdan foydalanish huquqiga egadir. Shuningdek fuqarolar atrof-tabiiy muhitdan oqilonahatiyotkorona munosabatda boʻlishga majburdirlar.⁵ Atrof-tabiiy muhitni asrab avaylashni oiladan oʻzimizdan boshlamogʻimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. OʻZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI. IX bob. Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 30.10.2019 yildagi PF-5863-son.
3. 2030-yilgacha boʻlgan davrda Oʻzbekiston Respublikasining Atrof muhitni muhofaza qilish konsepsiyasiga.ilova
4. <https://lex.uz/docs/-4574008>
5. Abdusattorov Javlonbek Abdupatto oʻgʻli
Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi huzuridagi Yoshlar parlamenti aʼzosi **Abdusattorov Javlonbek Abdupatto oʻgʻli**
Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi huzuridagi Yoshlar parlamenti aʼzosi

⁴ Abdusattorov Javlonbek Abdupatto oʻgʻli

Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi huzuridagi Yoshlar parlamenti aʼzosi

⁵ OʻZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI. IX bob. Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar

О'ZBEKISTONDA SUV VA SUVDAN FOYDALANISH MUAMMOLARI

*Namangan viloyati yangiqo'rg'on tumani
20-ixtisoslashtirilgan ko'p tarmoqli davlat maktabgacha ta'lim
tashkiloti tarbiyachisi **Dehqanova Manzura Yusupjanovna**
dehqanovamanzura@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqoloda suv va suv resurslaridan foydalanish, uni samarali ishlatish, suv tanqisligiga yechim topish, suv resurslaridan foydalanishdagi huquqiy madaniyatni hamda javobgarlikni oshirish kabi masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: suv, suv havzalari, resurslar, gidrosfera, suv obyekti.

Bugungi kunda rivojlanayotgan texnikalar asrida shuningdek aholi soning ortib borishi, ob-havo iqlimining keskin o'zgarishi natijasida suv va suvdan foydalanish muammolari yuzaga kelmoqda.

Har bir davlat muammolaridan biri bo'lgan suv resurslaridan foydalanish hamda undan oqilona foydalanish tejash kabi masalalar global muammo sifatida qaraladi.

Suv resurslari – foydalanish uchun yaroqli bo'lgan yer usti, yer osti suvlari va tuproqdagi nam zaxiralari. Sr. asriy (yer usti qatlamlari, Qutb va baland tog' muzliklari, yirik ko'llar va shu kabida to'plangan chuchuk suvlar) va qayta tiklanadigan (daryo oqimlari, yer osti suvlarining o'zgaruvchan va dinamik zaxiralari, ko'llar hajmining bir qismi va boshqalar) turlarga bo'linadi.

Suv resurslari deganda suv ob'yektlari – daryo, ko'l, dengizlar ham tushuniladi, chunki ulardan kema qatnovi, gidroenergetika, baliq xo'jaligi, dam olish, turizm va boshqa maqsadlarda foydalaniladi. Gidrosferadagi turg'un suv zaxiralarning faqat 2,5% gina chuchuk suv (uning faqat salkam 1% dan kishilar foydalana oladilar), 70% muzliklar, qolgani tuproq nomi shaklida. Daryolar, oqar ko'llar va ko'pchilik yer osti suvlari ham chuchuk. Yerning Dunyo okeani, yer osti suvlari, muzliklar, tuproqdagi nam, daryo(o'zan) suvlari, atmosfera bug'lari— gidrosferada, ayrim hisob kitoblarga ko'ra, 1454 327,2 ming km³ turg'un suv resurslari bor. Nazariy jihatdan suv resurslari bitmas tuganmas, chunki bu resurslardan oqilona foydalanilganda suv resurslari aylanib yangilanib turadi.¹

Lekin ko'pgina mamlakatlarda suv resurslaridan qishloq xo'jaligi., sanoat, kommunal xo'jaligi va boshqa maqsadlarda foydalanishning ortishi hamda turli omillar ta'sirida, birinchi navbatda ishlatiladigan iflos suvlarni tozalamay daryo va ko'llarga oqizilishidan suv manbalarining ifloslanishi natijasida 20-asr oxiriga kelib insoniyat oldida suv takchilligi muammosi paydo bo'ldi. BMT tomonidan kelajakda insoniyatni

¹ Irrigatsiya O'zbekistana: v 4x, t.d. 1 – 4, T., 19751981; Lvovich M. I., Mirovo'e vodnie resurso' i ix buduheye, M., 1974; Bahritdinov B. A., O'rta Osiyoning daryo va zovur suvlari gidroximiyasi, T., 1983.

chuchuk suv bilan ta'minlash muammolariga bag'ishlangan Suv resurslari bo'yicha 3jahon forumi o'tkazildi (2003, Yaponiya, Kioto), 2003-yil Xalqaro chuchuk suv yili deb e'lon qilindi. O'rta Osiyoda Sr., asosan, daryo oqimlari va yer osti suvlarining dinamik zaxiralari (tiklanadigan resurslar), shuningdek, tog'lardagi muzliklar va ko'llarning asriy suv zaxiralaridan tashkil topadi. Daryo oqimlari tog'larda mavsumiy qor qatlamlari, muzliklar va krrliklarning erishi, shuningdek, yog'inlar natijasida hosil bo'ladi. Tog'lardagi yer osti suvlari yuqoridagi sanab o'tilgan suv olish manbalari hisobiga vujudga keladi. Tog'oldi va sug'orma mintaqalarda yer osti suvlari, asosan, yer usti suvlari hisobiga to'yinadi. Daryo va yer osti suvlarining suv resurslari o'zaro bir-biriga bog'liq. Yer osti suvlaridan juda katta miqdorda foydalanish daryo oqimini kamaytirib yuboradi. O'rta Osiyoning sug'orma dehqonchilik mintaqalarida daryo suvlarining yillik resurslari 114 km³ ni, jumladan, Amudaryoda (Zarafshon va Qashqadaryo bilan birga) – 74,7 km³, Sirdaryoda – 39 km³, Tajan va Murg'obda – 2,4 km³ ni tashkil etadi. Suv resurslari hududiy jihatdan notekis joylashgan bo'lib, tog'larda hosil bo'lsada, keng tarmoqli sug'orish kanallari yordamida, asosan, tekisliklarda foydalaniladi.

Suv va suvdan foydalanishning quydagi belgilangan qoidalari mavjud:

 suvdan foydalanish — yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan suv resurslarini suv obyektidan olmagan holda ulardan o'z ehtiyojlari uchun foydalanish;

 suvdan foydalanuvchi — suv resurslarini suv obyektidan olmagan holda ulardan o'z ehtiyojlari uchun foydalanuvchi yuridik yoki jismoniy shaxs;

 suv iste'moli (suvni iste'mol qilish) — yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan o'z ehtiyojlarini qondirish uchun suv resurslaridan ularni suv obyektidan belgilangan tartibda olgan holda foydalanish;

 suv iste'molchisi — o'z ehtiyojlarini qondirish uchun suv obyektidan suv resurslarini belgilangan tartibda oluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs;

 suv iste'molchilari uyushmasi — yuridik shaxs bo'lgan suv iste'molchilari tomonidan suvga doir munosabatlar sohasidagi o'z faoliyatlarini muvofiqlashtirish, shuningdek umumiy manfaatlarini ifodalash va himoya qilish uchun ixtiyoriy asosda tashkil etiladigan nodavlat notijorat tashkiloti;

 suv objekti — suvlar doimiy ravishda yoki vaqtincha to'planadigan va suv rejimining o'ziga xos shakllari va belgilari bo'lgan tabiiy (jilg'alar, soylar, daryolar va boshqalar) hamda sun'iy (ochiq va yopiq kanallar, shuningdek kollektor-drenaj tarmoqlari) suv oqimlari, tabiiy (ko'llar, dengizlar, yer osti suvli qatlamlari) va sun'iy (suv omborlari, sel suvlari to'planadigan joylar, hovuzlar va boshqalar) suv havzalari, shuningdek buloqlar va boshqa obyektlar;

 сув ресурслари — foydalaniladigan yoki foydalanilishi lozim bo‘lgan сув obyektlari suvlari.²

Har bir fuqaroning сув va сув ресурslaridan foydalanish uni tejash madaniyatini shakllantirish borasida amaliy xarakterlar olib boorish lozim. Fuqarolar o‘rtasida bunday madaniyatni rivojlantirish uchun quydagi choralarni qo‘llash maqsadga muvofiqdir:

Suvdan foydalanish va сув iste‘moli tartibini buzganlik uchun fuqarolar va mansabdor shaxslar O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga muvofiq ma‘muriy javobgarlikka tortiladilar.

 60. Suvdan foydalanuvchilar va сув iste‘molchilariga nisbatan ular tomonidan qishloq xo‘jaligi, baliqchilik xo‘jaligi, sanoat, energetika va kommunal-maishiy ehtiyojlar uchun сув olish tartibi buzilgan taqdirda:

 сув iste‘molchilari tomonidan limitdan ortiqcha сув olinganligi uchun — limitdan ortiqcha olingan har ming kub metr сув uchun — belgilangan bazaviy hisoblash miqdorining 20 foizi miqdorida;

(60-bandning ikkinchi xatboshisi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 28-dekabrda 1046-sonli [qarori](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 29.12.2019-y., 09/19/1046/4242-son)

 suvdan foydalanuvchilar va сув iste‘molchilari tomonidan сув olish joylarini suvni boshqarish va hisobga olish vositalari bilan jihozlamasdan сув olish suv olishga ruxsat etilmagan joylardan, shuningdek, shartnoma tuzmasdan сув olganlik uchun — olingan har ming kubometr сув uchun — belgilangan bazaviy hisoblash miqdorining 30 foizi miqdorida;

(60-bandning uchinchi xatboshisi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-mayda 310-sonli [qarori](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 23.05.2020-y., 09/20/310/0638-son)

 suvdan foydalanuvchilar va сув iste‘molchilari tomonidan suvdan maxsus foydalanish ruxsatnomasiz сув olganlik yoki suvdan foydalanganlik uchun — olingan har ming kubometr сув uchun — belgilangan bazaviy hisoblash miqdorining 40 foizi miqdorida;

(60-bandning to‘rtinchi xatboshisi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 28-dekabrda 1046-sonli [qarori](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 29.12.2019-y., 09/19/1046/4242-son)

² Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 19-martda 82-son qaroriga

1-ILOVA

O‘zbekiston Respublikasida suvdan foydalanish va сув iste‘moli tartibi to‘g‘risida

NIZOM

 suvdan foydalanuvchilar va suv iste'molchilari tomonidan suvni o'zboshimchalik bilan egallab olganlik uchun — olingan har ming kubometr suv uchun — belgilangan bazaviy hisoblash miqdorining 30 foizi miqdorida jarima sanksiyalari qo'llaniladi.

(60-bandning beshinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 28-dekabrda 1046-sonli [qarori](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 29.12.2019-y., 09/19/1046/4242-son)

 Bir yil mobaynida suvdan foydalanish va suv iste'moli tartibi takroran buzilgan taqdirda, ushbu bandda ko'rsatilgan jarima sanksiyalari o'n baravar miqdorida qo'llaniladi.

 Qishloq xo'jaligi suv iste'molchilariga nisbatan limitdan ortiqcha suv olinganligi uchun jarima sanksiyalari bir yilda ikki marta (kuz-qish va vegetatsiya davrlari yakunlari bo'yicha), qolgan suv iste'molchilari uchun esa — kalendar yil yakunlari bo'yicha bir marta qo'llaniladi.

 Suvdan foydalanish va suv iste'moli to'g'risidagi shartnomalarda ushbu bandda ko'rsatilgan jarima sanksiyalaridan tashqari boshqa qo'shimcha javobgarlik choralari ham nazarda tutilishi mumkin.

(60-band O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 9-oktabrdagi 813-sonli [qarori](#) tahririda — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.10.2018-y., 09/18/813/2027-son — 2019-yil 11-yanvardan kuchga kiradi)

 O'zbekiston Respublikasi Suv xo'jaligi vazirligi huzuridagi Suv xo'jaligi obyektlari xavfsizligini va suvdan foydalanishni nazorat qilish inspeksiyasi hamda uning hududiy boshqarmalari tomonidan — sun'iy suv obyektlaridan suv olishda;

(61-bandning ikkinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 27-sentabrdagi 500-sonli [qarori](#) tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 28.09.2023-y., 09/23/500/0732-son)

 O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi hamda Suv xo'jaligi vazirligi huzuridagi Suv xo'jaligi obyektlari xavfsizligini va suvdan foydalanishni nazorat qilish inspeksiyasining hududiy organlari tomonidan — tabiiy suv obyektlaridan suv olishda qo'llaniladi.

(61-bandning uchinchi xatboshisi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 27-sentabrdagi 500-sonli [qarori](#) tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 28.09.2023-y., 09/23/500/0732-son)

 Kommunal-maishiy xo'jalikda suvdan foydalanish va suv iste'molining belgilangan tartibi buzilganligi uchun qonunchilikka muvofiq choralar ko'riladi.

(62-band O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 4-apreldagi 153-sonli [qarori](#) tahririda — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 05.04.2022-y., 09/22/153/0266-son)

Suvdan foydalanuvchilar va suv iste’molchilariga – tadbirkorlik subyektlariga nisbatan ushbu Nizomning [60-bandida](#) ko‘rsatilgan jarima sanksiyalari sud tomonidan qo‘llaniladi, ular aybiga iqrор bo‘lgan va jarima sanksiyalarini ixtiyoriy ravishda to‘lagan holatlar bundan mustasno.

Qolgan holatlarda jarima sanksiyalarini qo‘llanish ushbu Nizomning [61-bandida](#) ko‘rsatilgan organlar tomonidan, O‘zbekiston Respublikasi Suv xo‘jaligi vazirligi hamda O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi, Suv xo‘jaligi vazirligi huzuridagi Suv xo‘jaligi obyektlari xavfsizligini va suvdan foydalanishni nazorat qilish inspeksiyasi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.³

Bugungi kunda O‘zbekistonda foydalaniladigan suvning qariyb 20 foizi respublika hududida shakllanib, qolgan 80 foizi transchegaraviy daryolar – Amudaryo va Sirdaryodan olinadi. Mamlakatda bir yilda o‘rtacha 44-48 milliard kub metr suv ishlatilib, suv resurslarining asosiy qismi yoki 85 foizdan ortig‘i qishloq xo‘jaligida sug‘orish maqsadlariga sarflanadi.

Bu haqda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining Agrar, suv xo‘jaligi masalalari va ekologiya qo‘mitasi tomonidan Suv xo‘jaligi vazirligi bilan hamkorlikda bugun, 27 sentyabr kuni Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari institutida o‘tkazilgan “Suvni tejaydigan sug‘orish texnologiyalarini keng qo‘llashdagi muammolar va ularning yechimi” mavzuida ochiq darsda ma’lum qilindi.

Soha mutaxassislariga ko‘ra, ayni paytda 3 million 200 ming gektar yerga 46 milliard kub metr suv sarflanib, uning 60 foizi ekinlarga yetib boryapti. Jami 180 ming kilometr sug‘orish tarmoqlarining 23 foizi beton qoplamali bo‘lib, ular ham 30-35 yildan buyon deyarli yangilanmagan. Bu esa suvdan samarali foydalanish, suv tejoychi sug‘orish texnologiyalarini joriy qilish, ayniqsa, tomchilatib, yomg‘irlatib, tuproq ostidan, egatlarga plyonka to‘shab va ko‘chma egiluvchan plastik quvurlar yordamida sug‘orish texnologiyalaridan keng foydalanishni talab etadi.⁴

Shu maqsadda O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi ekinlarini yetishtirishda tejamkor texnologiyalarni joriy qilgan dehqon va fermer xo‘jaliklarini qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan.

³ azirlar Mahkamasining 2013-yil 19-martdagi 82-son qaroriga 2-ILOVA

⁴ <https://www.qalampir.uz/uz/news/bir-yilda-uzbekistonda-k-ancha-suv-ishlatilishi-ochik-landi-8970>

Xususan, Davlat rahbarining “Paxta xom ashyosini yetishtirishda tomchilatib sug‘orish texnologiyalaridan keng foydalanish uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga oid kechiktirib bo‘lmaydigan chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi, “O‘zbekiston Respublikasida bog‘dorchilik va issiqxona xo‘jaligini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi va “Qishloq xo‘jaligi vazirligi huzurida Uzumchilikni rivojlantirish agentligini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarorlariga asosan ekin maydonlarida tomchilatib sug‘orish texnologiyasini joriy qilish uchun har bir gektariga 8 million so‘m miqdoridagi subsidiya ajratiladi.

Shu bilan birga O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 367-moddasiga binoan yer uchastkasining tomchilatib sug‘orishdan foydalanilayotgan qismida 5 yil muddatga yagona yer solig‘i to‘lashdan ozod etilishi belgilangan. Shu va boshqa bir qator normativ-huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi mazkur sohani rivojlantirishda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Biroq suv resurslaridan kompleks va oqilona foydalanish, ularni boshqarish va muhofaza qilish hamda dehqon va fermer xo‘jaliklariga suvni yetkazib berish xizmati davlat hisobidan amalga oshirilayotganligi sababli, fermer xo‘jaliklarining suv tejashga bo‘lgan mas‘uliyati yetarli darajada emas. Jumladan, bugungi kunda O‘zbekistonda sug‘oriladigan yerlarning 328 ming gektar yoki umumiy ekin maydonining bor yo‘g‘i 7 foizida tejamkor sug‘orish texnologiyalari joriy qilingan.

Vaholanki, qishloq xo‘jaligida tejamkor texnologiyalardan eng maqbuli tomchilatib sug‘orish texnologiyasidir. Uning afzalligi shundaki, an‘anaviy usulda ishlatadigan suv miqdorining 40-50 foizi tejaladi, mehnat va resurs sarfi 30 foizga kamayadi. Qolaversa, bu usul o‘g‘itni 37 foizga qisqartirish va hosildorlikni 15-20 sentnerga oshirish, tuproq eroziyasi, yer osti suvi sathi ko‘tarilishi va sho‘rlanishini kamaytirish imkonini beradi.

Yaqin 10-20 yil ichida suv tanqisligi Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun eng dolzarb muammolardan biriga aylanishi mumkin. Shu bilan birga qishloq xo'jaligi O'zbekistondagi eng katta suv foydalanuvchisi hisoblanadi. Mutaxassislar mavjud vaziyatdan chiqish yo'lini mamlakatning "yashil rivojlanishi" deb atashadi.

Prognozlarga ko'ra, yaqin 50 yil ichida Markaziy Osiyoda daryolar oqimining kamayishi taxminan 20% ni tashkil qiladi, bu esa mintaqadagi suv resurslarini boshqarishni murakkablashtirishi mumkin, buni deyarli barqaror va barqaror deb atash mumkin emas. Shu bilan birga, O'zbekiston Markaziy Osiyodagi suvdan asosiy foydalanuvchilardan biri bo'lib, mintaqadagi aholisi eng zich joylashgan mamlakat bo'lib, u ham sun'iy sug'orishga asoslangan qishloq xo'jaligiga ega. Shunday qilib, kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan suv tanqisligi, ayniqsa, O'zbekiston uchun mintaqadagi eng keskin muammo bo'lishi mumkin.

Mamlakatning yashil rivojlanishi hozirgi vaziyatdan chiqib ketishga qanday yordam beradi, bu borada eng yaxshi xalqaro tajriba qanday? Ushbu masalalar 2021-yil 3-4 mart kunlari Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi (BMTRD) va O'zbekiston Hukumati tomonidan bir qator sheriklar bilan birgalikda tashkil etilgan xalqaro onlayn forum davomida muhokama qilindi.

Suv va suvdan foydalanishda suvning miqdorini tejash va oqilona foydalanish uchun quyidagi tavsiyalar muhimdir:

1. Teskari degradatsiya. Bunga erishish uchun tuproqda ishlov berishni minimallashtiradigan, uning namligi va organik moddalarini saqlaydigan qishloq xo'jaligi texnologiyalaridan foydalanish zarur. Bu, o'z navbatida, tuproq eroziyasi va buzilishining oldini olishga olib keladi. Bunga misollar qatorida, xususan, "tuproqqa qadar" tuproq texnologiyasi, ko'p navli almashlab ekish kiradi;

2. Yaylovlarda ortiqcha yaylovlarni to'xtatish, uni nazorat ostiga olish, buning uchun chorvachilikning samarali texnologiyalarini joriy etish zarur. Bu yaylovlarni tiklashga, ya'ni ularni saqlab qolishga imkon beradi, bu nafaqat bir xil chorvachilik uchun, balki umuman ekotizimni saqlab qolish uchun juda muhimdir.

3. Suv resurslaridan samarali foydalanish. Shunday qilib, qishloq xo'jaligida allaqachon ma'lum bo'lgan texnologiyalar - tomchilatib sug'orish, diskret sug'orish va issiqxonalaridan foydalanish. Nafaqat ularning tajribaviy tatbiqi, balki ularni keng joriy etish va majburiy asosda qo'llash ham O'zbekiston uchun juda muhim bo'lgan suvni tejashda, ham qishloq xo'jaligining rivojlanishida ulkan samara beradi.

4. Tuproq, suv, havoning ifloslanishini oldini olish uchun ekologik toza agrokimyo va yoqilg'idan foydalanish, bu o'zingiz uchun ham, kelajak avlod uchun ham muhofaza qilinishi kerak.

5. Qishloq xo'jaligi sohasidagi chiqindilarni iloji boricha qayta ishlash. Bu, xususan, kompost, biogaz va boshqalar kabi ishlab chiqarish korxonalarida qoldiq chiqindilarni qayta ishlatish orqali amalga oshirilishi mumkin.

6. Qurg'oqchilik va sho'rga chidamli o'simliklarni ekologik muhitni biologik tozalashda yordam berish. Xususan, karbonat angidrid ko'p yillik ekinlarni, o'tinli ekinlarni tutib olishga qodir, ular tuproq sho'rlanishiga ham chidamli. Bunday ekinlardan foydalanishni kengaytirish ham iqlim o'zgarishiga moslashish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Suv resurslarining ifloslanishi hamda miqdorining kamayishi aholining undan foydalanish jarayoning keskin muammolarga olib kelishi ham sabab bo'lmoqda.

“Iqlim o'zgarishi dunyoviy hodisa. Uning oqibatlariga qarshi tayyor turish kerak. O'zbekistonda bunga qarshi choralar ishlab chiqilmoqda. Amudaryo va Sirdaryo bo'yicha O'zbekiston xalqaro transchegaraviy daryolar haqidagi konvensiyaga qo'shilgan. Biz qo'shnilarimizdan ham shu konvensiyaga qo'shilishni so'ramoqdamiz. Shundagina bu sohada yangi qadamlar tashlashimiz mumkin bo'ladi”, - deydi Sanginov.⁵

⁵ <https://www.amerikaovozi.com/a/a-36-2009-09-28-voa2-93364744/804174.html>

XODIMLARNING KOMPYUTERDAGI XATTI-HARAKATINI NAZORAT QILISHNING INTELLEKTUAL USULLARI VA VOSITALARI

Dexqonova Nigora
Informatika fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur ish axborot xavfsizligi uchun zarur bo'lgan mavzulardan biri hisoblanadi. "Xodimlarning kompyuterdagi xatti-harakatini nazorat qilishning intellektual usullari va vositalari. Ushbu dissertatsiya ishida Ish beruvchilar o'z xodimlarining qanchalik samarali ekanligi va biznesga tegishli raqamli qurilmalardagi faoliyatini bilishni xohlaydi. Ish beruvchilar, shuningdek, xodimlarning mobil telefonlari, planshetlari va ish stoli noutbuklaridan qanday foydalanishini tushunishni xohlashadi. Bundan tashqari, ular xodimlarning ish vaqtidan unumli foydalanayaptimi yoki yo'qligini bilishni xohlashadi. Biroq, ular vaqtni behuda sarflash odatlari, ichki tahdidlar, ma'lumotlarning buzilishi va biznes xavfsizligi uchun xodimlarning shubhali harakatlarining oldini olishni xohlashadi. Shunday qilib, ish beruvchilar ba'zan o'z xodimlarining xatti-harakatlarini, ayniqsa kompaniyaga tegishli raqamli qurilmalar, smartfonlar, planshetlar va turli xil operatsion tizimlarning kompyuter qurilmalarida kuzatib borishlari kerak. Bundan tashqari, u raqamli qurilmalarda xodimlarning faoliyati va xodimlarning joylashuvi haqida ma'lumot to'plash uchun bir nechta texnologik echimlarni talab qiladi. Sizni xodimlaringizga mas'ul qilib qo'yganida sizga ishonadi. Sizning vazifangiz sizning qo'l ostida ishlaydigan xodimlarning hech biri o'zini noprofessional tutmasligiga ishonch hosil qilish orqali ularning ishonchini oqlashdir. Buning bir qismi ularning rasmiy jihozlaridan mas'uliyatli va o'rtacha foydalanishlarini ta'minlashdir. Bunga qanday ishonch hosil qilishingiz mumkin? Yaqin vaqtlargacha bu haqda hech narsa qila olmas edi. Ammo endi, mumkin. Ularga (dasturiy ta'minotni) o'rnatishingiz mumkin kompaniyaga tegishli telefonlar va planshetlar va ularni bir necha usulda kuzatishni boshlang. Agar ular oqilona, mas'uliyatli xodimlar bo'lsa - etarlicha yaxshi, buning uchun siz ularni hurmat qilishingiz va keyingi lavozimga kim loyiqligini bilishingiz kerak. Agar ular bo'lmasa ... ular bilan nima qilishni bilasiz. Demak, bu g'alaba qozongan vaziyat.

Ishning maqsadi. Ish beruvchi ish vaqtida biznesni yaxshilash va xodimlarning samaradorligini oshirish uchun Xodimlarni nazorat qilish dasturidan foydalanishi mumkin. Bundan tashqari, siz vaqti-vaqti bilan kompaniya qurilmalarida xodimlarning har bir faoliyatini kuzatishingiz mumkin. Kompaniya aktivlarining istalmagan oqib ketishining oldini olish uchun siz xodimlarning internetdagi aloqalarini kuzatishingiz, yozib olishingiz va tinglashingiz mumkin. Misol uchun, siz kompaniyangizning noutbuk qurilmasi kameralarini boshqarishingiz va xodimlarning ayni paytda qaerdaligini va ular nima qilayotganini bilishingiz mumkin. Bundan tashqari, siz xodimlarning shaxsiy kompyuterlari va raqamli mobil telefonlarida atrofdagi hududdagi xodimlarning suhbatlarini yozib olishingiz mumkin.

Adabiyotlar sharhi. Falcongaze SecureTower nafaqat qaysi ma'lumotlar axborot oqimlari bo'ylab harakatlanishini kuzatish va tahlil qilish, balki kompaniya foydalanadigan ma'lumotlar kanallari orqali maxfiy ma'lumotlarning tarqalishini

oldini olishga qodir. Ushbu funktsiyaning mavjudligi DLP tizimini tanlashda eng muhim mezondir.

Bu ma'lumotlarning ruxsatsiz yuborilishini blokirovka qilish – axborot xavfsizligi xavflarini tahlil qilish va axborot xavfsizligiga tahdidlarning ma'lum modellari bilan bog'liq muammolarni hal qilishda axborot xavfsizligi mutaxassislarining asosiy vazifasi, shuningdek dastlab hisobga olinmagan ma'lumotlar buzilishining sabablari.

Falcongaze SecureTower tashkilotning ichki perimetri xavfsizligini ta'minlash uchun axborot xavfsizligi bo'limlarining ish vazifalarini avtomatlashtirishga yordam beradi. Xavfsizlik siyosati va ma'lumotni ushlab qolish usullarining moslashuvchan sozlamalari bilan tizim ma'lumotlarni boshqarish, tahlil qilish va himoya qilish uchun keng qamrovli va noyob vositalar to'plamini yaratishga imkon beradi, bu esa boshqa DLP echimlariga xos bo'lgan noto'g'ri ogohlantirishlar sonini kamaytiradi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan. Xodimlarning kompyuterdagi xatti-harakatini nazorat qilishning mavzusida maqola tayyorlangan.

Xulosa

Xullas, rahbar xodimlarini xatti-xarakatini boshqarish qobiliyati, . Sizning vazifangiz sizning qo'l ostida ishlaydigan xodimlarning hech biri o'zini noprofessional tutmasligiga ishonch hosil qilish orqali ularning ishonchini oqlashdir. Buning bir qismi ularning rasmiy jihozlaridan mas'uliyatli va o'rtacha foydalanishlarini ta'minlashdir. Bunga qanday ishonch hosil qilishingiz mumkin? Yaqin vaqtlargacha bu haqda hech narsa qila olmas edi. Ammo endi, mumkin. Ularga (dasturiy ta'minotni) o'rnatishingiz mumkin kompaniyaga tegishli telefonlar va planshetlar va ularni bir necha usulda kuzatishni boshlang. Agar ular oqilona, mas'uliyatli xodimlar bo'lsa - etarlicha yaxshi, buning uchun siz ularni hurmat qilishingiz va keyingi lavozimga kim loyiqligini bilishingiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Чуй Ч. Введение в вэйвлеты. М.: Мир, 2001.-412 с.
2. Виттих В.А., Сергеев В.В., Сойфер В.А. Обработка изображений в автоматизированных системах научных исследований. -М.: Найка, 1982.
3. Ватолин Д. Сжатие статических изображений. Открытые системы сегодня. № 8 (29) Апрель 1995.
4. М.Ватолин Д., Ратушняк А., Смирнов М., Юкин В. Методы сжатия данных. Устройство архиваторов, сжатие изображений и видео. М.: Диалог-МИФИ, 2002. - 384 с.
5. Шварц Г. Выборочный метод. Руководство по применению статистических методов оценивания. М., Статистика, 1978.

INVESTIGATING THE EFFECTIVENESS OF AI CHATBOTS IN ENHANCING SPEAKING FLUENCY AND CONFIDENCE AMONG INTERMEDIATE-LEVEL EFL LEARNERS

Fozilova Gulnozabonu Zoxidjon qizi
Ingliz tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Abstract

This study explores the impact of AI chatbots on speaking fluency and confidence among intermediate-level English as a Foreign Language (EFL) learners. By integrating AI-driven chatbots into language learning, this research aims to determine their effectiveness in improving learners' speaking skills and self-assurance. The study involves a mixed-methods approach, including quantitative assessments of speaking fluency and qualitative surveys of learner confidence. Findings suggest that AI chatbots significantly enhance both speaking fluency and confidence, offering promising tools for language educators.

Key words:

- Language Learning
- Technological Aids in Education
- Language Practice
- Fluency Development
- Confidence Building
- Interactive Learning Tools
- AI in Education
- Language Proficiency
- Student Engagement
- EFL Teaching Strategies

Introduction

The integration of AI chatbots into language learning represents a significant advancement in educational technology. AI chatbots provide interactive, personalized practice opportunities, which may be particularly beneficial for intermediate EFL learners seeking to improve their speaking fluency and confidence. This study investigates how these AI tools contribute to language development and examines their effectiveness compared to traditional learning methods.

Literature Review

Previous research highlights the potential of AI chatbots to support language learning by providing real-time feedback and engaging conversational practice (Liu & Zhang, 2020). Chatbots have been shown to offer a non-threatening environment for

learners to practice speaking, which can help build confidence and improve fluency (Chen & Cheng, 2021). This study builds on existing literature by focusing specifically on intermediate-level EFL learners and their experiences with AI chatbots.

Methodology

Participants

The study involved 60 intermediate-level EFL learners from a language institute. Participants were randomly assigned to two groups: one using AI chatbots for speaking practice and the other engaging in traditional speaking exercises with human tutors.

Data Collection

Quantitative data were collected through pre- and post-intervention speaking assessments, which measured fluency and pronunciation. Qualitative data were gathered via surveys assessing learners' confidence levels before and after the intervention.

Procedure

Participants in the chatbot group engaged in daily 20-minute conversations with an AI chatbot over a six-week period. The chatbot was programmed to simulate various conversational scenarios and provide feedback on language use. The control group participated in equivalent speaking practice with human tutors.

Results

Speaking Fluency

Quantitative analysis showed a significant improvement in speaking fluency for the chatbot group compared to the control group. Participants using AI chatbots demonstrated greater fluidity in their speech and improved pronunciation scores.

Learner Confidence

Survey results indicated that learners who interacted with AI chatbots reported higher levels of confidence in their speaking abilities. The anonymity and availability of the chatbots were cited as key factors contributing to increased self-assurance.

Discussion

The findings suggest that AI chatbots are effective tools for enhancing speaking fluency and confidence among intermediate EFL learners. The ability to practice speaking in a low-pressure environment and receive immediate feedback likely contributes to these improvements. The study supports the use of AI chatbots as valuable supplements to traditional language learning methods.

Conclusion

AI chatbots offer significant advantages in language education, particularly for improving speaking fluency and learner confidence. As educational technology continues to evolve, integrating AI tools into language learning can provide more

personalized and effective practice opportunities. Future research should explore long-term impacts and potential applications in diverse learning contexts.

References

1. Chen, C. M., & Cheng, H. K. (2021). AI Chatbots and Speaking Proficiency: Enhancing Fluency and Confidence in EFL Learners. *Educational Technology Research and Development, 69*(3), 1523-1540.
2. Liu, M., & Zhang, Y. (2020). Exploring the Impact of AI Chatbots on Speaking Fluency and Confidence Among Intermediate EFL Learners. *Language Teaching Research, 24*(5), 617-635.

YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGI VA UNING JAMIYATDAGI AHAMIYATI

Akbaraliyev Javoxir

*Uchko'prik 1-son kasb hunar maktabi
Yo'l harakati qoidalarini fani o'qituvchisi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada yo'l harakati xavfsizligi, uning ahamiyati va yo'l-transport hodisalarini kamaytirish yo'llari haqida so'z yuritiladi. Yo'l-transport hodisalarining asosiy sabablari, xavfsizlik choralarini amalga oshirish, shuningdek, jamiyatda yo'l harakati madaniyatini shakllantirish zarurati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, texnik ko'rik, xavfsizlik belgilari va aholini yo'l harakati qoidalariga o'rgatish muhimligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Yo'l harakati xavfsizligi, yo'l-transport hodisalarini, xavfsizlik choralarini, texnik ko'rik, yo'l harakati qoidalarini, svetoforlar, xavfsizlik belgilari, ta'lim va profilaktika.

Kirish

Yo'l harakati xavfsizligi – bu har qanday davlat va jamiyat uchun eng muhim masalalardan biridir. Har yili dunyo bo'ylab minglab odamlar yo'l-transport hodisalarini natijasida hayotdan ko'z yumadi yoki jarohat oladi. Ushbu maqolada yo'l harakati xavfsizligi nima ekanligi, uning asosiy tamoyillari va uni ta'minlash yo'llari haqida so'z boradi.

Asosiy qism

1. Yo'l harakati xavfsizligi tushunchasi: Yo'l harakati xavfsizligi yo'llarda avtohalokatlarni sonini kamaytirish va ularning oqibatlarini minimallashtirish uchun ko'riladigan chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Bu chora-tadbirlar transport vositalari, piyodalar, velosipedchilar va boshqa yo'l foydalanuvchilari xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan.

2. Yo'l-transport hodisalarining asosiy sabablari: Yo'l-transport hodisalarini turli omillar ta'sirida sodir bo'ladi. Bular orasida yo'l harakati qoidalariga rioya qilmastlik, tezlikni oshirish, mast holda haydash, piyodalarning ehtiyotsizligi, transport vositalarining texnik holatining yomonligi kabi sabablarga e'tibor berish lozim.

3. Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash choralarini:

Qoidalariga rioya qilish: Har bir haydovchi va piyoda yo'l harakati qoidalarini mukammal bilishi va ularga amal qilishi lozim. Shu orqali avtohalokatlarni sonini kamayishi mumkin.

Texnik ko'rikdan o'tkazish: Har bir transport vositasi muntazam ravishda texnik ko'rikdan o'tkazilishi va yo'lida texnik nosozliklar sababli hodisalar oldini olish kerak.

Хавфсизлик belgilari va svetoforlar: Yo'llarda aniq va tushunarli xavfсizlik belgilari, svetoforlar mavjudligi, ularning to'g'ri joylashtirilishi yo'l harakati xavfсizligiga katta hissa qo'shadi.

4. Ta'lim va profilaktika: Yo'l harakati xavfсizligi masalalarida aholini muntazam ravishda o'qitish va profilaktika tadbirlarini o'tkazish ham muhimdir. Maktablarda, universitetlarda va jamoat joylarida yo'l harakati qoidalariga bag'ishlangan tadbirlar tashkil etilishi lozim.

Xulosa

Yo'l harakati xavfсizligi nafaqat haydovchilar, balki jamiyatning barcha a'zolari uchun katta ahamiyatga ega. Qoidalarga rioya qilish, texnik vositalarning holatini tekshirish, ta'lim va profilaktika tadbirlari orqali yo'l-transport hodisalarini kamaytirish mumkin.

Foydalangan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Yo'l harakati qoidalari. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida tasdiqlangan qoidalar to'plami. Toshkent: Adolat, 2022.

2. Yo'l harakati xavfсizligi: O'quv qo'llanma. T. Akbarov, N. Karimov. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019.

3. "Transport va Yo'l harakati qoidalari" fani bo'yicha darslik. A. Otaboyev, M. Rahmonov. Toshkent: Sharq, 2021.

4. Xalqaro Yo'l harakati qoidalari. Yevropa va Osiyo davlatlari tajribasi asosida. Moskva: Transport Noshriyoti, 2020.

5. O'zbekiston Respublikasi yo'l belgilari va signalizatsiyasi to'g'risidagi qonun hujjatlari. O'zbekiston Respublikasi Qonunlar to'plami, 2020.

AN IN-DEPTH EXAMINATION OF BILINGUAL TEACHING METHODS: ANALYZING THEIR INFLUENCE ON EDUCATIONAL SYSTEMS AND OUTCOMES

Akhrorova Manzura Shavkatovna

Assistant teacher of Samarkand Silk Road International

University of Tourism and Cultural heritage

Akhrorova1987@mail.ru

Annotation. The article explores the impact of bilingual education on students' academic performance, cognitive development, and cultural awareness. It provides an in-depth examination of how integrating two languages into the learning environment can enhance critical thinking and problem-solving skills. The article also highlights the challenges faced by educators, including the need for specialized training and resources. Ultimately, it argues that bilingual methods can contribute to a more inclusive and effective education system by fostering linguistic diversity and improving student engagement.

Keywords: Bilingual education, Cognitive development, Cultural awareness, Linguistic diversity, Student engagement, Bilingualism in schools.

The world has increasingly recognized the benefits of bilingual education, particularly in light of globalization and the rapid movement of people across borders. As students from different linguistic and cultural backgrounds enter school systems worldwide, educators have sought effective methods to promote both academic success and social integration. One of the most widely adopted approaches is the bilingual method, where instruction is delivered in two languages with the goal of fostering fluency in both.

Bilingual education is not just about language acquisition—it encompasses broader cognitive and socio-emotional benefits. It promotes cultural understanding, enhances students' problem-solving skills, and equips them with tools for navigating a globalized world. This article offers an in-depth analysis of the influence of the bilingual method in the education system, incorporating theoretical frameworks, practical applications, experiences from educators and students, and challenges encountered across various regions. It also explores the political, social, and cognitive implications of bilingual education, supported by research and real-world experiences.

Theoretical Foundations of Bilingual Education

Theories of bilingual education emphasize that language learning is not merely about memorizing vocabulary or mastering grammar rules; it involves complex cognitive processes that enhance various areas of mental functioning. Central to this

approach is Cummins' Interdependence Hypothesis, which suggests that language skills developed in one language can transfer to another. This theory asserts that languages are interrelated within the learner's cognitive system, meaning that learning to read, write, or think critically in one language can support similar abilities in another.

Building upon this, the Threshold Hypothesis posits that a minimum level of proficiency in both languages is necessary for learners to experience cognitive benefits from bilingualism. This theory helps explain why students in well-supported bilingual programs often outperform their monolingual peers in cognitive tasks such as problem-solving, creativity, and multitasking. These theories lay the groundwork for understanding how bilingual education can positively impact academic performance and cognitive development.

Cognitive and Emotional Impact on Students.

One of the most compelling reasons for adopting bilingual education is its proven cognitive benefits. Numerous studies have shown that bilingual students tend to have enhanced executive functions, including improved memory, attention control, and cognitive flexibility. Bilingual individuals can switch between tasks more efficiently, likely because their brains are accustomed to alternating between languages. This ability to "code-switch" has broader implications for multitasking and problem-solving.

In addition to cognitive advantages, bilingual education promotes emotional well-being by fostering a sense of identity and belonging. In classrooms where students' native languages and cultures are validated, they are more likely to feel respected and valued. For many students, especially those from immigrant backgrounds, maintaining proficiency in their home language allows them to stay connected to their heritage and communicate with family members. This emotional connection can boost self-esteem and create a positive learning environment.

Linguistic Benefits: Language Development in Bilingual Classrooms

In terms of language acquisition, bilingual programs provide a balanced framework for students to develop proficiency in both their native language and a second language. Unlike traditional language teaching methods, which often focus on learning a new language in isolation, bilingual education allows students to use both languages in meaningful contexts, reinforcing their linguistic skills in each. Students in bilingual classrooms are constantly comparing and contrasting the two languages, which deepens their understanding of grammatical structures, vocabulary, and syntax. However, the benefits of bilingual education extend beyond language development. By engaging with two languages, students develop metalinguistic awareness—the ability to think about and analyze language itself. This heightened awareness makes students more adept at learning additional languages and contributes to a deeper understanding of how language functions in communication.

Educational Models of Bilingual Programs

Bilingual education is implemented through various models, each tailored to the needs of different student populations and educational goals. These models can be broadly categorized as follows:

1. **Transitional Bilingual Education (TBE):** This model is commonly used in settings where students speak a minority language, and the goal is to transition them to the dominant language of instruction. In the United States, for instance, students who speak Spanish may begin their education in Spanish while gradually increasing their exposure to English over time. The aim is to build literacy in the native language first, before shifting focus to English.

2. **Dual-Language Immersion (DLI):** This model emphasizes equal instruction in two languages, aiming to develop bilingualism and biliteracy for both native speakers of the majority language and native speakers of the minority language. In the DLI model, students spend part of the day learning in one language and part in another. For example, in French-English immersion programs in Canada, instruction is split evenly between the two languages.

3. **Maintenance Bilingual Education:** Unlike transitional models, which aim to shift students to the dominant language, maintenance bilingual programs are designed to preserve and strengthen the students' native language while they learn a second language. This model is often used in contexts where there is a desire to protect minority languages and promote bilingualism for all students.

4. **Heritage Language Programs:** These programs are designed specifically for students who come from homes where a non-dominant language is spoken. Heritage language programs aim to develop students' literacy and proficiency in their heritage language while also supporting their acquisition of the dominant language. This approach is particularly important in maintaining linguistic and cultural diversity.

Each of these models has its strengths and challenges, and the choice of model often depends on the linguistic, social, and political context of the school or country. For example, while the United States often favors transitional models aimed at English acquisition, countries like Canada and Finland prioritize dual-language and maintenance models that promote biliteracy and cultural integration.

Case Studies: Implementation of Bilingual Programs

To better understand the real-world impact of bilingual education, it is valuable to examine how different countries have implemented these programs and the outcomes they have achieved.

Canada: French-English Bilingualism.

Canada is perhaps one of the most well-known examples of successful bilingual education. With both French and English recognized as official languages, Canadian schools have a long history of offering bilingual programs that promote proficiency in

both languages. One of the most successful models is French immersion, which has been implemented across English-speaking provinces.

Students in French immersion programs begin their education primarily in French, even if they come from English-speaking homes. Over time, instruction is balanced between the two languages. Research has shown that students in these programs not only achieve high levels of proficiency in both languages but also outperform their monolingual peers in academic subjects like math and science. Moreover, bilingual graduates from Canadian immersion programs often have better career prospects, particularly in government and international sectors.

However, challenges remain. In some regions, there are concerns about unequal access to bilingual programs, with wealthier families more likely to enroll their children in immersion schools. Additionally, some critics argue that French immersion programs primarily benefit English-speaking students, while francophone communities still face barriers in maintaining their linguistic heritage.

Finland: Finnish-Swedish Bilingualism

Finland's education system provides another successful case study of bilingual education. With both Finnish and Swedish recognized as official languages, many schools in Finland offer instruction in both languages, particularly in regions with significant Swedish-speaking populations. The country's commitment to bilingualism is reflected in its educational policies, which ensure that students have access to high-quality instruction in both languages from an early age.

The Finnish-Swedish bilingual education model is often praised for its ability to foster academic excellence while promoting social cohesion. Students in bilingual programs consistently rank among the top performers in international assessments such as the Programme for International Student Assessment (PISA). This success is attributed not only to the bilingual curriculum but also to Finland's focus on teacher training and educational equity.

Teachers in Finnish bilingual programs receive extensive training in both languages, ensuring that they are well-prepared to deliver instruction in a bilingual setting. Additionally, the government provides resources and support to ensure that students in all regions have access to high-quality bilingual education.

Despite the success of Finland's bilingual education system, challenges still exist. For example, some Swedish-speaking communities in Finland have expressed concerns about the declining number of Swedish-speaking teachers and the potential erosion of the Swedish language in certain areas. Nevertheless, the Finnish-Swedish bilingual model remains a powerful example of how bilingual education can be successfully integrated into a national curriculum.

United States: Spanish-English Dual-Language Programs

In the United States, bilingual education has long been a subject of debate, particularly in states with large immigrant populations. Spanish-English dual-language programs have emerged as a popular model for promoting bilingualism and biliteracy in both native English speakers and native Spanish speakers. These programs, which are often found in states like California, Texas, and New York, offer instruction in both languages, with the goal of achieving fluency in both by the end of elementary school.

Research on dual-language programs in the U.S. has shown promising results. Students in these programs tend to outperform their peers in both English and Spanish on standardized tests, and they are more likely to graduate from high school and attend college. Additionally, dual-language programs have been shown to promote positive social and emotional outcomes, with students developing greater cultural awareness and empathy for their peers.

However, bilingual education in the U.S. has also faced significant challenges, particularly in terms of political opposition and funding. In the 1990s and early 2000s, several states, including California, passed laws that restricted bilingual education in favor of English-only instruction.

These policies were later reversed in response to growing evidence of the benefits of bilingualism, but the debate over language education continues to be a contentious issue in many states.

REFERENCES:

1. Baker, C. (2011). **Foundations of Bilingual Education and Bilingualism** (5th ed.). Multilingual Matters.
2. Garcia, O. (2009). **Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective**. Wiley-Blackwell. P. 54-58.
3. Cummins, J. (2000). **Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire**. Multilingual Matters. P. 63-69.
4. Hornberger, N. H. (Ed.). (2003). **Continua of Biliteracy: An Ecological Framework for Educational Policy, Research, and Practice in Multilingual Settings**. Multilingual Matters. P. 27-28.
5. Bialystok, E. (2001). **Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition**. Cambridge University Press.
6. Thomas, W. P., & Collier, V. P. (2002). **A National Study of School Effectiveness for Language Minority Students' Long-Term Academic Achievement**. Center for Research on Education, Diversity, and Excellence.
7. May, S. (Ed.). (2014). **The Multilingual Turn: Implications for SLA, TESOL and Bilingual Education**. Routledge.
8. Genesee, F. (2004). **Educating English Language Learners: A Synthesis of Research Evidence**. Cambridge University Press.

THE ROLE OF A TEACHER IN THE FIELD OF EDUCATION

Iroda Qahramonovna Jurakuleva
Teacher of English Language and Literature

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'qituvchining ta'lim jarayonidagi o'rni va uning ta'siri tahlil qilinadi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning axloqiy va shaxsiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shuvchi sifatida tasvirlanadi. Shuningdek, maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot, o'qituvchining doimiy o'rganish zarurati va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash muhimligi yoritiladi. O'qituvchining ijtimoiy va axloqiy yetakchi sifatidagi o'rni ham alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar:

O'qituvchi roli
Ta'lim jarayoni
Bilim tarqatish
Shaxsiy rivojlanish
Innovatsion texnologiyalar
Pedagogik mahorat
Axloqiy tarbiya

Annotation

This article analyzes the role and influence of the teacher in the educational process. The teacher is depicted not only as a provider of knowledge but also as a significant contributor to the moral and personal development of students. Additionally, the article highlights the communication between teacher and student, the necessity of continuous learning for the teacher, and the importance of applying modern educational technologies. The role of the teacher as a social and moral leader is also emphasized.

Keywords:

Teacher's role
Educational process
Knowledge dissemination
Personal development
Innovative technologies
Pedagogical skills
Moral education

The role of a teacher in education is highly important and central. Beyond providing students with knowledge, skills, and abilities, teachers play a significant role in their personal development and in shaping their social and moral values. Below are the key responsibilities and roles of a teacher:

1. Knowledge Dissemination: The teacher is a vital link in the educational process, delivering topics in an understandable and digestible way.
2. Inspiration: A good teacher motivates students and encourages them to learn new knowledge and skills.
3. Individual Approach: Each student has a unique learning style and needs. The teacher must understand these differences and apply appropriate methods.
4. Moral Education: A teacher supports students not only academically but also in developing social responsibility, ethics, and cultural awareness.
5. Keeping Up with Modern Demands: It is important for a teacher to continuously update their knowledge and be proficient in using modern technologies and pedagogical methods.

A teacher is not only a provider of knowledge but also a leader who helps shape individuals with a meaningful place in society.

Main Part

In the educational process, the teacher plays an important role not only as a knowledge provider but also as a mentor, advisor, and supporter. The teacher's role is demonstrated through the following key aspects:

1. Collaboration Between Teacher and Student: Along with imparting knowledge, the teacher helps develop students' critical thinking abilities. For this process to be effective, there must be open communication and mutual respect between the teacher and the student.
2. Continuous Development of the Teacher: Since the field of education is constantly evolving, teachers must continuously improve their qualifications to meet modern demands. This requires teachers to be ready for ongoing professional development.
3. Role in Moral and Personal Development: Teachers not only intellectually nurture students but also shape their moral and social character. Through their personal example, teachers inspire students to adopt positive values.
4. Use of Modern Educational Technologies and Methods: Today, teachers can enhance the learning process by applying innovative technologies and pedagogical methods. This makes the learning process more engaging for students, allowing them to absorb knowledge more deeply.

Conclusion

The role of the teacher in education is unparalleled, as they are not only a knowledge provider but also a scientific and moral leader responsible for shaping well-

rounded individuals for society. Through continuous self-development and the application of modern educational technologies, teachers provide students with greater opportunities. Thus, the professional expertise and personal example of the teacher are fundamental pillars of the educational system.

List of literature

1. Zunnunov, J. Pedagogika asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2005.
2. Raximov, S. Ta'limda zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2012.
3. Musurmonov, A. Pedagogik mahorat va innovatsiyalar. Toshkent: Sharq, 2018.
4. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
5. Dewey, J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭРГОНИМИИ И ЯЗЫКОВОЙ СИТУАЦИИ

Худайбергенова Умида Комилджановна

Преподаватель кафедры романо-германской филологии

Мамун Университет (Хива, Узбекистан)

Электронная почта: umida.x0035@mail.ru

Аннотация

Эргонимия, важный раздел ономастики, исследует наименования организаций, учреждений и предприятий, которые не только идентифицируют объекты, но и отражают социальные, культурные и языковые особенности общества. В условиях многоязычного Узбекистана эргонимы представляют уникальную возможность для изучения процессов языковых изменений и взаимодействий. Транспонированные, деривационные и калькированные эргонимы демонстрируют адаптацию и интеграцию иностранных наименований, а также отражают творческий потенциал языка и его способность реагировать на изменения в социальной и культурной среде. Простые и сложные эргонимы выполняют важные функции, включая идентификационную, эмоционально-экспрессивную и культурно-социальную, способствуя формированию имиджа компании, межкультурному диалогу и сохранению национальной идентичности. В условиях глобализации и интернационализации бизнеса, эргонимы становятся ключевыми инструментами, помогающими компаниям адаптироваться к различным культурным и языковым средам. Исследование эргонимов в Узбекистане учитывает региональные и исторические особенности, позволяя глубже понять культурные и социальные процессы в обществе.

Ключевые слова; Эргонимия, Ономастика, Транспонированные эргонимы, Деривационные эргонимы, Калькированные эргонимы, Многоязычие, Узбекистан, Языковая адаптация, Культурная интеграция, Социальные изменения, Глобализация, Национальная идентичность.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF ERGONOMY AND LANGUAGE SITUATION

Khudaybergenova Umida Komildjanovna

Teacher of the Department of Romano-Germanic Philology of
the educational institution

Mamun University (Khiva, Uzbekistan)

E-mail: umida.x0035@mail.ru

Abstract: Ergonymy, an important branch of onomastics, explores the names of organizations, institutions, and enterprises, which not only identify objects but also reflect the social, cultural, and linguistic characteristics of society. In the multilingual context of Uzbekistan, ergonyms provide a unique opportunity to study the processes of language change and interaction. Transposed, derivational, and calqued ergonyms demonstrate the adaptation and integration of foreign names, as well as reflect the creative potential of the language and its ability to respond to changes in the social and cultural environment. Both simple and complex ergonyms serve important functions, including identification, emotional-expressive, and cultural-social, contributing to the formation of a company's image, intercultural dialogue, and the preservation of national identity. In the context of globalization and the internationalization of business, ergonyms become key tools that help companies adapt to various cultural and linguistic environments. The study of ergonyms in Uzbekistan takes into account regional and historical features, allowing for a deeper understanding of the cultural and social processes within society.

Keywords: Ergonymy, Onomastics, Transposed ergonyms, Derivational ergonyms, Calqued ergonyms, Multilingualism, Uzbekistan, Linguistic adaptation, Cultural integration, Social change, Globalization, National identity.

ERGONIMIYA VA TIL VAZIYATINING NAZARIY ASOSLARI

Xudaybergenova Umida Komildjanovna

Mamun Universiteti roman german filologiyasi
kafedrasi o'qituvchisi (Xiva, Uzbekistan)

E-mail:umida.x0035@mail.ru

Annotatsiya: Ergonimiya, onomastikaning muhim bo'limi bo'lib, tashkilotlar, muassasalar va korxonalar nomlarini o'rganadi, bu nomlar nafaqat ob'ektlarni aniqlashga yordam beradi, balki jamiyatning ijtimoiy, madaniy va til xususiyatlarini ham aks ettiradi. Ko'p tildan foydalanadigan O'zbekiston sharoitida ergonimlar til o'zgarishi va o'zaro ta'sir jarayonlarini o'rganish uchun noyob imkoniyat yaratadi. Transpozitsiya qilingan, derivatsion va kalkalangan ergonimlar chet el nomlarini moslashuvini va integratsiyasini, shuningdek, tilning ijodiy salohiyatini va ijtimoiy va madaniy muhitdagi o'zgarishlarga moslashish qobiliyatini namoyon etadi. Oddiy va murakkab ergonimlar muhim funksiyalarni bajaradi, jumladan, identifikatsiya, emotsional-ifadaviy va madaniy-ijtimoiy funksiyalar, kompaniyaning imidjini shakllantirish, madaniyatlararo muloqotga hissa qo'shish va milliy o'zlikni saqlash. Globallashuv va biznesning internatsionallashuvi sharoitida ergonimlar kompaniyalarga turli madaniy va til muhitiga moslashishiga yordam beradigan asosiy vositalar bo'lib xizmat qiladi. O'zbekistonda ergonimlarni o'rganish mintaqaviy va

tarixiy xususiyatlarni hisobga oladi, bu esa jamiyatdagi madaniy va ijtimoiy jarayonlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kalit soʻzlar: Ergonimiya, Onomastika, Transpozitsiya qilingan ergonimlar, Derivatsion ergonimlar, Kalkalangan ergonimlar, Koʻptillilik, Oʻzbekiston, Til moslashuvi, Madaniy integratsiya, Ijtimoiy oʻzgarishlar, Globallashuv, Milliy oʻzlik.

Введение

Эргонимия является важным разделом ономастики, изучающим наименования различных организаций, учреждений и предприятий. Эти имена не только идентифицируют конкретные объекты, но и отражают социальные, культурные и языковые особенности общества. В контексте языковой ситуации, эргонимы предоставляют уникальную возможность изучения процессов языковых изменений и взаимодействий в многоязычной среде, такой как Узбекистан. Эргонимы играют значимую роль в формировании имиджа компании или организации. Они могут оказывать влияние на восприятие бренда потребителями и партнерами, что делает их важным элементом маркетинговой стратегии. В условиях глобализации и интернационализации бизнеса, эргонимы становятся ключевыми инструментами, помогающими компаниям адаптироваться к различным культурным и языковым средам. Кроме того, эргонимы могут служить индикаторами языковой политики государства. В Узбекистане, где узбекский язык является государственным, а русский широко используется в деловой и повседневной коммуникации, выбор языка для наименования организации может отражать определенные политические и социальные тенденции. Например, переход от русскоязычных эргонимов к узбек язычным может свидетельствовать о стремлении к усилению национальной идентичности и культурной самостоятельности. В исследовании эргонимов также важно учитывать региональные и исторические особенности. Наименования организаций могут сохранять элементы прошлого, отражать местные традиции и особенности, а также демонстрировать влияние различных культур и языков, присутствующих в регионе. В Узбекистане это может включать в себя влияние персидского, арабского, русского и других языков, которые оставили свой след в истории страны. Таким образом, изучение эргонимов не только помогает понять современную языковую ситуацию, но и предоставляет ценные данные для анализа исторических, культурных и социальных процессов в обществе.

Транспонированные эргонимы

Транспонированные эргонимы — это заимствования из других языков или адаптированные под фонетические и морфологические нормы целевого языка. Они часто встречаются в многоязычных обществах и отражают культурное и

экономическое взаимодействие между различными странами и регионами. Например, в Узбекистане можно встретить такие заимствования, как "Coca-Cola" или "Samsung", которые адаптированы под местное произношение и написание. По словам М.Н. Эпштейна, "транспонирование имен собственных является важным механизмом культурной адаптации, позволяющим интегрировать иностранные элементы в местный контекст" (Эпштейн, 2003). Дополнительно, В. Н. Топоров отмечает, что "процесс заимствования и адаптации имен собственных помогает обогатить лексический запас языка и способствует его развитию" (Топоров, 1988).

Как утверждает Е.В. Гулыга, "адаптация иностранных эргонимов в национальный языковой контекст не только облегчает их восприятие и использование, но и способствует межкультурному диалогу и обмену" (Гулыга, 1991).

Кроме того, А.А. Реформатский подчеркивает, что "заимствования имен собственных играют важную роль в глобализации языков и культур, способствуя их взаимопониманию и интеграции" (Реформатский, 1970).

Таким образом, транспонированные эргонимы являются важным элементом языковой и культурной адаптации, отражая сложные процессы взаимодействия и интеграции между различными языковыми и культурными традициями.

Деривационные эргонимы

Деривационные эргонимы: созданные на основе существующих слов или корней, часто с использованием суффиксов и префиксов. Эти эргонимы отражают творческий потенциал языка и культуру его носителей. Например, такие названия, как "Технопарк" или "Агробанк", создаются с использованием корней и суффиксов, характерных для узбекского или русского языков.

Согласно А.В. Суперанской, "деривационные эргонимы играют важную роль в формировании национальной лексики и могут служить индикаторами языковой эволюции" (Суперанская, 1990).

Деривационные эргонимы не только способствуют расширению лексического запаса языка, но и отражают его морфологические и синтаксические особенности. По мнению В.А. Никонова, "создание новых слов на основе существующих корней и аффиксов является важным механизмом языкового развития, позволяющим адаптировать язык к новым реалиям и потребностям общества" (Никонов, 1985). Е.В. Гулыга также отмечает, что "деривация позволяет языку оставаться живым и динамичным, способным реагировать на изменения в социальной и культурной среде" (Гулыга, 1991). А.В. Десницкая подчеркивает, что "деривационные процессы играют важную роль в создании профессиональных и технических терминов, что особенно важно в условиях научно-технического прогресса и глобализации" (Десницкая, 1997).

Кроме того, деривационные эргонимы могут отражать специфические культурные и исторические контексты. Например, название "Агробанк" не только указывает на сферу деятельности банка, но и подчеркивает важность сельского хозяйства в экономике региона. Как пишет С.Г. Крылов, "лексическая деривация является мощным инструментом для создания новых терминов и понятий, отражающих уникальные аспекты культуры и истории народа" (Крылов, 2002).

В. В. Иванов добавляет, что "деривационные эргонимы помогают сохранить национальную идентичность в условиях глобализации, создавая уникальные и узнаваемые наименования, которые интегрируют элементы традиционной культуры и современных реалий" (Иванов, 1998).

Примеры деривационных эргонимов:

1. **"Технопарк":**

Созданное на основе корней "техно-" (техника) и "-парк" (место или пространство), это слово обозначает специализированные зоны для развития высоких технологий и инноваций.

2. **"Агробанк":**

Название создано на основе корней "агро-" (сельское хозяйство) и "-банк" (финансовое учреждение), указывая на сферу деятельности банка, ориентированного на поддержку сельскохозяйственного сектора.

3. **"Инфоком":**

Сложное слово, образованное от "информационный" и "коммуникации", часто используется для обозначения компаний, работающих в области информационных технологий и связи.

Таким образом, деривационные эргонимы являются важным элементом языкового и культурного пространства, отражая творческий потенциал языка и его способность адаптироваться к новым условиям и требованиям общества. Они помогают формировать национальную идентичность, способствуют языковому развитию и играют ключевую роль в создании новых терминов и понятий

Калькированные эргонимы

Калькированные эргонимы — это наименования, переведенные с одного языка на другой, при этом сохраняющие оригинальное значение и структуру. Эти эргонимы часто встречаются в обществах с высоким уровнем билингвизма и отражают языковую взаимопроницаемость и культурные связи между народами. Примеры включают "Почта банк" (почтовый банк) или "Зелёный дом" (green house).

А.В. Кузнецов отмечает, что "калькирование имен собственных является способом сохранения семантического ядра при передаче культурно значимых

понятий" (Кузнецов, 2001). В дополнение к этому, В.И. Беликов утверждает, что "калькированные эргонимы позволяют сохранять оригинальные культурные и исторические контексты, при этом адаптируя их к новым языковым условиям" (Беликов, 1999).

Е.В. Гулыга пишет: "Калькирование является важным механизмом языкового контакта и взаимопонимания, способствуя обогащению и развитию обоих участвующих языков" (Гулыга, 1991).

Кроме того, Л.Р. Зиндер подчеркивает: "Калькированные эргонимы играют важную роль в процессе межкультурной коммуникации, помогая передавать сложные культурные концепты и идеи через язык" (Зиндер, 1985).

Примеры калькированных эргонимов:

1. "Почта банк" (почтовый банк):

Переведено с английского "Post Bank". Это название сохраняет оригинальную структуру и значение, передавая идею финансового учреждения, связанного с почтовыми услугами.

2. "Зелёный дом" (green house):

Прямой перевод с английского "green house". В данном случае, калькирование сохраняет смысловую нагрузку оригинала, обозначая сооружение для выращивания растений в контролируемых условиях.

3. "Бизнес центр" (business center):

Перевод с английского "business center", который передает концепт места, предназначенного для ведения бизнеса и офисной работы.

Влияние калькирования на языковую ситуацию

По мнению Л.П. Крысина, "калькирование способствует взаимопониманию и интеграции в многоязычном обществе, особенно в условиях глобализации, когда обмен культурной и профессиональной информацией становится особенно важным" (Крысин, 2003).

С. И. Ожегов также отмечает, что "процесс калькирования помогает сохранить лексическое богатство языка и способствует его адаптации к новым реалиям и вызовам" (Ожегов, 1990).

Заключение

Эргонимы, как важная часть ономастики, отражают сложные процессы языкового взаимодействия и культурной адаптации в многоязычной среде. В Узбекистане, где исторически сосуществуют и взаимодействуют различные языки, эргонимы представляют собой не только наименования предприятий и организаций, но и индикаторы социальных, политических и экономических изменений. Они демонстрируют влияние различных культурных и языковых традиций, таких как узбекская, русская, персидская и арабская.

Транспонированные эргонимы показывают, как заимствованные названия адаптируются к местным языковым условиям, отражая процессы глобализации и международного сотрудничества. Деривационные эргонимы, в свою очередь, иллюстрируют творческий потенциал языка, его способность создавать новые слова на основе существующих корней и аффиксов. Эти эргонимы способствуют расширению национальной лексики и подчеркивают культурные особенности региона. Калькированные эргонимы помогают сохранять смысловые и культурные значения оригинальных наименований, при этом адаптируя их к новым языковым условиям, что особенно важно в условиях двуязычия и межкультурного диалога.

Таким образом, эргонимы в Узбекистане можно рассматривать как зеркало языковой политики и социальной динамики страны. Они показывают, как языки сосуществуют и взаимодействуют в условиях глобализации, и как эти процессы влияют на развитие национальной идентичности и культурных традиций. Изучение эргонимов позволяет не только глубже понять современную языковую ситуацию, но и проследить исторические и культурные трансформации, происходящие в обществе.

Литература

1. Беликов, В.И. (1999). "Культурные аспекты заимствования имен собственных". Вестник Московского университета. Серия 9. Филология.
2. Гулыга, Е.В. (1991). "Языковая адаптация иностранных элементов". Издательство Наука.
3. Десницкая, А.В. (1997). "Лексическая деривация в условиях глобализации". Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия филология.
4. Иванов, В.В. (1998). "Сложные эргонимы: функции и значения". Вопросы ономастики.
5. Крылов, С.Г. (2002). "Исторические и культурные аспекты деривации". Вестник Российской академии наук.
6. Кузнецов, А.В. (2001). "Калькирование как способ сохранения семантического ядра". Издательство Наука.
7. Крысин, Л.П. (2003). "Калькирование и его влияние на языковую ситуацию". Вопросы языкознания.
8. Никонов, В.А. (1985). "Механизмы языкового развития через деривацию". Вестник Академии наук СССР. Серия литература и язык.
9. Ожегов, С.И. (1990). "Процесс калькирования в современном языке". Русский язык и литература.
10. Панов, М.В. (2005). "Простота структуры имен и их восприятие". Маркетинг и реклама.

11. Реформатский, А.А. (1970). "Глобализация языков и культур через заимствование имен собственных". Вопросы языкознания.
12. Суперанская, А.В. (1990). "Деривационные эргонимы и их роль в формировании национальной лексики". Вопросы ономастики.
13. Топоров, В.Н. (1988). "Адаптация и заимствование имен собственных в языке". Вестник Московского университета. Серия филология.
14. Эпштейн, М.Н. (2003). "Транспонирование имен собственных как механизм культурной адаптации". Вопросы культурологии.
15. Зиндер, Л.Р. (1985). "Роль калькированных эргонимов в межкультурной коммуникации". Вопросы языкознания.

THE STYLISTIC FUNCTIONS OF PARAPHRASING IN THE FIELD OF PAREMIOLOGY IN THE NEWSPAPER

Khashimova Zarinabonu

Independent PhD researcher ASIFL Teacher of the

Department of Practice of the English Language

Phone number: +998999029497

Email address: mamadaliyevazarinabonu@gmail.com

Abstract: The article is devoted to paraphrase in the newspaper. Since antiquity, paraphrase has been considered along with other rhetorical figures as a means of decorating speech, giving it expressiveness and increasing its effectiveness. In this article the paraphrase is considered as a stylistic figure.

Keywords: Periphrasis, euphemism, irony, hyperbole.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ПЕРЕФРАЗИРОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ПАРЕМИОЛОГИИ В ГАЗЕТЕ

Хашимова Заринабону

Независимый научный сотрудник PhD

АГИИЯ Преподаватель кафедры практики английского языка

Email: mamadaliyevazarinabonu@gmail.com

Номер телефона: +998999029497

Аннотация: Статья посвящена парафразе в газете. Со времен античности парафраза рассматривалась наряду с другими риторическими фигурами как средство украшения речи, придания ей выразительности и повышения её действенности. В данной статье парафраза рассматривается как стилистическая фигура.

Ключевые слова: Перифраза, эвфемизмы, ирония, гипербола.

INTRODUCTION

The outcome of the special linguistic literature has to state that Uzbek linguistics and the style of the Uzbek language, in particular, does not have research devoted to special studying the periphrases of the Uzbek language. Of course, in some works the problems of studying specific varieties of it are touched upon. One of the first works on this topic was written by N.I. Ismatullaev [2,256].

For the terminological designation of the stylistic phenomenon under consideration, Uzbek linguistics uses borrowings through the Russian language the term of Greek origin is periphrase. And it seems to us that not only terminology has

been borrowed, but also the classification of periphrases, although not systematically and without naming certain differentiation criteria. In the future, we will try to describe the main types of periphrases of the Uzbek language and immediately note that the main areas of their functioning are functional styles of colloquial speech, fiction, and the style of the press and journalism. The main attention will be paid to euphemisms and hyperbole, characterized by special national-specific features.

The stylistic functions of a paraphrase are determined by the specifics of verbal artistic information and, above all, the emotional and aesthetic component of artistic speech.

The arrangement of the sequence of statements allows the author to place accents in such a way as to achieve the desired impression, and paraphrase is used along with other figures as an effective way of constructing a literary text [2, 96-105].

B.U. Urinbayev calls softer words euphemisms, through which rude, indigestible concepts, forbidden words and expressions that have an unpleasant effect on the listener or reader are transmitted [3,7].

METHODS AND MATERIALS

So, there are the following types of paraphrases [2,256]:

- irony;
- euphemisms;
- hyperbole.

At the same time, the first two provide logical paraphrasis, and the last one is a variety of figurative paraphrasis.

As we transition from childhood into adulthood, we begin to realize that things, people, and events are often not what they appear to be. At times, this realization can be funny, but it can also be disturbing or confusing. Children often recoil at this murky confusion, preferring a simple world in which what you see is what you get. Adults, on the other hand, often love this confusion-- so much so that we often tell ourselves stories just to conjure up this state. Whether we run from it or savor it, make no mistake: "irony" is a dominant feature of our lives.

In simplest terms, irony occurs in literature and in life whenever a person says something or does something that departs from what they (or we) expect them to say or do. Just as there are countless ways of misunderstanding the world [sorry kids], there are many different kinds of irony. The three most common kinds you'll find in literature classrooms are verbal irony, dramatic irony, and situational irony.

Verbal irony occurs whenever a speaker or narrator tells us something that differs from what they mean, what they intend, or what the situation requires. Many popular internet memes capitalize upon this difference, as in this example.

Edgar Allan Poe's short story "The Cask of Amontillado" offers a more complex example of verbal irony. In the story, a man named Montresor lures another man named Fortunato into the catacombs beneath his house by appearing to ask him for advice on a recent wine purchase. In reality, he means to murder him. Brutally. By walling him up in those catacombs [spoiler alert]!

As the two men travel deeper underground, Fortunato has a coughing fit. Montresor appears to comfort him in the following richly ironic exchange:

"Come," I said with decision, "we will go back; your health is precious. You are rich, respected, admired, beloved; you are happy, as I once was. You are a man to be missed. For me it is no matter. We will go back; you will be ill, and I cannot be responsible..."

"Enough," [Fortunato] said, "the cough is a mere nothing; it will not kill me. I shall not die of a cough."

"True—true," I replied."

If we only paid attention to the appearance of Montresor's words, we would think he was genuinely concerned with poor Fortunato's health as he hacks up a lung. We would also think that Montresor was trying to be nice to Fortunato by agreeing with him that he won't die of a cough. But knowing Montresor's true intentions, which he reveals at the start of the story, we are able to understand the verbal irony that colors these assurances. Fortunato won't die of a cough, Montresor knows, but he will definitely die.

This scene is also a great example of dramatic irony. Dramatic irony occurs whenever a character in a story is deprived of an important piece of information that governs the plot that surrounds them. Fortunato, in this case, believes that Montresor is a friendly schlub with a terrible wine palette and a curious habit of storing his wine near the dead bodies of his ancestors. The pleasure of reading the story stems in part from knowing what he doesn't—that he's walking into Montresor's trap. We delight, in other words, in the ironic difference between our complex way of understanding of the world and Fortunato's simple worldview.

Finally, the story also includes, arguably, a great example of situational irony. As its name suggests, situational irony occurs when characters' intentions are foiled, when people do certain things to bring about an intended result, but in fact produce the opposite result. At the start of the story, Montresor tells his readers that his project will succeed only if he "makes himself felt as such to him who has done the wrong."

The concept and term "euphemism" goes back to the Greek language, where it "denoted the manner of good speaking or expression."

Euphemisms are understood as a periphrasis, the purpose of which is to present something unpleasant more pleasant, something impolite more polite, something scary more harmless [5,77]. In other words, euphemisms are words and expressions that

serve under certain conditions to replace such designations, which seem undesirable to the speaker, not quite polite, or too harsh. For example, to express the conceptual domain of "schwangersein" (i.e. to be pregnant) in German, expressions in "Umständensein", "gutter Hoffungs einKind erwarten", etc. are often used. The concept of giving birth (gebären) is denoted (in Active) using such euphemisms as "einKind zurWelt bringen, Mutter werden", etc.

Based on the different grammatical orientation, euphemisms are divided in the special literature into:

- ironic euphemisms.
- pure euphemisms or euphemisms of decency.

For example,

- euphemisms of politeness;
- propagandistic euphemisms.

All the euphemisms of the Uzbek language could be divided into [4,77]:

- эвфемизмы, связанные с созданием семьи: хотин олмоқ , эрга тегмоқ;
- euphemisms related to the concept of giving birth (туғмоқ): кўзи ёрмоқ, оёғи энгил бўлмоқ, болалик бўлмоқ, қутилиб олмоқ, қўзиламоқ, кўпаймоқ, фарзандли (ўғилли, қизли) бўлмоқ и т.д.;

- euphemisms expressing the state of pregnancy: ҳомиладор бўлмоқ, бўйида бўлмоқ, оғир оёқ бўлмоқ, тўлишмоқ, иккиқат бўлмоқ, юкли юўлмоқ, боши қоронғу бўлмоқ, фарзанд кутмоқ и т.д.;

We use hyperbole to exaggerate. We sometimes do this to emphasise something, to add humour or to gain attention. When we use hyperbole, we often make statements which are obviously untrue:

We drove for hours without stopping and I nearly **died of** hunger.

[two students talking about a university town]

I have lived in Nottingham since I came here to study at the university. Been here for about **a thousand** years.

We often use hyperbole to stress a particular feature such as amount, size, shape and movement:

I've got **tons** of homework to do.

You have to wait for **hours** in that bank.

Every car in America is **at least ten times** the size of ones in Europe.

Sometimes you will have access to a quote from a relevant source but there will be a problem with it that prevents you using it word for word. For example, perhaps the quote contains too much jargon for your audience, or maybe it makes a good point

but is too long-winded. In either of these instances, it would be a shame not to use the information in the quote if it could improve the quality of your article, but using the quote itself would have the opposite effect. So what do you do?

ANALYSIS AND RESULTS

The answer is that you should paraphrase the information. You can think of this loosely as citing it in the way you would in a lab report. In other words, you are going to attribute it to the source, but only include the information that is relevant to your audience. For example, imagine Prof. Stewart provided the following quote: “We had the feeling that crops would be considerably less valuable if they were solely wind-pollinated, but it had never been shown experimentally before. Now we know for sure just how valuable these bees are in terms of boosting yield, we hope it will give us the power to convince governments to step up their efforts of conserving them. The bees help us, so we need to repay the favour!”

Rather than using the (whole) quote, which contains admittedly interesting information in a long-winded, rather boring way, you could paraphrase it like this: Professor Stewart explained that she hopes governments will help conserve bees now it has been shown how valuable their pollination service is. Because the second part of the original quote is concise and interesting, you could also think about including it after your initial paraphrased sentence, like this:

Professor Stewart explained that she hopes governments will help conserve bees now it has been shown how valuable their pollination service is. She said: “The bees help us, so we need to repay the favour!”

Re-ordering transcripts and quotes in journalistic style.

When you interview somebody as a source for your article, you will probably produce a transcript of information ordered in a way that does not tell the most interesting story possible; in spoken conversations about complicated subjects people rarely explain themselves smoothly or without backtracking.

As a result, you will often have to re-order things when incorporating quotes into your article. This might mean paraphrasing parts of a quote and including other parts of it as a direct quote (as you have gained some experience with), or it might mean swapping the order of quotes so that the story follows a more logical development. Although this is a common, and necessary action, you must be careful not to take quotes out of context when doing this. Make sure that when you read the original transcript and compare it to the re-ordered quotes in your article, you are satisfied that you have not misrepresented your source in any way.

CONCLUSION

In a literary text, paraphrastic statements (and their individual components) are very often carriers of emotional information. As V.I.Shakhovsky points out, the textual emotivity of a word is characterized by a flexible semantic and pragmatic strategy, i.e.,

greater, in comparison with dictionary activity, the ability of situational response and disclosure of psychological features of communication [9: 44].

Paraphrase provides meaningful enrichment of verbal and artistic information due to the effect of semantic expansion, stratification or fragmentation previously designated artistic information. These semantic processes are accompanied by textual implications that are not indifferent to the awareness of the intention of the author of the text.

So, in conclusion, we can say that languages, with the help of euphemisms and hyperbole, reflect the real world in their own way and they differ from each other in their “linguistic pictures of the world”, which in turn determine their spiritual and cultural identity.

REFERENCES:

1. Guiraud P. La stylistique. Paris, 1963. 118 p
2. Макарова Л.С. Коммуникативно-прагматические основы художественного перевода. М., 2004. 256 p.
3. Уринбоев Б.Ў. Сўзлашув нутқи ва эвфемизм. В кн.: Ўзбек тилшуносларининг айрим масалалари. - Тошкент, Таш ГПИ, 1979. - P.7
4. Ҳотамов Н., Саримсоқов Б. Адабиётшунослик терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. Т. ”Ўқитувчи”, 1979. – p.77.
5. Шаховский В.И. Семантика и прагматика эмотивных лексических единиц. М., 1989. p44- 56.
6. Шомақсудов А. Ўзбек тили стилистикаси. Т.: ТошДУ, 1997. – p.77
7. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_communication
8. <https://liberalarts.oregonstate.edu/wlf/what-irony>

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИНИ РАҚАМЛАСHTIRISHDA ЗАМОНАВИЙ YONDASHUVLAR

Teshaboyeva Zulfiyaxon Muminovna

Andijon viloyati Jalaquduk tumani 15-son DMTT direktori

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimini zamonaviy yondashuvlar asosida raqamlashtirish va ish unmdorligini oshirish haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

Аннотация: в данной статье представлена краткая информация о цифровизации сферы образования на основе современных подходов и повышения производительности труда.

Abstract: this article provides brief information about digitalization of the education sector based on modern approaches and increasing work productivity.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, ta'lim sohasi, yondashuvlar, boshqaruv, ish unmdorligi, raqamli texnologiya, takomillashtirish, zamonaviy ta'lim.

Ключевые слова: цифровизация, образование, подходы, управление, производительность, цифровые технологии, совершенствование, современное образование.

Key words: digitization, education, approaches, management, productivity, digital technology, improvement, modern education.

Zamonaviy ta'lim tizmi bugungi kunda o'zgarayotgan va rivojlanayotgan bir pallada mazkur tizimda an'anaviy o'qitish usullari o'rniga texnologiyalardan keng foydalaniladi. Kompyuterlar, internet, interaktiv darsliklar, onlayn ta'lim resurslari va boshqalar pedagog va tarbiyalanuvchilarning o'rgatishda muhim ahamiyatga ega. Bu usul pedaglarimizning izlanuvchanlik darajasini oshiradi va ta'limning yanada samarali bo'lishiga imkon beradi. Hozirgi kunda mamlakatimizda ta'lim tizimini yangilash va takomillashtirishga qaratilgan izchil islohotlar olib borilayotgan ekan, bunday islohotlar zamirida rivojlanayotgan ta'limning oldiga ham muhim vazifalarni yuklash taabiiy albatda. Bungi kunda mamlakatimizda barkamol avlodni shakllantirish, yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismonan sog'lom etib tarbiyalash, ularni olib borilayotgan islohotlarning faol ishtirokchasi ga aylantirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, jumladan, maktabgacha ta'limning zamonaviy tizimi tashkil etilmoqda. Hozirgi zamon odamlari yashayotgan ijtimoiy muhitda asosan ikki yo'nalishdagi ilmiy-falsaviy va dinamik dunyoqarash ilmiy-falsafiy yo'nalishda bo'lishi, diniy dunyoqarash esa Respublikada dunyoviy davlat qurish manfaatlari doirasida rivojlanishi kerak.

Har bir iqtidor va qobiliyatni yuzaga chiqarish o'quvchilarning intilishiga munosib yo'l ko'rsatishda maktabning ahamiyati benihoya katta. So'nggi yillarda maktablarning moddiy texnika bazasini rivojlantirish, o'qituvchilar metodikasini yanada rivojlantirish borasida juda ko'p ishlar amalga oshirildi va hozir ham bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jahondagi ko'plab rivojlangan davlatlarning tarixiga qaraydigan bolsak, butun jamiyat hayotini o'zgartirishga qaratilgan harakatlar avvalo, ta'lim tizimidan maktabgacha ta'lim, maktab tarbiya masalasida boshlanganini ko'ramiz, chunki maktabgacha ta'limni yanada o'zgartirmasdan turib insonni jamiyatni o'zgartirib bo'lmaydi.

Ta'lim va tarbiyaning asosi, poydevori bu maktabgacha ta'lim hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda zamonaviy, ilmiy, malakali kadrlar tayorlash yoshlarni yuksak ma'naviyat egalari sifatida tarbiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratgan edilar. Mana shunday davlatni yuksak davlatlar qatoriga chiqarish uchun harakat qilayotgan bir paytda, davlatni orqaga tortib turadigan g'araz niyatli faqat o'z manfaatlarini o'ylaydigan, davrimda mazza qilib yashab qolay qobilida ish ko'radigan insonlar oramizda afsuski yo'q emas. Mamlakatimiz o'z oldiga qo'ygan strategik maqsadlarga erishishda salohiyatli rahbar kadrlar tayyorlash asalasi birini o'rnida turadi. Bugungi kunda boshqaruvda yosh kadrlarning yetakchilik salohiyatini yuksaltirish va bir vaqtning o'zida xalqimizga xos axloqiy qadriyatlarni o'rgatish boshqaruvning ta'lim tizimi oldiga qo'ygan zamon talabidir.

Raqamlashtrishda boshqaruv tizimi – bu jamoa hayoti obrazi, uning psixologik iqlimi sifatida integrativ xarakterga ega bo'luvchi va boshqaruvning asosiy tarkibiy qismlari (sub'ektlar, maqsad, mazmun va faoliyat usullari, munosabat)ning o'zaro harakati sharoitida qator vazifalarni bajaruvchi yaxlit ijtimoiy mexanizm hisoblanadi. Davlatimiz amalga oshirayotgan islohotlarning ayni vaqtda davlatimizdagi rahbar xodimlarga qo'yilayotgan talablar va ularni mazmun mohiyatiga alohida e'tibor berib kelayapti. Boshqaruvda yosh kadrlarning faoliyati davomida ular

milliy umuminsoniy va axloqiy qadriyatlarga, insonlarning erkinligi va huquqlarini himoya qilishga alohida e'tibor qaratishlari shart. Bu esa ularning baxtli bo'lishi hayotda o'z o'rniga ega ekanligini his qilib yashashiga yordam beradi.

Ta'lim tizimining hozirgi holati noan'anaviy ta'lim texnologiyalarining roli ortib borayotgani bilan tavsiflanadi. Ta'lim oluvchi tomonidan ularning yordami bilan bilimlarni o'zlashtirish an'anaviy texnologiyalarga qaraganda ancha tezdir.

Ushbu texnologiyalar bilimlarni rivojlantirish, egallash va tarqatish xarakterini o'zgartiradi, o'rganilayotgan fanlarning mazmunini chuqurlashtirish va kengaytirish, uni tezda yangilash, samaraliroq o'qitish usullarini qo'llash, shuningdek, har bir kishi uchun ta'lim olish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytirish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyani o'zi nima degan savolga quyidagicha javob beramiz: bu – ta'lim berishda bir zamonaviy shakli bo'lib. unda masofaviy ta'lim va boshqarishning asosiy faktori sifatida raqamli ko'rinishdagi katta ma'lumotlar majmui va ularni qayta ishlash jarayoni xizmat qiladi. Olingan natijalarni amaliyotda ishlatish ta'limni raqamlashtirish orqali yuritish shakllariga nisbatan ancha katta samaradorlikka erishishga imkon beradi.

Ta'lim sohasini raqamlashtirish quyidagi afzalliklari o'z ichiga oladi:

- masofaviy ta'limni qo'llash orqali ta'lim olishning keng imkoniyatlarini ochish;
- rahbarlar bir qator vazifalarni bajarishni avtomatlashtirish yoki soddalashtirishga yordam berish;
- kerakli ma'lumotlarga istalgan joydan kirishni ta'minlaydi va manbalar bilan ishlashda muhim ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Ilm-fanni jadal rivojlantirish jarayonida ko'plab korporatsiyalar yangi texnologiyalardan foydalangan holda ishlab chiqarishning barcha darajalarida ishlashga tayyor bo'lgan xodimlarni talab qiladi va maxsus ko'nikmalarga ega bo'lmagan xodimlarga bo'lgan ehtiyoj ortda qolmoqda. Albatta, bu muammolarni hal qilish uchun ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish zarur. Hozirgi kunda bbit.uz "Bollalar bog'chasi tizimi" dasturi orqali barcha tarbiyalanuvchilar bilan ishlash qulaylik yaratib kelmoqda bu esa o'z navbatida ishdagi samaradorlikni oshirib boradi. Ta'lim texnologiyalari ilovalari davomatni kuzatish va ishlash monitoringi kabi kundalik operatsiyalarni avtomatlashtirish yoki qisman avtomatlashtirish orqali ko'p vaqt va energiyani tejash imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar talabalarga texnologiyadan mas'uliyatli va strategik foydalanishni o'rgatadi va bu ularga qaror qabul qilishda va o'z-o'zini intizomni rivojlantirishda yordam beradi. Bundan tashqari ozirda zamonaviy platformalar yani MTT larda asosiy vazifa bo'lib kelmoqda.

Platformaning asosiy ma'nosi nima?

Platforma kontseptsiyasi asrlar davomida mavjud bo'lib, u ijrochilar yoki ma'ruzachilarni tomoshabinlarga ko'proq ko'rinadigan qilish uchun ko'taradigan jismoniy tuzilma sifatida paydo bo'lgan. Keyinchalik bu g'oya transportda qo'llanila boshlandi, o'tish va tushishni osonlashtirish uchun vokzallar va avtobus bekatlarida platformalar qurildi. Raqamli texnologiyalarning paydo bo'lishi bilan platformalar dasturiy va apparat tizimlarining keng doirasini o'z ichiga olgan murakkabroq narsaga aylandi. Birinchi platformalar asosan muloqot uchun mo'ljallangan bo'lib, elektron

pochta va xabar almashish ilovalari keyinchalik ijtimoiy mediaga aylanadigan narsalar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki ta'lim sohasini raqamlashtirish turli sohalarga nafaqat ta'lim tizimiga joriy etilishi mamlakat ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda katta rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'limni tashkil etish va ta'lim samaradorligini ortishiga xizmat qiladi. Shu bilan birgalikda barcha rahbar xodimlarning kundalik faoliyatida ish unmdorligining oshishiga kata turdki bo'ladi. Bizning hayotimizning har bir sohasi, boshqalar bilan aloqamiz, ish faoliyatimiz va o'qish jarayonimiz dastlabki raqamli texnologiyalardan foydalanishga muhtoj.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.

2. Tillayev A.I. Axborot texnologiyalari kurslari bo'yicha elektron darsliklar yaratish va ularni ta'limda qo'llash //Amaliy matematika va informatsion texnologiyalarning dolzarb muammolari –Al-xorazmiy xalqaro ilmiy anjuman.

3. Murodov Sh.N. Ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish – davr talabi.Pedagogs jurnali / <https://www.pedagoglar.uz/index.php/ped/article/view/871>

4. M.M.Xolmuxammedov. "Professional ta'lim tizimini zamonaviy yondashuvlar asosida modernizatsiya qilish". Uzluksiz ta'lim ilmiy-uslubiy jurnal. 2021. 6-son.

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ORQALI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Nasretdinova Yorkinoy Sayfitdinovna

Namangan viloyati Namangan shahar 64-son DMTT direktori

Annotatsiya. Maqolada raqamli axborot texnologiyalari haqida qisqacha tushunchalar, raqamli axborot texnologiya vositalari, raqamli axborot texnologiyalardan foydalanish usullari va imkoniyatlari kabi muhim amallar to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Аннотация. В статье представлена информация о важных видах деятельности, таких как краткие понятия о цифровых информационных технологиях, инструментах цифровых информационных технологий, методах и возможностях использования цифровых информационных технологий.

Abstract. The article provides information on important activities such as brief concepts of digital information technology, digital information technology tools, methods and possibilities for using digital information technology.

Kalit so'zlar. Raqamli rexnologiyalar, ta'lim, LCD prorektor, interaktiv elektron doska, faks modem, multimedia vositalari, mashg'ulotlar, kompyuter.

Ключевые слова. Цифровые технологии, образование, ЖК проректор, интерактивная электронная доска, факс-модем, мультимедийные средства, обучение, компьютер.

Keywords. Digital technologies, education, LCD vice-rector, interactive electronic board, fax modem, multimedia tools, training, computer.

Axborot texnologiyalari sohasidagi kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish, raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va aholining kundalik hayotiga keng joriy etishni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tizimini yaxlit uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida yanada takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish hamda moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik va jismoniy rivojlantiruvchi zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish, ularning maktabga tayyorgarlik darajasini tubdan oshirish maqsadida: ¹Raqamli iqtisodiyotga o'tish eng ustuvor maqsadimiz bo'lishi barobarida bevosita ilm-ma'rifatni

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 31.07.2021 yildagi 475-son

rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir. Binobarin, bugungi tezkor zamonda raqamli iqtisodiyot ilg‘or davlatlar iqtisodiyotining barcha tarmoqlarida keng joriy etilmoqda. Hatto, ayrim mamlakatlar sun‘iy intellektdan faol foydalanishga o‘tganiga guvoh bo‘lyapmiz.

Raqamli texnologiya bu –ta’lim yuritishning bir zamonaviy shakli bo‘lib, unda ishlab chiqarish va boshqarishning asosiy faktori sifatida raqamli ko‘rinishdagi katta ma’lumotlar majmui va ularni qayta ishlash jarayoni xizmat qiladi. Olingan natijalarni amaliyotda ishlatish esa an’anaviy ho‘jalik yuritish shakllariga nisbatan ancha katta samaradorlikka erishishga imkon beradi. Misol sifatida turli xildagi avtomatik ishlab chiqarish jarayonlarini, 3D-texnologiyasini, bulutli texnologiyalarni, masofaviy meditsina xizmatlari ko‘rsatishni, aqlli texnologiyalar yordamida mahsulot yetishtirish va uni yetkazib berishni, turli xildagi tovarlarni saqlash va ularni sotish jarayonlarini keltirish mumkin.

Raqamli axborot texnologiyalarining vositalari qatoriga: kompyuter, skaner, video ko‘z, videokamera, LCD prorektor, interaktiv elektron doska, faks modem, telefon, elektron pochta, multimedia vositalari, Internet tarmoqlari, mobil aloqa tizimlari, ma’lumotlar omborini boshqarish tizimlari, sun‘iy intellekt tizimlarini kiritish mumkin.

O‘quv jarayonida raqamli texnologiyalardan asosan quyidagicha foydalanilmoqda:

- **passiv qo‘llash** – kompyuter oddiy hisoblagich kabi;

- **faol muloqot** – kompyuter pedagogga yo‘l – yo‘riq berish va imtihon olishda;

- **interfaol muloqot** – kompyuter sun‘iy intellekt sifatida, ya’ni o‘quvchi bilan muloqot qilishda foydalaniladi.

Ta’limda zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etilishi:

- fan sohalari axborotlashtirishni;
- o‘quv faoliyatini intellektuallashtirishni;
- integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirishni;
- ta’lim tizimi infratuzilmasi va uni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishga olib keladi.

Pedagogik ta'lim jarayonlarini zamonaviy axborot texnologiyalari asosida samarali tashkil etish:

- masofaviy o'quv kurslarini va elektron adabiyotlarni yaratuvchi jamoaga pedagoglar, kompyuter dasturchilar, tegishli mutaxassislarning birlashuvini;
- pedagoglar o'rtasida vazifalarning taqsimlanishini;
- ta'lim jarayonini tashkil qilishni takomillashtirish va pedagogik faoliyatning samaradorligini monitoring etishni taqozo etadi.

MTTlarda raqamli axborot texnologiyalarining ta'lim jarayonlariga joriy etilishi:

- o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarni modellashtirish orqali fan sohasini chuqur o'zlashtirilishiga;
- o'quv faoliyatining xilma-xil tashkil etilishi hisobiga tinglovchining mustaqil faoliyati sohasining kengayishiga;
- interaktiv muloqot imkoniyatlarining joriy etilishi asosida o'qitish jarayonini individuallashtirish
- sun'iy intellekt tizimi imkoniyatlaridan foydalanish orqali tinglovchining o'quv materiallarini o'zlashtirish strategiyasini egallashiga;
- axborot jamiyati a'zosi sifatida unda axborot madaniyatining shakllanishiga;
- o'rganilaётgan jarayon va hodisalarni kompyuter texnologiyalari vositasida taqdim etish, bolalarni mashg'ulotlarga qiziqishni va faollikni oshirishga olib kelishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish quyidagi natijalarga olib keladi:

- berilayotgan materialni chuqur va mukammal o'zlashtirish imkoniyati va uni ta'lim oluvchi xotirasida uzoq muddat saqlanishi va zarur bo'lganda amaliyotga qo'llash darajasi ortadi;
- axborotni turli shaklda (matn, video, ovoz, grafika, animatsiya ,...) berilishi ta'lim oluvchilarni diqqatini tortadi va ularni fanga qiziqishini uyg'otadi;
- kompyuter "nazoratchi" funksiyasini bajarib ta'lim oluvchining didaktik topshiriqlar, test savollari, muammoli vaziyatlarga bergan javoblarini, ya'ni o'zlashtirganlik darajasini aniqlab natijalarini monitorda ko'rsatadi;

- dars jarayonida ta'lim oluvchilar faoliyatini boshqaruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi va bajarilishi lozim bo'lgan topshiriqlar soni keskin ortadi, buning natijasida egallanishi lozim bo'lgan bilimlar hajmining oshishiga olib keladi;

- o'quv mashg'ulotining tarkibiy tuzilishini modifikatsiyalash, ya'ni pedagog tomonidan bajarilayotgan ko'pgina tashkiliy ishlarni kompyuter texnikasi yordamida amalga oshirilib vaqt tanqisligi muammosi kamayadi;

- Ta'lim oluvchi faol ishtirokchiga aylanib, mustaqil ta'lim olish imkoniyati sohalari kengayadi va o'qituvchi bilan erkin hamda teng muloqotga kirisha oladigan hamkorga aylanadi.

Umumiy maqsadli amaliy dasturiy ta'minot — soha mutaxassisi bo'lgan foydalanuvchi axborot texnologiyasini qo'llaganda uning ishiga yordam beruvchi ko'plab dasturlarni o'z ichiga oladi. Bular:

- kompyuterlarda ma'lumotlar bazasini tashkil etish va saqlashni ta'minlovchi ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari (MBBT);
- matnli hujjatlarni avtomatik ravishda loyihalashtiruvchi, ularni tegishli holatda rasmiylashtiruvchi va chop etuvchi matn muharrirlari;
- grafik muharrirlar;
- hisoblashlar uchun qulay muhitni ta'minlovchi elektron jadvallar;
- taqdimot qilish vositalari, ya'ni tasvirlar hosil qilish, ularni ekranda namoyish etish, slaydlar, animatsiya, filmlar tayyorlashga mo'ljallangan maxsus dasturlar.

Foydalanilgan adabiyot ro'yxati.

1. Mamarajabov M., Tursunov S. Kompyuter grafikasi va Web dizayn. darslik. – T.: «Cho'lpon», 2013.
2. Yuldashev U., Mamarajabov M., Tursunov S. Pedagogik Web-dizayn. O'quv qo'llanma – T.: “Voriz”, 2013.
3. Aripov M., Fayziyeva M., Dottoyev S. Web-texnologiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: “Faylasuflar jamiyati”, 2013
4. D.Sayfurov, Fayziyeva M. Ta'limda ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalari moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi. 2017-y.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	QO'QON XONLIGI MADANIY HAYOTINING O'ZIGA XOS RIVOJLANISH TARIXI	3
2	RHUS CORIARIA	6
3	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAHBARNING ROLI	12
4	THE ROLE OF MODERN TECHNOLOGIES AND PLATFORMS IN THE EFFECTIVE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES	16
5	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MA'NAViy-MA'RIFIY ISHLARNI TASHKIL ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	20
6	IMPACT OF INTERNET ON EDUCATION	25
7	MAKTABGACHA TA'LIM TA'LIM TIZIMIDAGI RAHBAR XODIMLARINING ZAMONAVIY BOSHQARUV USULLARI	29
8	MAKTABGACHA TA'LIMDA SIFATILI TAL'MINI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISHNING ZAMONAVIY USULLARI	33
9	INSON KAMOLOTIDA - KUTUBXONA VA MUZEYLARNING O'RNI	38
10	MA'RIFATPARVAR AJDODLARIMIZNING IBRATLI FAOLIYATLARI BUGUNGI TA'LIM BILAN MUTANOSIBLIGI	42
11	YOSHLAR O'RTASIDA GIYOHVANDLIKNI OLDINI OLISH	48
12	ABU NASR FOROBIYNING FALSAFIY QARASHLARI	50
13	CHIGIT EKISH VA CHILPISHDA TUPROQ IQLIM SHAROITI (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA)	53
14	"YO'L HARAKATI QOIDALARI" FANI	59
15	ABDULLA QAHNORNING "O'TMISHDAN ERTAKLAR" QISSASI DASTLABKI NASHRI MATNI TADQIQI	61
16	TA'LIM SOHASIDA O'QITUVCHINING O'RNI	63
17	РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	65
18	ЭФФЕКТЫ ПЕСТИЦИДОВ НА ЭНДОКРИННУЮ И ИММУННУЮ СИСТЕМЫ ПОТОМСТВА В УСЛОВИЯХ ИХ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ В ПЕРИОД БЕРЕМЕННОСТИ И ЛАКТАЦИИ	67
19	ВЫЯВЛЕНИЕ СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ПЕЧЕНИ В РАЗЛИЧНЫЕ ПЕРИОДЫ В УСЛОВИЯХ ХРОНИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ОРГАНИЗМ	72
20	СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕАКЦИИ ПЕЧЕНИ НА ХРОНИЧЕСКОЕ ОТРАВЛЕНИЕ ПИРЕТРОИДНЫМИ ПЕСТИЦИДАМИ	75
21	MEDICAL AND HYGIENIC ASPECTS OF PATHOLOGY DEVELOPMENT CHILDREN	78

22	СТРУКТУРНЫЕ ОСНОВЫ ПОСТНАТАЛЬНОГО ИММУНОГЕНЕЗА В УСЛОВИЯХ ХРОНИЧЕСКОГО ТОКСИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ОРГАНИЗМ МАТЕРИ	80
23	IQLIM SHAROITLARI O'ZGARISHI MUAMMOLARI	83
24	THE DIFFERENCES BETWEEN ALLEGORY AND SYMBOLISM	87
25	BLOOD-BORNE INFECTIONS	90
26	«МУСУЛЬМАНСКОЕ ПРАВО НА ДОНОРСТВА ПРИ ТРАНСПЛАНТАЦИИ»	96
27	СОВРЕМЕННЫЕ КЛИНИКО- ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ И ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НЕСПЕЦИФИЧЕСКОГО ЯЗВЕННОГО КОЛИТА	100
28	INGLIZ TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	104
29	РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	107
30	O'ZBEKISTONDA SHIQINDILARNI BOSHQARISH VA TABIATNI MUHOFAZA QILISH	109
31	O'ZBEKISTONDA SUV VA SUVDAN FOYDALANISH MUAMMOLARI	115
32	XODIMLARNING KOMPYUTERDAGI XATTI-HARAKATINI NAZORAT QILISHNING INTELLEKTUAL USULLARI VA VOSITALARI	123
33	INVESTIGATING THE EFFECTIVENESS OF AI CHATBOTS IN ENHANCING SPEAKING FLUENCY AND CONFIDENCE AMONG INTERMEDIATE-LEVEL EFL LEARNERS	125
34	YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGI VA UNING JAMIYATDAGI AHAMIYATI	128
35	AN IN-DEPTH EXAMINATION OF BILINGUAL TEACHING METHODS: ANALYZING THEIR INFLUENCE ON EDUCATIONAL SYSTEMS AND OUTCOMES	130
36	THE ROLE OF A TEACHER IN THE FIELD OF EDUCATION	135
37	ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭРГОНИМИИ И ЯЗЫКОВОЙ СИТУАЦИИ	138
38	THE STYLISTIC FUNCTIONS OF PARAPHRASING IN THE FIELD OF PAREMIOLOGY IN THE NEWSPAPER	146
39	МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИНИ RAQAMLASHTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	152
40	МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA TA'ЛИМ JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ORQALI TA'ЛИМ SAMARADORLIGINI OSHIRISH	156

***Напоминание!** — Образование наука и инновационные идеи в мире || Авторы несут персональную ответственность за правильность цифр и данных в статьях и планах занятий, включенных в мировой научно-методический журнал, и за правильность приведенных цитат.*

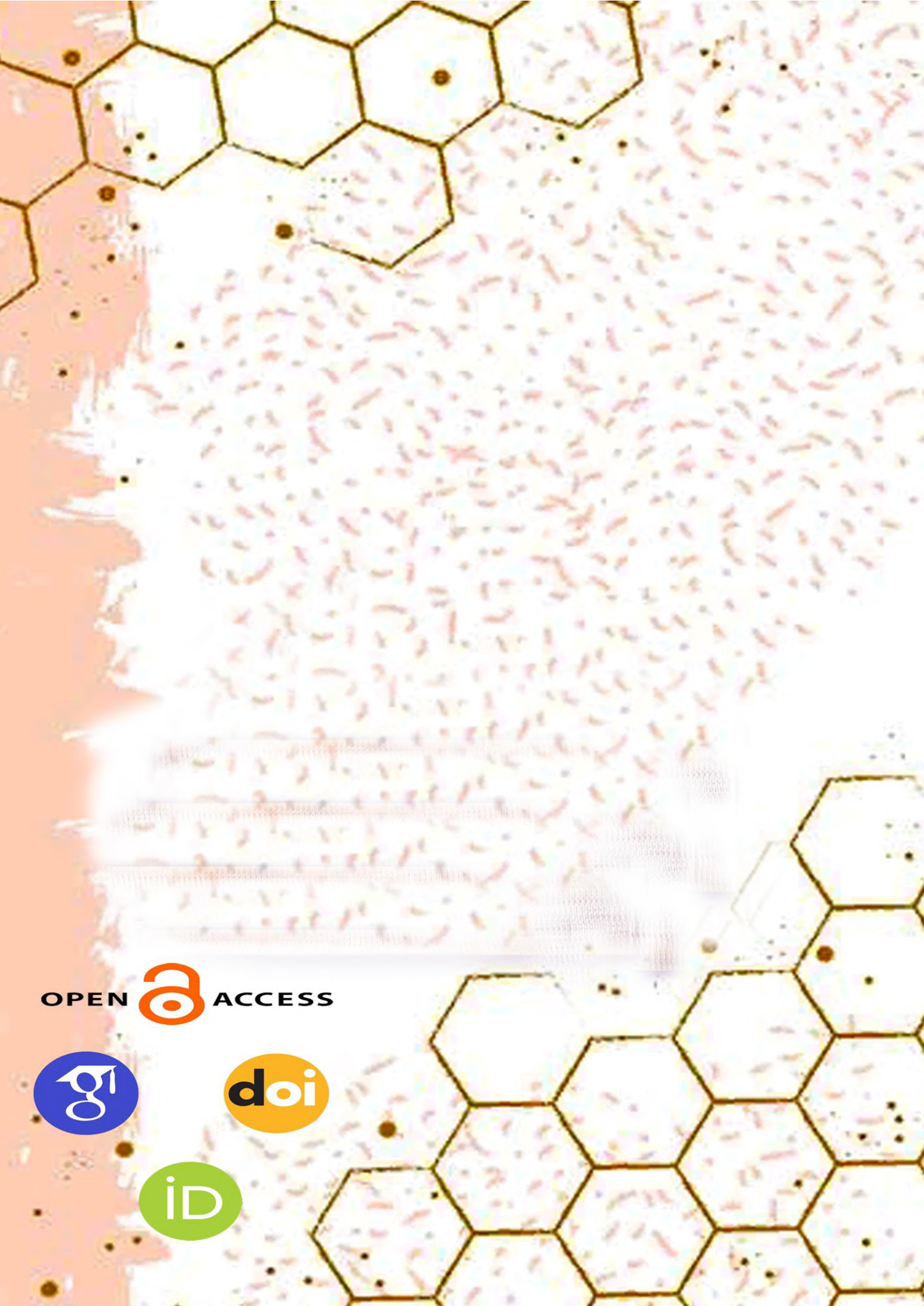
**Главный редактор:
Семёнов Владимир Львович**

**Помощник редактора:
Абдурахманов Бобуржон**

**Подготовитель к публикации:
Халиков Тохирджон Шавкатжонович**

— Образование наука и инновационные идеи в мире всемирный научно-методический журнал, 2024-г.

OPEN ACCESS

